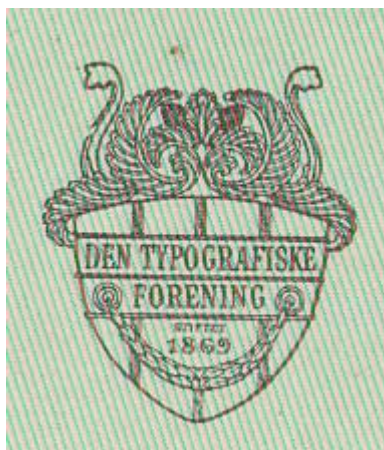


# Danske typografers organisations historie

1894



Da en generalforsamling i »Den Typografiske Forening« besluttede at udgive nærværende værk, var det meningen kun at skildre foreningens 25 års virksomhed. Under forarbejderne hertil lykkedes det imidlertid, dels gennem Det store Kongelige Bibliotek, dels gennem »Typografernes Hjælpekasser«, at opspore så meget interessant stof til de gamle bogtrykkers vendes liv og første organisation, at jeg ikke tøvede med at udvide rammen til »Den Typografiske Forenings« historie, således at skildringen også kom til at omfatte foregående tider.

Forøvrigt var det ikke let at samle bidragene til foreningens historie. Der er kun dårligt holdt hævd over det vigtigste, ikke engang »Typograf Tidendes« første årgang fandtes i foreningens arkiv.

Det er kun naturligt, at jeg bringer alle, som har ydet mig bistand, min hjerteligste tak; og navnlig finder jeg på typografernes vegne anledning til på dette sted at takke hr. professor Nyrop for de i sin tid i »Skandinavisk Bogtrykkertidende« foretagne historiske undersøgelser, uden hvilke det nærværende arbejde intet holdepunkt havde haft.

København, den 20 juni 1894. Forfatteren.

**Bemærk - teksten er redigeret og tilpasset nudansk af Webmaster.**

## Indledning

Den almindelige arbejderbevægelse herhjemme er som bekendt af yngre dato. Der kan ganske vist i det foregående århundrede følges spor af arbejdernes sammenslutning, men bevægelsen kan ikke karakteriseres som selvstændig førend så sent som i dette århundredes halvfjerser (dvs. 1870erne). Medens lavene er en direkte afføding fra Tyskland, er det [Kommunen i Paris](#) (1871), der giver stødet til halvfjersernes arbejdersrør, og det er på ruinerne af denne bevægelse at hele den moderne danske arbejder- og fagforeningsbevægelse er opbygget. Hvad der særligt gør den typografiske bevægelse interessant er den omstændighed, at man kan forfølge den så langt tilbage som til 1754. Den giver i sine forskellige udviklingsfaser et fuldtro billede af den besynderlige måde på hvilken den er hoppet op og ned som et fiske-flod.

I sin begyndelse indskrænker den sig til et enkelt felt af understøttelsesområdet, idet nogle bogtrykkere danner en ligkasse. Senere udvides denne virksomhed ved, at der dannes en sygekasse og en rejse- og pensionsunderstøttelseskasse. Først i begyndelsen af trediveerne i dette århundrede (dvs. 1830erne), på hvilket tidspunkt undermineringen af den håndværksmæssige drift tager fart, for til slutning at ende med fabriksdrift og med næringsfrihedens indførelse i 1857, lægges spiren til deltagelsen i den sociale kamp, der blandt typograferne blusser op i en strejke i 1848 og senere i 1869 medfører dannelsen af »Den Typografiske Forening«.

Nogen klar forståelse af disse to sidste begivenheder i den typografiske arbejderbevægelse har hverken den ene eller den anden periodes typografer haft. Strejken i 1848 var væsentligst dikteret af antipati mod en af byens bogtrykkere, og »Den Typografiske Forening« dannelses havde blandt flertallet af Københavns typografer udelukkende til formål at overtage den private understøttelse på trykkerierne. Vi siger blandt flertallet; thi den egentlige stifter af foreningen, J. F. Jensen, havde den bagtanke senere at benytte sammenslutningen til at opnå forbedring af typografernes økonomiske kår. Det er først under R. P. Jensens ledelse, at »Den Typografiske Forening« tenderer henimod at løse en fagforenings opgaver; men forståelsen af fagforeningernes betydning som led i den sociale klassekamp mangler stadig, og derfor er foreningen også efter den mislykkede strejke i 1876 sin opløsning nær.

Så sent som i efteråret 1884 slutter foreningen sig til de øvrige fagforeninger, der på dette tidspunkt har overvundet børnesygdømmene. Solidaritetsfølelsen blandt typograferne har dog ikke vokset sig stærkere, end at en minoritet af foreningens medlemmer vender den gamle organisation ryggen og danner en modorganisation med det formål for øje at sprænge sammenslutningen med fagforeningerne.

I de 10 år, der er gået siden da, er dette ikke lykkedes; »Den Typografiske Forening« har tværtimod vokset sig stærkere og stærkere - ikke alene i medlemstal, men også i forståelsen af, hvad den sociale klassekamp betyder. Typograferne har indset, at den økonomiske udvikling ikke alene har medført, at samtlige fags arbejdere slutter sig sammen indenfor det enkelte land, men også nødvendiggjort den sig nu overalt rask fuldbyrdende internationale sammenslutning mellem de forskellige landes arbejdere.

Der er vel heller næppe tvivl om, at arbejdernes organisationsbestræbelser hører til dette århundredes mest interessante fænomener. Mere og mere griber bevægelsen om sig; i dybere og dybere lag borer den sig ned, og den dag, da arbejderklassen står organiseret med forståelsen af det sociale spørgsmål, vil den løfte den gamle verdens system ud af dets hængsler.

Fagorganisationerne har da for den nu levende og den kommende slægt den største kulturhistoriske betydning. Denne bog, som er den danske typografiske bevægelses historie, er et beskedent bidrag i denne retning.

### **De første former for organisation**

Et tidligere tidspunkt for typografernes organisationsbestræbelser end et hundrede og fyrretyve år tilbage i tiden kendes - så vidt vides - ikke. Det ligger i sagens natur, at disse bestræbelser ikke greb ind på lønspørgsmålets område. Det var i lavenes blomstringsperiode. Forholdet mellem mester og svend var idyllisk; man kendte ikke til stridigheder. Bogtrykfaget dannede ingen undtagelse i denne henseende, endskønt det

som bekendt ikke dannede noget lav. Nogen trang til sammenslutning af denne grund ses altså ikke at have været tilstede; det var derimod på understøttelsesområdet, at spiren til de danske typografers organisation blev lagt.

D. 17 april 1754 dannedes nemlig »Ligkassen for bogtrykkerkunstens medlemmer i København«. Allerede nogle år før havde bogtrykkersvendene i »Vajsenhusets Bogtrykkeri« afsluttet en gensidig overenskomst, der gik ud på, at når en af kollegerne på trykkeriet døde, skulle de skyde en vis sum sammen, og disse penge, som vistnok indbetaltes med visse mellemrum, og pengene opbevarede af faktoren: Kisel. Dette private begravelsesselskab har da efter al sandsynlighed givet stødet til, at nogle svende på de andre trykkerier, hvis samlede antal i 1754 udgjorde 10 á 12, medens principalerne og svendene talte mellem 80 og 90, besluttede at oprette en ligkiste.

(Vajsenhusets Bogtrykkeri stammede fra det i 1714 oprettede »Missionscollegium«, der havde sit eget trykkeri, og hvor der især tryktes bibler og salmebøger. I 1727 oprettedes et »Vajsenhus«, og så forenede de to stiftelser under en fælles direktion. Bogtrykkeriet kom nu til at tilhøre Vajsenhuset, og herfra udgik størstedelen af den teologiske litteratur. Vajsenhuset og trykkeriet brændte i 1795, men medens stiftelsen ikke påny opførtes, blev trykkeriet anlagt fra nyt og havde med sit monopol på at trykke bibler og salmebøger stadig fuldt at gøre. Følgende fagmænd, hvis navne også er tilknyttet til Ligkassen historie, bestyrede Vajsenhusets trykkeri: Kisel 1737-57, Salicath 1765-82, Scubart 1788-97 og senere dennes søn.)

Overmåde stor tilslutning vandt planen ikke. Kun 12 bogtrykkere foruden 7 koner og én skriftstøber Pöttsch indmeldte sig. (Pöttsch havde købt det af bogtrykker Berling til eget brug anlagte skriftstøberi og har vistnok leveret skrift til de fleste af datidens bogtrykkere. I året 1800 købtes hans skriftstøberi ved auktion af bogtrykker Sebastian Popp). Men det blev under alle omstændigheder nok til, at de forskellige tillidsposter kunne besættes. Og de fordeltes på følgende måde: Til Interessentskabets forstander valgtes faktoren i det Berlingske Bogtrykkeri, L. H. Lillie, til kassens forstander - altså kasserer-, der skulle være en »suffisant og bosiddende mand«, L. N. Svare. (Lars Nielsen Svare havde lært hos Berling. Han etablerede sig i 1757; men hans trykkeri blev omtrent ødelagt i 1776 ved en ildebrand. Året efter døde han; hans enke fortsatte virksomheden og trykkede navnlig disputatser og auktionskataloger).

Ernst Henrich Berling var født 1708 i Mecklenborg, udlært i Lauenborg, arbejdede i Stralsund og Hamborg og blev i 1731 af bogtrykker Johan Jørgen Höpffner forskrevet til at komme til København som bogtrykkersvend. Han giftede sig i 1732 med dennes steddatter, Cecilie Cathrine Godiche, en datter af den i 1717 afdøde bogtrykker Godiche, og etablerede sig året efter som bogtrykker. Han forstod at bringe trykkeriet i vejret, og kort tid efter fik han titel af hofbogtrykker. I få år udgik der fra hans presser så smukt udstyrede værker, at den almindelige opmærksomhed henledtes på ham.

Imidlertid lykkedes det ham at få afsluttet en kontrakt med Wielands enke, i følge hvilken han opnåede det avisprivilegium, der tilherte det Wielandske Trykkeri. Dette var grundlagt af kancelliråd Jochum Wieland, som var historiker og antikvar, og denne havde i 1720 fået kongelig privilegium på at udgive »Politiske Tidender«. Efter at Wieland i 1728 havde fået bestalling som »direktør ved hans kongelige majestæts bogtrykkene«, døde han i 1730, men hans enke fortsatte trykkeriet og udgav vedblivende »Ordinaire Posttidender«. Det var dette privilegium, Berling opnåede i 1748 mod en

livrente til fru Wieland på 200 Rdl. årlig og 50 Rdl. til hendes søn efter hendes død. Senere opnåede han at få kongelig privilegium.

Med Berlings overtagelse af de »Ordinaire Posttidender« oprinder der et nyt afsnit af danske avisers tryk; han udstyrede bladet med mere smag, end man var vant til, og sørgede for, at det i teknisk henseende skred fremad. Han døde i 1750 og efterlod trykkeri og privilegium til sine to sønner, Johan Christian og Georg Christopher Berling, men da disse var umyndige, bestyredes trykkeriet i denne periode af faktor Lillie. Da denne senere selv etablerede sig som bogtrykker, overtog sønnerne trykkeriet og trykkede flere fremragende værker. De døde henholdsvis 1771 og 78; deres enker fortsatte imidlertid trykkeriets drift for i 1799 at overdrage det til deres tre sønner.

Desuden valgtes to medlemmer, der skulle efterse og attestere regnskaberne og sammen med interessentskabets forstander afgøre alle tvistigheder, der måtte opkomme, og den dom, der afsagdes, var da gældende og lige så fuldgældig, som om den var afsagt af hele interessentskabet. Endvidere valgtes der en »ihændehaver af nøglen til kassen« og en inkassator.

Ligkassen begyndte nu sin virksomhed, og et held var det, at der intet dødsfald skete det første halve år, - (den senere dannede sygekasse traf dette held ikke, idet den det første år havde to til tre syge, hvorved bidraget steg fra 4 sk. ugentlig til 6 á 8 og til sidst til 10 sk.. Dette havde en nedgang af medlemsantallet til følge, så at dette endog efter kort tids forløb var sunket til det halve) - thi hele medlemsindtægten, 16 Rdl. 4 mark 8 sk. (bidraget var 1 sk. ugentlig), var nemlig, som det fremgår af følgende regnskab, omtrent gået med til kassens etablering. »For kassens forfærdigelse til snedkeren 4 Rdl.; for samme til smeden 5 Rdl.; drikkepenge til snedkerens og smedens folk 1 mk. og 4 sk.; for konventionens trykning med videre 3 Rdl. - 2 mk. - 14 sk; for stemplet papir til original konventionen 3 mk.; tilsammen 13 Rdl. 1 mk. 12 sk.«

Allerede efter et års forløb var medlemsantallet steget til 49, og i april 1757 steg det endog til 60. Medlemmerne var derimod ikke særlig pligtopfyldende, og navnlig ikke de, der var valgt til tillidsposter; det besluttedes derfor, at de funktionærer, som udeblev fra forsamlingerne, skulle idømmes en mulkt på 2 mark, ligesom den, der nægtede at modtage valg til en funktionærpost, skulle lide samme skæbne; »dog må ingen, der har forvaltet inkasserer-embedet, besværes dermed igen, så længe der er andre, som endnu ikke har forrettet det.« Der herskede ligeledes megen utilbøjelighed til at følge de kolleger, der døde, til graven, hvilket var en pligt for medlemmerne ifølge konventionen; disciplinen skulle derfor håndhæves, og følgende strenge bestemmelser blev vedtagne: »1.) at hvo som ikke indfandt sig ved en interessents ligfærd, når sådant var ham tilbørligt tilkendegivet, skulle for sin udeblivelse betale 1 mark. Herrer og faktorer skulle være dispenseret for at betale denne mulkt, når de ikke requireredes til følge. 2.) hvilken interessent, som ved lovligt forfald blev forhindret fra at indfinde sig ved ligfærd, måtte have forlov at sende i sit sted et andet lem af professionen (men ingen andre) og derved befries fra mulkt. Dette skulle validere, såvel for den forgangne, som den tilkommende tid.«

Imidlertid indtraf der i den følgende tid så mange dødsfald, at man blev tvunget til at forhøje kontingentet til det dobbelte, 2 sk. ugentlig; men dette hjalp også, og da midlerne samtidig gjordes frugtbringende, og der nu påny oprandt en heldig tid for ligkassen, voksede kassebeholdningen til ca. 400 Rdl. i 1772, uagtet medlemsantallet var dalet til

28. Kontingentet blev nu igen nedsat til 1 sk., men tilslutningen udeblev alligevel til trods for, at man i 1774 forhøjede begravelseshjælpen fra 20 Rdl. til 25 Rdl.; og derfor fattede den ny forstander, hofbogtrykker Møller, den plan at tvinge alle bogtrykkersvende ind i kassen. Det lykkedes ham at formå principalerne til at gå ind herpå, og d. 30. marts 1776 forandredes konventionen, således at alle de svende, som ønskede at arbejde i Københavnske trykkerier, fra denne dag var tvungne til at være medlemmer af ligkassen.

Nicolaus Møller var en meget anset bogtrykker. Både hans fader og stedfader, Christoph Georg Glasing, var bogtrykkere, og faderen fik i 1733 privilegium på at være ene bogtrykker i Jylland. Allerede i sit nittende år måtte han efter stedfaderens død overtage trykkeriets ledelse, men det lykkedes ham trods sin ungdom at vinde anerkendelse hos indflydelsesrige folk. I 1758 fik han kongelig bevilling, giftede sig samme år med en datter af Berling og blev i 1765 efter ansøgning beskikket til hofbogtrykker. Men i 1794 ødelagde den store ildebrand alt for ham, og sammen med sønnen, som han i 1789 havde optaget som kompagnon, måtte han nu begynde forfra. Senere købte han Wilh. Thieles trykkeri og forenede dette med det efter branden nyanlagte trykkeri.

En bogtrykkersvend Christian Winckler i det Møllerske trykkeri ville ikke være medlem af kassen. Han blev så opsagt, men ordnede sagen ved at indbetale hele det beløb, han skulle hæve i begravelsespenge. Efter hans død indfandt der sig en person med beviset, men da skifteretten havde boet under behandling, nægtede man at udbetale beløbet. Kassen hørte ikke mere herom og beholdt pengene.

Resultatet heraf blev en tilgang af 104 nye interessenter, således at kassen med de 25 gamle nu talte 129 medlemmer. I indskud indkom der alene ved denne lejlighed 97 Rdl. 48 sk., og kassebeholdningen var nu over 600 Rdl.

Takket være den obligatoriske bestemmelse voksede tilgangen selvfølgelig stadig. Men da ramte der bogtrykkerkunstens gamle »lemmer« en sand ulykke, idet man, da der skulle udbetales begravelsespenge i anledning af den tidligere forstander Svares dødsfald, opdagede, at pengekassen var opbrudt og alt, både penge og obligationer, bortstjålet. Man høre, hvorledes interessenterne tog dette tyveri: »Således som her er anført, var altså kassens beholdning ved årets udgang 1777 hos hr. Salicath, som kassedirektør og kasserer. Men her møder den for samme højst bedrøvelige og ulykkelige omstændighed, at da der d. 4 januar 1778, til afgangne bogtrykker Svares begravelse skulle udbetales penge, befandtes kassen ved eftersyn at være brækket oven i låget, og alle bancosedler, tilligemed obligationen og øvrige papirer, bortstjålet; nemlig i rede penge 360 Rdl. og en obligation på 275 Rdl., tilsammen 635 Rdl.. Hr. Salicath indbetalte imidlertid pengene til afgangne bogtrykker Svares begravelse af den beholdning, som var indkommen sidste kvartal, og af renten for de udestående 275 Rdl., som oven er beregnet, lod derpå d. 5 januar indbyde til en generalforsamling hos sig den derpå følgende 11. januar, hvor næsten alle interessenterne mødte. Efter hr. Salicaths foredrag påstod de fleste interessenter, han skulle være ansvarlig til det bortstjålne, hvortil han ikke ville bekvemme sig, men troede at have bevaret kassen så godt som sit eget gods, og altså burde være fri for videre ansvar; og da debatterne tiltog med ulige meninger, ophævedes forsamlingen uden videre beslutning. Efter en 14 dages forløb bliver 75 interessenter enige at anlægge sag imod hr. Salicath for Hof- og Stadsretten, og efter adskillige indlæg fra begge parter, blev d. 13. juli i Hof- og Stadsretten afsagt følgende dom: »Thi kendes for ret; indstævnte bogtrykker Salicath bør til Ligkassen for

samtligge medlemmer af bogtrykkerkunsten her i staden at betale de af bemeldte Ligkasse i rede penge bortkomne 360 Rdl. så bør han og til samme kasse udstæde en stående obligation, forsynet med antagelig kaution for de af kassen bortkomne obligationers pålydende summa 275 Rdl., eller i mangel deraf til bemeldte kasse at betale samme summa.«

Salicath var ingenlunde tilfreds med denne dom og indankede den for Højesteret, som imidlertid kom til samme resultat. At der ikke var mere end 75 interessenter, der anlagde processen, hidrørte fra, at Salicath var faktor i Vajsenhusets Trykkeri; derfor var der flere principaler, som ikke ville være med til sagsanlæggelsen. Der var ligeledes kun én typograf fra kasseforstanderen, hofbogtrykker Møllers Trykkeri, og det endda efter sigende kun for at udspionere, hvad de processøgende besluttede, og endelig har næppe nogen af typograferne på Vajsenhusets Trykkeri villet fornærme faktoren ved at deltage i processen mod ham.

I 1779 blev nu bogtrykker Johan Rudolph Thiele valgt til kasserer, medens Møller stadig fungerede som forstander. Det ny valg viste sig ikke at være til kassens bedste; thi efter få års forløb ophørte Thiele fuldstændig med at aflægge regnskaberne. Når et eller andet medlem henvendte sig til kassereren desangående, skød han skylden dels på bogtrykker Møller og dels på principalerne, fra hvem han ikke kunne få bidragene for svendene. Gik man til Møller, skød han skylden på Thiele. Flere personaler begyndte nu at blive betænkelige og besluttede at ophøre med at betale kontingent. I 10 år blev der ikke aflagt regnskab, og de to principaler skaltede og valtede med pengene, som de lystede; når Thiele ingen penge havde til at betale i anledning af dødsfald, henviste han til Møller og omvendt denne til hin. Der taltes vel om dette skandaløse forhold, men derved blev det. Endelig begyndte man at røre sig i det Schultz`iske Bogtrykkeri, og d. 3. oktober udsendtes følgende cirkulære til trykkerierne: »P. M. - Siden d. 4. maj 1783 er ingen regnskab aflagt for den af os oprettede Ligkasse. I lang tid har vi set en forsamling i møde, som interessenter; ved adskillige lejligheder har ytret det ønske, for de herrer direktører, at aflægge et endeligt regnskab; men - endnu forgæves. Altså ombedes de herrer interessenter, som nu er, og til dato har svaret til kassen, at møde i en generalforsamling, i Fortunstræde nr. 238, søndag d. 13. oktober om eftermiddagen kl. 4 præcis, for at overlægge, hvorledes sådant regnskab vel på bedst muligste måde kan vorde foranstaltet. København, d. 3. oktober 1793.«

Cirkulæret underskrevs af 10 svende hos Schultz - alle interessenterne - og af Schultz selv. I Hopffners bogtrykkeri, hvorhen det derefter blev sendt, påtegnedes det, at det var blevet forevist, og da turen nu kom til det Møllerske Hofbogtrykkeri, påtegnedes det af seks svende og forevist til principalen, som jo selv var kassens »forstander«. Denne gav da cirkulæret følgende påtegning: »P. M. - Dersom interessenterne ville behage at opsætte den her ovenfor berammede generalforsamling til slutningen af næste måned, skal regnskabet, for så vidt som jeg har modtaget bidraget til Ligkassen, til fornøjelse blive aflagt. Formedelst 5te classes lotteri trækning, som nu for tiden er i gang, så og endeel ligeledes magtpåliggende forretninger, kan jeg nu for tiden ej have lejlighed at foretage dette arbejde. Imidlertid venter jeg denne venskabelige føjelighed, og forbliver selskabets hengivne ven og tjener. København, d. 5. oktober 1793. N. Møller.«

Johan Rudolph Thiele var født i Tyskland og kom til Danmark 1748. Han købte 1770 det Heide`ske trykkeri og forenede det året efter med det Borupske ved at gifte sig med bogtrykker Borups enke. Thiele trykkede de mest fremragende ting af Gyldendals

forlagsartikler, men udgav forøvrigt selv bøger på eget forlag. Broderen, Frederik W. Thiele, ejede også et trykkeri.

»Johan Friderich Schultz var født i 1756 i Odense, udlærtes i det derværende »Adressecontours« Trykkeri, kom i 1777 til København, arbejdede hos Berlings og købte i 1783 af bogtrykker Sanders dennes ubetydelige trykkeri for 500 Rdl. i 1786 blev han universitetets anden bogtrykker, i 1789 hof bogtrykker. Under den store ildebrand brændte hele forlaget og bogtrykkeriet, der lå i Højbrostrædet. Men han lod sig ikke forknytte, thi samme år, 1795, købte han daværende direktør Höpffners gård, bogtrykkeri og forlag for 30000 Rdl.. Det Schultziske Trykkeri spillede i det hele en stor rolle; der bevilgedes indehaveren bestalling som universitetets første bogtrykker, senere som direktør for det »Kongelige Bogtrykkene«.

Höpffners Trykkeri stammer lige fra 1661. På den tid trykkede Mathias Jørgensen Godiche i København; hans enke fortsatte en tid virksomheden, som i 1707 overtoges af hendes søn, som trykkede til 1717. Ved hans død blev en af hans svende, Johan Jørgen Höpffner, faktor i trykkeriet; denne giftede sig i 1720 med sin afdøde principals enke og blev således selv bogtrykker. I 1722 var han allerede universitetsbogtrykker, og skønt hele hans trykkeri, forlagsartikler og to huse, som han ejede, fuldstændig ødelagdes i 1728 af ildebranden, indrettede han efter branden sit trykkeri bedre end førhen og fik i 1731 bestalling som direktør ved »Hans kongelige Majestæts Bogtrykkeri«. Tillige besad han privilegium på udgivelsen af danske og tyske aviser, men denne rettighed måtte han dog dele med Wielands enke og Berling. Med årene blev han dog magelig anlagt og brød sig kun lidet om at udvide sin virksomhed, men nøjedes med den indtægt, hans to embeder kastede af sig, og det samme blev tilfældet med hans to sønner, hvoraf den ene trykkede fra 1759-83, den anden fra 1783 indtil 1795, på hvilket tidspunkt han solgte trykkeriet til Schultz.

Forsamlingen blev tilbagekaldt. Møller blev imidlertid ikke færdig til den lovede tid, men først i januar 94. Da han derpå sendte bud til Thiele om hans regnskab, som denne havde lovet at gøre færdigt til samme tid som Møller, svarede han, at han intet regnskab kunne aflægge, da han ikke endnu havde fået bidragene fra alle trykkerierne. Da det blev ham forestillet, at dette jo intet havde at betyde, da disse kunne opføres på regnskabet som resterende, blev han vred og kastede hele pakken af bidragslister for halvniende år til budet med den bemærkning, at der var regnskabet. I forsamlingen, som afholdtes i februar 94, mødte Thiele også med alle bidragslisterne som sit regnskab, og der blev nu nedsat en kommission på fire medlemmer til at revidere regnskaberne.

(I til denne kommission valgtes også august Julius Glasmacher, der arbejdede i det Møllerske Hof Bogtrykkeri, og hvem det skyldes, at den gamle ligkasses historie fra den tidligste tid er opbevaret. Glasmacher må have været en overordentlig ihærdig og offervillig kollega, der kun så på sine kammeraters interesse. I fortalen til den beretning om ligkassens historie, han efterlod sig, og som spænder over et tidsrum fra 1754 til 1810, meddeler han, at »jeg ikke er nogen synderlig ven af selskaber, og må derfor i mine ledige og ensomme timer have noget til beskæftigelse«, og derfor har han fundet på at skrive kassens historie. Han er med til at stifte sygekassen og er ligeledes grundlægger af pensionskassen. Om hans øvrige kollegiale forhold foreligger der desværre intet, men det fremgår af alt, at han har været en mand, der elskede orden og punktlighed i regnskabsforhold, og som tillige har gjort alt for at fremme sine kollegers tarv på understøttelsesområdet. Han døde i 1843).

Imidlertid var på grund af den slendrian, hvormed regnskabet var blevet ført, flere trykkeripersonaler tilligemed principaler udtrådt af kassen, og det var derfor tvivlsomt, om der kunne være tale om at opretholde obligatoriet at skulle være medlem, da flere principaler ikke påny ville indmelde sig. I juni måned 94 sammenkaldtes derfor en forsamling, i hvilken det besluttedes at ophæve den tvungne indmeldelse, og hvor en ny

»konvention« blev vedtaget. Ifølge denne skulle bl.a. inkassationen ske ved cirkulation af en bøsse på trykkerierne; den blev da også købt og betalt, men da den store ildebrand hærgede København i juni 1795, og bøszen for en sikkerheds skyld sammen med en del af hofbogtrykker Møllers ny tøj blev opbevaret på den Kongelige Skydebane, blev den stjålet. Nu blev der anskaffet en ny bøsse af kobber, der kostede 5 Rdl. 24 sk., men atter led kassen et tab på 5 Rdl. 32 sk., forårsaget ved et under bøszens cirkulation begået tyveri. Hele denne begivenhed beskrives udførligt i et cirkulære, der sendtes til alle trykkerier; der står en så ejendommelig duft ud af dette dokument, det giver et så udmærket indblik i datidens bogtrykkersvendes hele måde at tænke og udtrykke sig på og er tillige en så karakteristisk prøve på, med hvilken omstændelighed man dvælede ved de mindste bagateller, at det ville være synd ikke at gengive det in extenso. Det lyder: »P. M. - Jeg må da nu tilmelde dem en uredelighed som imod Ligkassen er begået, deri, at bøszen ved sidste cirkulering blev berøvet en del af de bidrag som i den var nedlagte, nemlig bidragene fra Berlings, Møllers (hvilket sidste vel ej var anført på cirkulæret, da de interessenterne for daværende tid var hos Berlings, Morthorsts, Poulsens, og Höeckes trykkene.

Johan Frederik Morthorst var trykkeriets grundlægger. Efter hans død i 1789 fortsatte enken trykkeriet, indtil hun associerede sig med sin svigersøn, Carl Dahlen, der var solodanser ved det Kongelige Teater. Fra 1798 trykkedes »Adressecontoirs efterretningerne« i dette trykkeri.

Poulsens Trykkeri var forenet med »Adressecontoirets«, hvilket sidste bestod af tre presser og avisskrifter, men i 1797 købte han presser og skrifter, der havde lidt en del under ildebranden, hvorpå han i 98 solgte hele trykkeriet til Morthorsts enke.

Höecke havde arbejdet som svend i Lillies Bogtrykkeri og blev ejer af dette ved i 1765 at gifte sig med Lillies enke.

Jeg vil i denne min tilmeldelse følge den orden tingenes gang havde haft, fra den tid af bøszen kom tilbage i Berlings trykkeri, så og mit forhold efter samme tid. Jeg vil og anføre de tanker jeg har gjort mig om dette tyveri, tilligemed de opdagelser jeg har gjort. Jeg formoder, at ingen vil anse disse mine tankers offentlige bekendtgørelse for fornærmende, da de er blotte formodninger, altså ej virkelige beskyldninger, og anføres ikke, for om en eller anden af interessentskabet derved kunne gøre nogen opdagelse, eller mere grundet formodning.

Bøszen kom altså, efter at have cirkuleret i Berlings Trykkeri fredag d. 18. september om eftermiddagen. Lørdagen derpå, om formiddagen, da jeg kom der på trykkeriet, blev det mig sagt, at bøszen var kommet, men Breums dreng som havde bragt den, havde tabt den halve lås som er til det øverste låg; han havde sagt, at han var faldet med bøszen, og uden at vide at han derved havde tabt låsen, var han gået for at bringe bøszen til Berlings, men en amagerkone havde råbt efter ham, at han havde tabt noget. Da så han at låsen var borte, han gik tilbage og søgte efter den, men fandt ikke den halve, den anden halve del kunne han ej finde, han var da gået tilbage til sine svende og sagt dem at han havde tabt låsen; men de havde sagt, han skulle skynde sig og bringe bøszen til Berlings som den var. Svendene (havde han lagt til) havde vist ikke lukket låsen ret i; thi ellers kunne han ikke have tabt den.

Da jeg nu ej selv kunne medtage bøszen formedelst jeg havde forretninger i byen, sagde jeg til en af vore drenge at bringe mig den hjem om eftermiddagen; men da han ej havde



lejlighed at gå med den forinden henimod aften, og Trolle, som havde indelukket den i sit skab, da var bortgået, fik jeg den ej forinden søndag middag, da Trolle igen kom på trykkeriet. Samme dags eftermiddag fik jeg ej tid at efterse pengene, formedelst jeg da skulle aflægge regnskab for sygekassen, men efterså dem om aftenen derpå, som var om mandagen, og befandt mangel fra ovenanførte 5 trykkerier.

At dette just traf de 5 første trykkerier, R. Thieles undtagen (som nedenstående afskrift af cirkulæerne viser) bragte mig på de tanker, at tyveriet formodentlig var sket fra Höeckes Trykkeri. Jeg gjorde mig den tanke, at Höeckes dreng, ved at bringe bøssen til Christensens Trykkeri, på vejen havde uddraget, såvel Höeckes (som formodentlig var øverst, da det på den tid var det sidste som i bøssen var nedlagt) som de 4 første efter hinanden følgende trykkeriers pakker. At R. Thieles pakke ej tilligemed var borttaget, troede jeg kunne være sket med god overlæg, på det at bøssen ej skulle befindes ganske tom når han afleverede den til Christensens Trykkeri, hvorved han let kunne være blevet røbet. Vel havde jeg nogen mistanke til Breums trykkeri, hvor bøssen i 3 dage var blevet opholdt (som afskriften af cirkulæerne viser) og hvor jeg såvel denne gang, som ofte førhen har fået den i meget uordentlig forfatning, i henseende til bøssen selv; men da ingen af de efterfølgende pakker, fra Höeckes af, var borte, og Breums trykkeris pakke tillige lå øverst i bøssen, troede jeg at det ej kunne være sket derfra (dog er min mistanke nu mere blevet bestyrket, som det efterfølgende vil bevise).

Med denne tanke gik jeg først til M. Beckstrøm, som conditionerer (udtrykket må vel forstås på denne måde: discipel, som er beskæftiget og bor til leje) hos hr. Christensen, for at spørge ham om han ej havde mærket, ved at nedlægge sin pakke i bøssen, at der ikke kun var lidet i den; han svarede, at bøssen vel forekom ham noget let, dog kunne han ej sige, hvadenten der var lidet eller meget i den, da det var noget han ikke havde gjort sig tanker om; men næppe kunne han tro det var sket fra Höeckes Trykkeri, da buddet kom med bøssen næsten en time før end som på bidragscirkulæret var anført, og derfor troede han ej, han skulle have haft tid til på vejen at foretage sig slig gerning.

Jeg gik derfor til hr. Höecke og tilkendegav ham mine foranførte tanker; men han forsikrede han ikke kunne tro det skulle være sket af hans bud, da drengen som med bøssen blev bortsendt, kom straks igen tilbage og samme dreng desuden ofte forrettede ærender for ham, penge angående, og han aldrig derved havde erfaret mindste bedrageri; jeg bad ham dog at give agt på samme dreng om noget kunne mærkes, hvilket han lovede.

Nu var jeg i tvivl, hvad enten jeg straks skulle gøre denne sag offentlig bekendt; eller for det første ikke kun for inkassatorerne i de trykkerier hvorfra tyveriet kunne være sket; jeg valgte det sidste, hvilket hr. Höecke og tilrådede mig, på grund af, at dersom det blev almindelig bekendt, ville vedkommende vel bedre vogte sig for at blive opdaget, men når inkassatorerne ikke kun alene vidste det, kunne disse desbedre give agt på dem som kunne anses som mistænkelig. At tyveriet ikke kunne være sket på de trykkerier som på cirkulationen er anført før Höeckes, er let at indse, jeg gik altså til de efterfølgende trykkerier. Først gik jeg til Breums, hvor Beck er inkassator. Jeg spurgte ham om den dreng han havde bortsendt med bøssen var pålidelig i henseende til troskab; han svarede, at han troede det; jeg sagde ham da, at bøssen var bestjålet, og at jeg havde fået den fra deres trykkeri med en halv lås; han fortalte hvorledes drengen havde tabt den, på samme måde som drengen havde sagt til Berlings, tillige undskyldte han det lange ophold bøssen havde haft hos dem, som skulle være sket formedelst at de ej vidste, om

Bierwirth, som fornylig var kommet der i kondition, var interessant i kassen eller ej, da han ej var på trykkeriet i den tid. Jeg spurgte ham, hvorledes deres bidrag havde været indpakket? Som et pulverpapir, svarede han. Videre spurgte jeg, om pengene var indpakkede i ét eller to papirer; han svarede: kun i ét; jeg sagde til ham, at de var indviklede i to papirer; men han forsikrede og ville med ed bekræfte, at han kun havde lagt dem i ét. Jeg bad ham da til slutning at give agt på drengen, om han på denne tid skulle være ved penge mere end ellers almindeligt, eller og noget på andre måder ved ham skulle kunne mærkes, hvilket han lovede. Til Winding hos Thieles, Petsch hos Schultzes og Plumann hos Horrebows gik jeg derpå hen, hvor jeg og gav dem tyveriet tilkende, og ligeledes spurgte dem om deres drenges troskab var dem bekendt som pålidelig, hvilket de og troede. Efter nogen tids forløb gik jeg atter igen på ovenanførte trykkerier, for at spørge om intet af inkassatorerne var opdaget; men jeg gjorde derved ingen videre opdagelse. Hvorfra, eller af hvem tyveriet altså skulle være sket, det lader jeg henstå til interessentskabets egen bedømmelse, med begæring, at de herpå ville påtegne deres tanker, hvad herved kunne være at gøre. Endvidere anmoder jeg inkassatorerne i ethvert trykkeri herpå at påtegne de interessenters navne, som de i deres trykkerier er, eller som bidrage derfra, tillige med de enkers navne som sortere derunder. København, d. 10. oktober 1795. A. J. Glasmacher.

Trykkeriernes navne, efter den orden som de på bidragscirkulæret var anført: Fra Berlingske Trykkeri bortsendt d. 14 sept. kl. 10 (fra dette trykkeri blev betalt af interessenterne i Møllers Trykkeri, dog var bidragene hver for sig.) Mortholst Trykkeri bortsendt d. 14 sept. om formiddagen kl. 10 ½; Poulsen Trykkeri bortsendt d. 14 sept. om formiddagen kl. 12; R. Thieles Trykkeri bortsendt d. 15 sept. om formiddagen kl. 8; disse 4 pakker var borte; Höeckes Trykkeri bortsendt d. 15 sept. om formiddagen kl. 10; Christensens Trykkeri bortsendt d. 15 sept. om formiddagen kl. 10 ¼; Horrebows Trykkeri bortsendt d. 15 sept. om formiddagen kl. 10 ½; Schultzes Trykkeri bortsendt d. 15 sept. om formiddagen kl. 3; W. Thieles Trykkeri bortsendt d. 15 sept. om formiddagen kl. 4 ½; Breums Trykkeri bortsendt d. 15 sept. om formiddagen kl. 5. - Altså 3 dage. - Nb. Brevet ombedes at måtte cirkulere efter den orden som sidste gang, da bøssen cirkulerede, hvilket ovenanførte afskrift af cirkulæren viser; fra Breums sendes den til Møller Trykkeri i Store Kongensgade nr. 254.

For denne gang vil det vel ikke være umagen værd, at anstille nøjere undersøgelser angående de af Ligkasse-bøssen bortkomne penge; men skulle sådant oftere indtræffe, vil det nok være nødvendigt, at behandle sagen på det alvorligste, dels for at betrygge kassen for tab, og dels for at befri kassereren for de ulejligheder, som slig uorden forårsager ham. - Således tænke Ligkassens interessenter i Berlingerens Trykkeri, som for nærværende tid er: madame E. C. Berling. - J. H. Bestmann. - H. N. Kiær. - J. Holbek. - J. Trolle. - H. A. Brochmann og P. Jensen, begge gifte. Interessenterne i madame Morthorstes Trykkeri er af samme tanker. Madame D. Morthorst - Hielmersen - Öderig - Løndahl. Interessenterne i hr. Poulsens bogtrykkene troede ikke heller at det ville denne gang nytte til noget at foretage videre undersøgelse. I dette trykkere er interessenterne: hr. F. Poulsen, madame M. L. Poulsen og B. Brumarch. Interessenterne i J. R. Thieles trykkeri, deres mening er: at herved er intet at gøre. De som herfra betalte til Ligkassen, var hr. Thiele og hustru, C. Kjær og hustru, A. Indland, C. Winding, Jacob Cornelis og hustru, August Tillge og hustru, Morten Hallager, og Jacob Buch.

Tillige blev bemærket, at disses sidste bidrag formedelst konvoluttens størrelse og længde vanskelig lod sig nedstikke i bøssen, og derfor ikke lettelig kunne trækkes ud af sammes åbning.

Det er meget sandsynligt at den meste mistanke kan falde på hr. Höeckes trykkeri, da det er det sidste sted hvor bidragene savnes. Til vores retfærdiggørelse kan vi ikke anføre andet end hvad mons. Glasmacher har meldt: at bøssen blev kun opholdt en halv time, derpå bortsendt, og drengen var ikke længere tid borte end enhver kan behøve for at gå den vej frem og tilbage. Og da vi desuden har nøje givet agt på drengens forhold siden den tid, og ikke fundet det anderledes end tilforn, tror vi at al mistanke bortfalder. I øvrigt må man i dette tilfælde blot indskrænke sig til at tænke og tie. Således fra Ligkassens interessenter i hr. Höeckes Trykkeri, som er: hr. P. H. Höecke og hustru, J. H. Höecke og J. Cordnum.

Ønskeligt havde det været, om sådan grov uorden ved pengenes indkassering var blevet opdaget, men da det nu ikke kan lade sig gøre; må kassen for denne gang lide dette tab, således er interessenternes mening udi Christensens trykkeri som er E. D. Colding, D. Beckstrøm og hustru. Af samme mening som ovenanført er, fra madame Horrebows Trykkeri J. P. Plumann og hustru, som interessant.

At herved intet er at gøre, er tydeligt; imidlertid er det skammeligt, og var det at ønske, at slig en nedrig kunne blive opdaget; men det er vel ikke muligt for denne gang. Således fra interessenterne i Schultzes Officin, som for tiden er: hr. Schultz, Tørnberg, Heyden, Larsen, Rangel, Holmberg, Henningsen med hustruer, A. Petsch, Schubarth, Nielsen, Schröder, factor Schubarth etc.etc.

Da bøssen skulle åbnes her, befandtes låsen ikke at være rigtig sat sammen, men hængte dog ordentlig for bøssen, og tillige forekom det kassereren, som om der måtte være endeel pakker i den, da han fandt megen modstand nedenfra i bøssen, inden han kunne få sin pakke til at synke. Vi var af de tanker, at når dette underslæb ikke kan opdages ved hr. Breums trykkeri, bliver der vel ingen oplysning derom at finde, og at det er bedst, for denne gang, at lade tingen blive, som den er.- For interessenterne i F. W. Thieles trykkeri: hr. Thiele.- Winding, Hammer, Schioldborg og Børsen tilligemed deres hustruer. - Brandt.

Hvorledes dette tyveri er gået til, begriber vi ikke, ønskeligt havde det været at have fået tyveriet opdaget; men da det måske vil blive vanskeligt at få det opdaget; altså får tingen at blive som den er for denne gang. Ingen videre oplysning kan gives fra interessenterne i Breums Trykkeri. Birwirth. - Bech. - Saltnæs.«

Som man vil se, opdagedes tyveriet aldrig, men for at forhindre gentagelse blev der indvendig i bøssen indsat et net, således at man ikke kunne borttage noget af bøssens indhold.

I de følgende år voksede kassebeholdningen påny. I 1800 var kapitalen således 559 Rdl. 2 sk. - den, største beholdning, der havde været, når man undtager de to første år efter indførelsen af den obligatoriske indmeldelse. Man skulle synes, at medlemsantallet også af denne grund måtte vokse, men det modsatte blev tilfældet, thi medens kassen i 1798 talte 90 deltagere, var dette antal i 1804 sunket ned til 60. »Den første direktør«, C. F. Schubart, som var faktor i Vajsenhusets Bogtrykkeri, og som havde afløst bogtrykker Höecke, foreslog derfor i betragtning af det dalende medlemsantal at nedsætte en

kommission på tre medlemmer, som i forbindelse med direktionen skulle fremsætte forslag, der kunne bevirke en livligere tilgang til kassen, og forslaget vedtoges. I denne kommission var Glasmacher ligeledes sjælen, men han fandt en ivrig opponert indenfor kassens bestyrelse i Winding, som var »regnskabsdirektør«. Ethvert af medlemmerne motiverede nu skriftligt sit standpunkt, og efter gentagne møder, hvor modsætningerne stod skarpt overfor hinanden, vedtoges endelig følgende bestemmelse, som interessenterne gav deres tilslutning: 1.) det blev bestemt, at enhver af bogtrykkerkunstens medlemmer, som ej havde været svend over 6 år burde blive deltagende i kassen uden indskud. 2.) Fra 6-10 år svend betales i indskud 3 mk. - 10-15 år svend betales i 1 Rdl. - 15-20 år svend betales i 2 Rdl. - 20-25 år svend betales i 4 Rdl. - 25 års svend til deres alders 50de år 8 Rdl. - I henseende til kasserne blev bestemt: At enhver, som er i ægteskab, og vil have sin kone deltagende i kassen, betaler, når de ej har været i ægteskab sammen i længere tid end i 6 år i indskud 1 Rdl.. 3.) Fra 6-10 års ægteskab betales i indskud 1 Rdl. 3 mk. - 10-15 års ægteskab betales i indskud i 2 Rdl. - 15-20 års ægteskab betales i indskud i 4 Rdl. - 20 års ægteskab til mandens 50de år 8 Rdl.. 4.) Enhver af alle ny interessenter skulle vedblive at bidrage til kassen efter mandens død, og i tilfælde af uformuenhed, da at lade samme henstå som restance indtil når de ved døden afgik, da at afkortes af begravelsespengene for hvert kvartal som ikke er betalt siden den tid.«

Det hedder nemlig i en af Glasmacher forfattet note: »Ved sammenkomster mundtligt at behandle ting af nogen betydenhed, er kun at spille tiden, uden derved at udrette noget. Man gør forsage pro og contra, snakker hid og did, ofte om ting, som ikke er sagen vedkommende, og når man da endelig nødsages at ophæve sammenkomsten, er man som oftest ligeså kloge, som man var før man kom sammen.«

Enkelte trykkeripersonalers notitser er ganske kuriøse; således bemærkede personalet hos Popp, en større bogtrykker, hvis trykkeri grundlagdes i 1786, på det af Glasmacher udsendte cirkulære: »Pax Vobiscum!« (fred være med eder!)

Det tilkom nu »regnskabsdirektøren« at udsende indbydelse til indtrædelse i ligkassen på disse ovenanførte betingelser, men i stedet herfor lod han tiden hengå lige til april, da han udsendte et nyt cirkulære, der tildels kuldkastede de af kommissionen vedtagne og senere af medlemmerne sanktionerede bestemmelser. Naturligvis ville Glasmacher ikke finde sig i en slig egenmægtig handling og sendte derfor et nyt cirkulære som svar på de af Winding gjorde indvendinger. Kommissionen samledes nu påny med styrelsen til et møde hvor de to cirkulærer og de tidligere vedtagne bestemmelser kom til drøftelse, og da det fremgik af medlemmernes bemærkninger, at de opretholdt det tidligere vedtagne, besluttede man at udsende indbydelsen til indtrædelse i kassen med den først lagte plan som grundlag. På grund heraf modtog Winding ikke påny valg som regnskabsdirektør, og Glasmacher valgtes i hans sted.

Som følge af den udsendte indbydelse meldte der sig 29 nye medlemmer, 22 mænd og 7 koner; men hermed stoppede tilgangen. Af principaler, til hvem man også havde henvendt sig om støtte, indmeldte sig ingen.

På dette tidspunkt etableredes der for første gang et vist samarbejde med den allerede d. 1. april 1792 oprettede sygekasse. Nogen nærmere redegørelse for sygekassens tilblivelse og dens videre udvikling foreligger ikke; men derimod eksisterer den »konvention«, der dannede grundlaget for sygekassens oprettelse, samt de første

lovparagraffer. De lyder: »Konvention til en Sygekasse for Bogtrykkerkunstens medlemmer her i den kongelige residentsstad København; oprettet d. 1. april 1792: » Iblandt de pligter, mennesket skylder sig selv er denne en af de vigtigste: at man i de sunde dage tænker på, hvorfra den nødvendige pleje skal komme, når man bliver lagt på sygesengen. Denne tanke er, ved en foregående rosværdig indbydelse fra nogle af bogtrykkerkunstens medlemmer, blevet så almindelig, at man d. 1. april 1792 har kunnet holde en forsamling imellem mere end 80 medlemmer, der vare enige med hverandre deri, at oprette en sygekasse for samtlige bogtrykkerkunstens medlemmer heri staden, og i denne henseende fastsætte følgende punkter, som almindeligt skulle holdes.

1.) Da denne indretning ikke skal grunde sig på noget betydeligt indskud, eller stående kapital, men alene bestå ved ugentlige bidrag, når een eller flere syge er anmeldte; så har enhver, som vil tage del i den, kun 12 skilling indskrivningspenge at lægge. For disse penge besørger denne konvention trykt, så og en vel indrettet bøsse, at samle de ugentlige bidrag udi til de syge, samt en protokol og andet, som anfordres til at holde regnskab.

2.) Når en af denne kasses interessenter bliver syg, således at han ej kan arbejde, bekommer han ugentlig 2 Rdl. d. Kour til kur og pleje. Den uge, hvori sygdommen bliver anmeldt, nyder den syge intet; men han må have været en uge og nogle dage syg, førend han kan bekomme sygepenge. Ligeledes må en interessent have været 14 dage medlem af kassen, førend han kan fordre sygepenge.

3.) Efter at en interessents sygdom skriftlig er anmeldt, og til bevis derpå er indsendt doktor-attest til kassereren, bliver den tillukkede bøsse tilligemed en der oveni indlagt sygeseddel, sendt til næste bogtrykkeri. I denne seddel meldes den syges navn og opholdssted, og tillige gives tilkende, hvor meget bidrag kan blive for enhver interessent, samt på hvad tid bøssen til ham igen må være tilbagesendt. Bøssen tilligemed seddelen sendes fra det ene bogtrykkeri til det andet, med deres eget bud, indtil samme har været rundt; hvorpå den fra det sidste sted sendes tilbage til kassereren. At kassereren kan være vis på, at bøssen har været overalt, og at vedkommende har fået den fornødne oplysning, må i ethvert bogtrykkeri antegnes på sygeseddelen hvad dag og klokkeslet bøssen blev afsendt, på det ingen i forsømmelsestilfælde skal undskylde sig med uvidenhed. Pengene fra ethvert bogtrykkeri indlægges i en seddel, hvori interessenternes navne og den udgørende summa antegnes, og således, enten omvunden eller med oblat forseglet, indstikkes i bøssen.

4.) Enhver interessent må betale sit bidrag, som efter formodning ej kan blive mindre end 4 sk., uden mindste vægring, når påfordres.

5.) Er der så mange interessenter i kassen, at der indkommer over 4 Rdl., da fordrer kassereren kun hver 14 dag sygepenge, undtagen at der kunne være to eller flere interessenter syge, da betales i forhold til de syges antal.

6.) Dette sidste bidrag formindskes, så snart en patient bliver frisk, eller der er så mange penge i forråd, at det sidste bidrag af 4 sk. ikke er nødvendigt; thi kassereren må ikke have mere i forråd end i det højeste 3 Rdl.

7.) Kassereren aflægger hvert halvår nøjagtig regnskab, som må ske 8 dage før Wessens udgang; hvortil han i forvejen ved en cirkulæreskrivelse bør tilkendegive tiden og stedet, hvor samme skal ske.

- 8.) Når kassereren fremlægger sit regnskab, udnævnes to revisorer til at revidere samme, og efter rigtig befindende attestere dets rigtighed. Ligeledes underskriver den nyvalgte kasserer i protokollen, at han har modtaget regnskabet efter revisorerens attest.
- 9.) Hvert halvår skal vælges en ny kasserer, og med ham en interims-kasserer, som i tilfælde at den første skulle blive syg, den sidste da kunne forrette embedet for ham. De, som valget falder på, må ufortrøden modtage disse bestillinger. Ved valget til kasserer er i særdeleshed at mærke: a) at ingen, uden en svend, som er interessent, kan vælges, b) skulle en interessent, som er valgt til kasserer, blive principal, da nedlægger han kasserer-embedet, og en anden i hans sted vælges. Det samme gælder om interims-kassereren. - Kassereren, som tillige er regnskabsfører, bør i alle tilfælde handle efter pligt og samvittighed.
- 10.) Kassereren er frie for alle bidrag, men interims-kassereren må betale som enhver anden interessent, undtagen i den tid som kassereren skulle være syg (han forretter kasserer-embedet), da han og er frie for bidrag.
- 11.) Så snart en interessent bliver så syg, at han i nogle dage ikke har kunnet arbejde, meldes det til kassereren fra det officin, i hvilket den syge conditionerer. I denne anmeldelse anføres den syges navn og opholdssted, samt dagen, da han blev syg. Kassereren går derpå næste søndag efter anmeldelsen til den syge, for at indhente nøjagtig kundskab om sygdommens beskaffenhed; hvorefter han da i de næst følgende dage indkasserer sygepengene, som han selv leverer til patienten søndagen derpå, og derhos nøje erkendiger sig om sygdommens vedvarende.
- 12.) Når en interessent bliver syg, og indlægger sig på et af hospitalerne, betaler kassereren de penge, som sådant koster, når det ikke overstiger 2 Rdl. ugentlig, til den, der er gået kaution for interessenten, og forsyner kassereren sig i sådant tilfælde med kvittering fra kautionisten.
- 13.) Hvem som gør indvendinger, og ikke betaler sit bidrag til den af kassereren bestemte tid, pålægges 2 mk. mulkt, hvilken han må betale inden 8 dage er forløbne; vil han ikke, udslettes han af protokollen. Den, der ikke er syg, men stiller sig kun således an, for at være kassen til byrde, bliver ligeledes udslettet for bestandig.
- 14.) Skulle det hændes sig, at en interessent imod enden af Wessen skulle blive syg, og den principal, hos hvem han conditionerer, ikke har givet ham kondition til næste Wesse, eller og han ingen kondition hos nogen anden har, modtager han dog, ligesom en anden syg, efter 21. artikel.
- 15.) For at forekomme underslæb, må enhver, som bliver syg, forsyne sig med en troværdig doktors eller kirurgs attest, at hans sygdom er af sådan beskaffenhed, at han ej kan arbejde; og skal dette være det, kassereren fornemmelig bør påse, thi uden pålidelig doktor-attest nyder den syge intet.
- 16.) Når en har feber, det være sig anden, tredje, eller flere dages, bekommer han, ligesom en anden syg, 2 Rdl. om ugen.
- 17.) Når en interessent rejser herfra staden, og om nogen tid kommer tilbage, indtræder han, ifald han så synes, til sine forrige rettigheder i kassen, uden at give nye indskrivningspenge. I hans fraværelse har han ingen ret til at æske understøttelse. Skulle

nogen blive uden kondition, da kan han alligevel være interessant, hvis han, når sygeseddel indtræffer, betaler sit bidrag til det bogtrykkeri, hvor han sidst har konditioneret; afgår han aldeles fra trykkeriet, da udelukkes han fra kassens rettigheder.

18.) Gamle udlevede medlemmer, som for skrøbelighed og ælde ikke kan arbejde, såvel som de, der har ulægelige og stedsevarende sygdomme, kan ikke interessere i denne kasse.

19.) Når en fremmed rejsende kommer hertil, og han, de første 4 uger efter at han har fået kondition, af uvilje ikke vil interessere i kassen, må han, når han siden vil være interessant, istedet for 12 sk. indskrivningspenge, betale 1 Rdl., og nyder intet af kassen, førend 12 ugers forløb efter at han er indskreven.

20.) For dem, som i eftertiden er udlærte ved bogtrykkerierne her i staden, må disse artiklers indhold straks efter deres løsgivelse forkyndes, og dem tillige spørges, om de vil indgå dem. Melder de dem inden 8 dage, da betale de kun simpelt indskud 12 sk., men vil de det ikke, og dog siden skulle blive anderledes til sinds, og finde for godt at ville være interessentere, da betale de, som i foregående artikel er nævnet om en rejsende medlem. For at blive indlemmet i denne kasse, henvender de dem til kassereren, og betale deres indskrivningspenge til ham, da han straks indfører dem i protokollen.

En ny indskreven interessant bekommer straks, efter at han har betalt sine indskrivningspenge, et eksemplar af denne konvention gratis; men skulle en anden interessant forlange den, da lægger han 4 sk. derfor, som beregnes kassen til indtægt.

21.) Det skal være enhver interessant tilladt, i sygdomstilfælde at indlægge sig for at helbredes hvor han helst finder for godt, enten han har formue, eller forældre, som i hans sygdom kunne understøtte ham; hans sygdom må have hvad oprindelse den vil; alt sådant kommer ikke i betragtning; han har fuldkommen ret til at æske sine 2 Rdl. ugentlig, indtil han bliver frisk. Men skulle sygdommen blive erklæret for ulægelig, da ophører sygepengene.

22.) På den seddel, som kassereren anvender til sygepengenes indkassering, må ingen anmærkninger skrives; men hvem der har noget at sige, skal melde det ved den halvårige generalforsamling; ligesom heller ikke det mindste ræsonnement om patientens levnedsvandel eller formues omstændigheder bør have sted. En sådan ubeføjet dommer bliver at anse efter 13. artikel.

23.) Ved den halvårige forsamling skal det stå enhver medlem frit for, skriftlig at fremlægge de forslag, han kan have at gøre, og skal han da igen på en høflig måde svares på samme. Alt hvad som af vigtighed mundtlig afhandles, bør ske således, at kun én ad gangen taler. Skulle nogen ved sammenkomsten forstyrre, eller søge at overdøve en anden, som kunne have noget at forelægge, skal han på en høflig måde pålægges tavshed; finder han sig ikke heri, da bør han erlægge en mulkt af 1 Rdl., som kommer kassen tilgode. Begår en interessant anden gang denne uskik, da bliver han udslettet af protokollen.

24.) Da tiden og indfaldende omstændigheder, som man ikke kan forudse, kan udfordre, at denne konvention kunne behøve en og anden nyttig forbedring, så skal, hvad som i den halvårige forsamling ved fleste stemmer besluttet, tilføjes som et tillæg hertil, og være ligeså fuldt gældende, som de heri anførte artikler.

Hvad der ikke kan undgå éns opmærksomhed, er den uafhængighedsfølelse overfor principalernes formynderskab, der her i disse love for første gang besjæler Københavns typografer. Rimeligvis belærte af det sløseri, der fra principalernes side havde gjort sig gældende i administrationen af ligkassen, har man villet have sygekassens ledelse i svendenes hænder. Forøvrigt voksede sygekassens beholdning stadig. Glasmacher spillede også her en fremtrædende rolle; han valgtes i 1793 til kasserer og greb anledningen til at virke for samarbejde mellem de to kasser. I sygekassen vedtoges derfor i 1806 et forslag, der gik ud på, at ingen for eftertiden kunne blive medlem af denne uden tillige at være medlem af ligkassen. Forslaget gik glat igennem, da sygekassen skulle kautionere for de medlemmer, der indlagdes på hospitalet - ikke alene for kur og pleje, men også for begravelsen. Den ydre anledning var der altså, men Glasmachers virkelige mening har sikkert været den at bane vejen for en fuldstændig sammenslutning. Senere udsendtes der atter indbydelse til at træde ind i ligkassen, men uden synderligt resultat, og principalerne vendte stadig det døve øre til. Desuden indtraf der ikke få dødsfald, således alene 9 i 1806, så at kassebeholdningen sank ned til lidt over 400 Rdl., interessenternes antal var i 1807 ikke mere end 96.

År forløb. Den utrættelige Glasmacher havde stadig ledelsen af syge- og ligkassen. Da realiserede han i 1815 en i lange tider næret plan om at oprette en understøttelses- og alderspensionskasse. Allerede i året 1800 syslede han med planer herom og anstillede vidtløftige beregninger; men i 1804 udsendte hans tidligere nævnte rival, C. H. Winding, et cirkulære om oprettelsen af en sådan kasse. Hele dens organisation tiltalte imidlertid ikke Glasmacher, og han ledsagede derfor det af Winding udsendte cirkulære med nogle kritiske bemærkninger. Det lod dog ikke til, at Winding ville forsøge sin plan realiseret, og Glasmacher udsendte derfor påny i juni måned en rundskrivelse til samtlige trykkeripersonaler, i hvilken skrivelse han gjorde udførlig rede for sin plan. Dette tog naturligvis Winding meget unådigt op og gav denne rundskrivelse en påtegning om, at han aldeles ikke havde opgivet sit plan. Glasmacher lagde da planen til side og ventede, at Winding nu for alvor ville tage fat på opgavens løsning, men det blev lige så lidt nu som tidligere til noget. På et cirkulære om understøttelse til en gammel arbejdsudygtig typograf fandtes imidlertid i året 1811 en anonym påtegning, som indeholdt forespørgsel om, hvorfor det Glasmacherske projekt ikke i sin tid var blevet til noget, og dette gav anledning til, at Glasmacher atter begyndte at foretage beregninger. I 1812 indsendte han da til den kongelige komité, der var nedsat for at undersøge alle private forsørgelses- og understøttelsesselskaber, et forslag til en understøttelses- og pensionskasse for bogtrykkerkunstens medlemmer i København. Fra denne komité fik han imidlertid først i februar 1813 følgende meddelelse: »Den til komiteen indleverede plan til en understøttelses- og alderspensionskasse for bogtrykkerkunstens medlemmer i København, skrevet i året 1811, er udarbejdet med flid, og bygget på rigtige grundsætninger. Komiteen kan derfor med fornøjelse anbefale den. - København, i den kongelige komite til at undersøge alle private forsørgelses- og understøttelsesselskaber - d. 28. februar 1813. Bugge; J. P. Wleugel; Collin; N. Søndergård.«

Men tidspunktet var ikke heldigt til at søge tanken realiseret. Statsbankerotten havde også blandt typograferne fremkaldt en ganske usædvanlig arbejdsløshed, størstedelen var omtrent brødløse, idet de fleste trykkerier næsten stod helt stille. Glasmacher tog derfor det fornuftige parti at vente, og først da der efter to års forløb viste sig nyt liv i bogtrykkeri verdenen, og arbejdet påny tog til, vovede han sig i maj 1815 frem med et cirkulære, i hvilket han opfordrede til at danne kassen. Allerede d. 1. juli blev den til virkelighed.



Principalerne understøttede i begyndelsen med ikke ubetydelige bidrag; de tegnede sig således ialt for 33 Rdl. 1 mk. månedlig. Tanken slog ligeledes forholdsvis godt an hos typograferne, idet der indmeldte sig 88 medlemmer ved kassens oprettelse.

Principalernes bidrag gik dog snart ned ad bakke: i kassens andet regnskabsår sank det til 29 Rdl. 1 mk., i det fjerde til 17 Rdl. og så fremdeles, men ikke desto mindre steg kassebeholdningen ikke uvæsentligt, idet der naturligvis ikke i de første år udbetaltes nogen pension, således at kassen i 1823 ejede over 6000 Rdl., tiltrods for at medlemsantallet nu var sunket ned til 67.

Efter at understøttelses- og pensionskassen havde været i virksomhed nogle år, sporedes der blandt Københavns bogtrykkersvende en stærk trang til at udvide understøttelsesformålet. Det var nemlig ikke gunstige forhold, man arbejdede under. Trykkerierne oversvømmedes af typografer, som søgte understøttelse, og for at afhjælpe denne tiltagende nødstilstand besluttede man sig til i forbindelse med understøttelses- og pensionskassen at oprette en rejsekasse.

Det hedder herom i motiverne til rejsekassens oprettelse: »Formedelst en i de senere år tiltagende mangel på arbejde ved bogtrykkerierne, i forhold til arbejdernes tiltagende antal, såvel i Danmark som i udlandet, har ikke alene endeel været nødsagede herfra at bortrejse, men og mange kom hertil fra udlandet, for atter igen at rejse herfra, som alle har søgt bogtrykkerierne om at afholde rejsepenge. At sådant har været til megen besvær, såvel for principaler som svende, da der i den senere tid sjældent i nogen uge er forløben, uden at een og ofte flere har begæret og fået afholdt rejsepenge, af hvilke end og nogle, efter at have afholdt dette, ikke er bortrejst, men her forblevet. For altså, dels at fritage den, der formedelst mangel på at kunne modtage kondition er nødsaget at rejse, for det ubehagelige at gå fra bogtrykkeri til andet for at bede om rejsepenge, dels og for at forekomme, at ikke den, der muligt kunne modtage kondition, skal søge om rejsepenge, og dog upåanket her forblive, er man blev enige om at oprette en rejsekasse, hvilken, i forening med den i året 1815 oprettede understøttelses- og alderspensionskasse, og under sammes love og bestyrelse, skal have navn af: Bogtrykkernes Forenede Understøttelses samt Rejse- og Alderspensionskasse«.

Det var ingen ubetydelig hjælp, rejsekassen efter den tids forhold udbetalte. Et medlem, som i et år havde betalt til kassen og ikke var i stand til at opnå plads, understøttedes således med 10 Rdl., medens kortere tids bidrag hjemlede ret til en understøttelse fra 2 til 7 Rdl.. Fremmede tilrejsende, som ikke kunne opnå plads, understøttedes med 5 Rdl.; men opnåede en sådan senere arbejde, havde han også forpligtelsen til at indmelde sig i kassen. Lovene var i det hele meget detaljeret udarbejdede og indeholdt ikke mindre end tyve paragrafer. Man søgte således ved strenge bestemmelser at sikre sig imod dem, som hævdede rejsepenge og undlod at rejse; et sådant medlem var pligtig til at tilbagebetale den modtagne rejseunderstøttelse, førend han kunne melde sig hos kassereren som pladssøgende, ja, forinden han overhovedet kunne tiltræde nogen plads, selvom han også personlig havde forskaffet sig den, og man stolede på, at principalerne, ifølge et af dem givet løfte, ville være svendene behjælpelige i denne retning. Såfremt et medlem ikke inden tre måneder havde betalt en sådan ubenyttet rejsehjælp, udelukkedes han af rejsekassen og kunne ikke påny blive medlem, førend han sammen med indskuddet havde betalt den hævdede rejseunderstøttelse tilbage. I en af paragraferne udtales der også håb om, at principalerne vil træde hjælpende til: »Da man formoder, at denne indretning og vil finde de herrer principalers yndest, formedelst at og de er udsatte for det ubehagelige af de altfor ofte cirkulerende tiggerbreve, så smigrer man sig med, at og de

ufortrøden ville understøtte denne indretning ved et lidet månedligt eller årligt bidrag, efter deres godtbefindende.«

I virkeligheden var rejsekassen jo også til fordel for principalerne, idet man stadig kunne henvise dem, der ansøgte om understøttelse, til kassen. Også svendene søgte at fri sig for de stadig tilbagevendende »tiggerbreve«, og i en af lovenes paragrafer gøres det omtrent til en pligt ikke at give noget til sådanne ansøgere. Den lyder: »Da rejsekassen alene er oprettet for at forebygge de så ofte rolterende tiggerbreve, så pålægges det enhver af dennes kasses interessenter, ikke at give til noget tiggerbrev eller modtage samme, med mindre det er påtegnet af kassens direktører og kasseren, at den begærende kan være kvalificeret til understøttelse. Til den ende afvises enhver begærende, hvis cirkulære ikke har denne påtegning, til kasseren, som på ære og samvittighed giver sin erklæring over samme, og derpå lader den, tilligemed erklæringen, cirkulære mellem direktørerne, som ligeledes hver især giver deres skriftlige erklæring. Resultatet af direktørernes erklæring anføres af kasseren på cirkulæret, som af direktørerne og kasseren underskrives, og således tilbageleveres den begærende. Er det påtegnede resultat til fordel for den begærende, da står det til enhver interessent, efter vilje og evne at understøtte en sådan trængende, men er resultatet af erklæringen ikke til fordel for den begærende, da er det enhver interessents pligt at afvise denne.«

Afdeling	Alder ved indskrivningen	Bidraget månedligt	Hvilket betales i	Det varede ikke ret længe, inden man opdagede, at
1ste	Under 25 år	1 mk.	30 år	
2den	25 til 30 år	1 mk. 2 sk.	26 år 8 måned	
3die	30 til 35 år	1 mk. 6 sk.	21 år 10 måned	
4de	35 til 40 år	1 mk. 12 sk.	17 år 2 måned	
5te	40 til 45 år	2 mk. 6 sk.	12 år 8 måned	
6te	45 til 50 år	3 mk. 12 sk.	8 år	
7de	Over 50 år	3 mk. 12 sk.	8 år	

alderspensionskassen hvilede på et højst uheldigt grundlag. Den oprindelige understøttelse såvel for mænd som kvinder var 2 Rdl. ugentligt, når man havde nået det 58de år. Bidraget var fastsat efter følgende skala:

Endvidere havde man også en forhøjet pension på 1 mk. ugentlig for hvert år, man lod den henstå uhævet, således at man f.eks. modtog 2 Rdl. 1 mk. ugentlig, når man lod pensionen henstå til forhøjelse i et år; 2 Rdl. 2 mk., når man lod den henstå i to år, og så fremdeles, men, som sagt, det gik tilbage i finansiell henseende. Først besluttede man derfor at forhøje indskuddet, således at alle over 45 år måtte betale 1 Rdl. i indskud for hvert løbende år over deres 45de alder, og da det ikke hjalp, forhøjede man bidragene fra 30 indtil 50 års alderen, fordoblede dem for konernes vedkommende, da det havde vist sig, at det navnlig var disse, der tyngede sværest på kassen, og besluttede endelig ikke at optage nogen over 50 år. Lige lidt hjalp disse forholdsregler, og på en generalforsamling i 1833 vedtoges derfor følgende: »Da de bidragende interessenters antal årligt aftager, dels ved at de ældre interessenters bidragstid udløber, dels og ved at adskillige af de yngre interessenter formedelst mangel på kondition, tid efter anden, bortrejse, som forårsager en årlig aftagelse i indtægten, hvorimod pensionisternes antal årligt tiltager, som forårsager at udgifterne voksende, hvilket ville have til følge, at kassen i tiden ikke kunne bestå, men efter flere års forløb måtte ophøre, til skade for de yngre interessenter. Så er blevet besluttet: 1) At enhver pensionist, som for tiden er, og enhver interessent, som efter at have fyldt sit 58de år, bliver pensionsberettiget, modtager af kassen

ugentligt i pension 1 Rbd.; hvilket tager sin begyndelse med søndag d. 22 september samme år. 2) Men for dog at give en pensionsberettiget lejlighed til, i den højere alder at kunne modtage en højere pension, tilføjes følgende bestemmelse: »Når en pensionsberettiget vil lade sin pension henstå til forhøjelse, da modtager han hvert fuldt år, pensionen henstår til forhøjelse, i den følgende tid et ugentlig tillæg af 1 mk., således, at når pensionen henstår til pensionisten har fyldt sit 59de år, udbetales ugentlig 7 mk.; henstår samme til pensionisten har fyldt sit 60de år, udbetales ugentlig 8 mk., henstår samme til pensionisten har fyldt sit 61 de år, udbetales ugentlig 9 mk., og så fremdeles 1 mk. for hvert år, indtil pensionisten har fyldt sit 64de år, da udbetales ugentlig 2 Rbdl., som er den højeste pension.«

Faktisk har der altså omtrent lige fra begyndelsen været store vanskeligheder forbundet med den i så høj grad af livets mangfoldige forhold omtumlede pensionskasse. Kun skade, at typograferne i så urimelig lange tider levede i håbet om, at det dog kunne lykkes dem at frelse den fra undergang, og at man først i århundredets slutning blev klar over, at det var en umulighed at holde denne kasse oven vande.

### **Bogtrykkerforhold i slutningen af forrige og begyndelsen af dette århundrede**

Som vi har set, var der i 1754 10 á 12 bogtrykkerier med et samlet mester og svendeantal af 80 til 90. Fem og fyrretyve år senere var dette steget til 21 bogtrykkere, 117 svende og 60 drenge, medens der på samme tid fandtes to skriftstøbere og seks svende. Svendene var delt i »postulerede« og »kornuter«; man kaldtes »kornut«, så snart man var udlært, og først når man i flere år havde arbejdet som svend, optoges man i de »Postuleredes« Forbund, hvilken begivenhed fejredes med et stort gilde, hvor det gik varmt til, og ved hvilken lejlighed der blev afsunget et utal af sange. Forholdet mellem svend og mester var for så vidt patriarkalsk, som de mindste begivenheder, der forefaldt i det daglige liv, berørte de to parter gensidigt i ganske overordentlig høj grad, men der herskede også på grund heraf en servil ånd blandt svendene lige over for mestrene, som ikke alene gav sig udslag ved festlige lejligheder, men som også satte sine dybe mærker i den daglige samvirken.

Den poetiske åre gav sig den gang, som nu, stærkt udslag ved de forskellige fester, der afholdtes, og mange af de sange, der ved disse blev af sunget, vidner om den utvungne tone, der i almindelighed herskede i selskabslivet.

Man læse således en sang, der blev afsunget i anledning af bogtrykker Nicolaus Møllers bryllup med Catharina Berling d. 10. juli 1758; det hedder bl.a. heri:

**Mod Vinter ogsaa Sig vor Jomfrue-Brud forsyner,  
Og raisonnerer vel, at Sengen ikke er  
Til Varme nok, som er forsynet kun med Dyner,  
Om man skjønt bruge vil til Hielp Fyr i Bekkener,  
Nej I nej I langt sikrere en anden Varme søges,  
Som ved fornøyet Skiemt og Favne-Tag forøges.**

Eller som f.eks. følgende vers, der blev afsunget i anledning af Georg Christoph Berlings bryllup med Maria Catharina Godiche i 1766:

**Tilsidst Hr. Brudgom, vi ham den Erindring giver,  
At Han maa vel see til, at Brudens Trøye bliver  
Et Spand for snever, før et Aar til Ende gaer;  
Vi tvivler ikke, Han jo Mening forstaaer.  
Her Brudgom! kiære Ven! oprigtige cher Frere!**

Sven  
lejligh  
for da  
barne  
andet  
ikke  
var so  
et par

Den Elskovs Lue, som de mellem Sig antænder  
Velsignet være, at man kan tilvisse see,  
Til fælles Lyst og Gavn, hvor den bestandig  
brænder,  
Saa efter Ønske, snart man kiender Frugterne,  
At, ved Begyndelsen af næste Sommers Heede,  
Begyndes Lagener paa Vugge-Seng at breede.

God Nat, Høystæret Par! I er' hverandres Lige  
I GUDs Frygt, Dyd, Forstand, og hvad man meer kand sige,  
Om et vel samlet Par, vi ønske snart at see,  
At der af Eder To med Tiden bliver Tree!

God Nat, Høystæret Par! I er' hverandres Lige  
I GUDs Frygt, Dyd, Forstand, og hvad man meer kand sige,  
Om et vel samlet Par, vi ønske snart at see,  
At der af Eder To med Tiden bliver Tree!

Og som en karakteristisk prøve på svendenes hengivenhed for principalerne kan anføres følgende tilegnelse til universitetsbogtrykker Schultz, da denne flyttede sit trykkeri:

Dette

Schultziske Bogtrykkerie

Et hæderligt Monument for Mod og Vindskibelighed

Staaer herhid forflyttet I denne Gaard

Fra den 16de November 1787.

\*\*\*\*\*

Stedse har dets Eier Herr

Johan Frederik Schultz

Kongelig Universitets Bogtrykker, Med priselig Omhyggelighed stræbt efter dets Fuldkommenhed, Til Bogtrykkerkunstens Større Glands. Fremdeles hvile Held og Hæder paa det, Til Forsynets Ære, Til det danske Publicums Gavn, Til dets Eiers forøgede Lykke! Denne opleve han saa vis, som han er den værdig! Værdig ved det sande Mod og den ædle Flid, ved hvilken han har skabt dette Trykkeries Berømmelse, og haandhævet dets Rang iblandt de Danske. Aldrig tabe han dette Mod og denne Flid! Aldrig savne han sammes værdige Belønning! Indtil Alderdommen høste han Velsignelsen af sine Bestræbelser! Han leve længe, og erfare, At Ære og Lykke krone Mod og Flid!

Herr Schultz ved Mod og Flid sin Lykke hidtil fandt, Han viiste Mod og Flid kan alting overvinde. I denne Hans ny Gaard, gid Han ny Lykke finde! Det ønske vi og hver retskaffen Kunstforvandt.

Med disse Tanker og Ønsker indvies denne forflyttede Officin

Af

De i samme nu værende Kunstforvandre. (Underskrifter.)

Høistærede Herr Principal

Med Agt og Kierlighed og Ære

Din Fødselsdag erindres skal,

Og hellig aarlig for os være.

Antag med Gunst den Glædes-Sang,

Hvormed vi den nu gaae i Møde.

Gid den endnu maae mangan Gang

Dit Liv og Dines Liv forsøde!

og da han fyldte halvtreds, lød det:

Nyd Jubelfryd i Dag! da halvt Aarhundrede

Du, ædelmodige Hr. Principal, opfylder

Af den Dig skienkte Tid. Tag Ønsket! hver Dig  
skylder,

Til mange Aar endnu, som kan Din Værd  
indsee.

Selv når mesteren fejrede sin fødselsdag, følte man sig opfordret til at bringe ham sin hyldest; da Nicolaus Møller (den samme som tidligere nævnt) således fyldte otte og fyrretyve år, sang samtlige kunstforvandre i hans trykkeri:

Det var ikke alene bogtrykkerne, der var besjælede af denne servilitetens ånd; også i de andre fag herskede den. Det var lavenes hele organisation, der kvalte al selvstændighedsfølelse og fik forholdet mellem mester og svend til at svømme ud i ét. Enhver svend var forpligtet til at være indskreven i sit lavs svendebroderskab, og blev han arbejdsløs, skulle han melde »ladesvenden«, hvor han kunne træffes, ligesom det var mesterens pligt, når han antog eller afskedigede en svend, det melde det til oldermanden. Enhver svend skulle betale sygepenge (tidepenge) til lavskassen, og ved at tilbageholde beløbet af lønnen sørgede mesteren for, at pengene faldt på klokkeslet. Til gengæld var svenden naturligvis sikret i sygdomstilfælde.

Men efterhånden skærpedes forholdet mellem mester og svend, og rivninger fandt af og til sted. Det var navnlig opsigelsestiden, som gav anledning til uoverensstemmelse, thi medens svenden var bunden til mesteren i et meget langt tidsrum, kunne mesteren vilkårligt afskedige svenden, når han ikke mere havde brug for ham. Dette forhold gav i 1794 stødet til en ikke ringe bevægelse i så godt som samtlige lav. Anledningen var dels den, at to tømrersvende, som agtede at rejse, nægtedes rejsetilladelse, og dels den, at svendene ønskede daglønnen fastsat til 2 mk. 8 sk. om sommeren og 2 mk. om vinteren. Tømrersvendene gjorde nu fælles sag, og det kom til en almindelig arbejdsstandsning. Men også i de fleste andre fag standsedes arbejdet, og da urolighederne tiltog, nedsattes en kommission for at tage de pågældende forhold under overvejelse. Denne kommission indstævnedes nu samtlige lavs svende for sit forum, dels for at formane urostifterne, dels for at erfare årsagen til de klager, der var fremkommet. Man indstævnedes selvfølgelig også lavsmestrene, og det var derfor intet under, at arbejdet stod længe på. Kommissionen holdt nemlig ud fra d. 11. august 1794 indtil slutningen af 1796!

Men det var heller ikke alene det specielle forhold, der drøftedes; man tog nemlig hele lavsindretningen under overvejelse. Resultatet heraf blev en kongelig resolution i året 1800 med følgende hovedpunkter: »Det må stå alle meste og svende af alle laug frit for, at indgå sådanne kontrakter med hinanden om de vilkår, på hvilke de første antage de sidste i tjeneste, som de bedst imellem dem selv kunne blive enige om, såvel i opsigelsestiden, som lønnen og alle andre bestemmelser, der imellem dem lovligt kunne finde sted.

Når ingen sådan skriftlig kontrakt er indgået, da skal opsigelse ske for begge parter med 14 dages varsel, dog må en svend, så længe han står i gæld hos mesteren, ikke forlade

dennes tjeneste uden hans samtykke; så bør han og, når han har et med ham betinget stykke arbejde under hænder, fuldføre dette, forinden han går bort.

Dersom nogen mester, uden lovlig og beføjet årsag, giver sin svend afsked, uden foregående opsigelse, eller imod den indgåede kontrakt, da skal han betale ham 2 mk. daglig for den tid, der mangler i opsigelsesterminen, og svenden desuagtet være berettiget til at søge arbejde andetsteds.

Forlader svenden mesterens arbejde i utide eller uden opsigelse, bør han, foruden at erstatte mesteren den ham derved tilføjede skade og tab, straffes med 4 dages fængsel på vand og brød.

Kommissionen skal indkomme med forslag, hvorledes den uskik, at mandagen meget almindeligt af svendene ikke bruges til arbejde, men til svir, kan hæves, eller i det mindste kan indskrænkes således, at den svend, som vil arbejde om mandagen, ikke forhindres af dem, som ikke ville det.

Den svend, som efter selvrådigt vedtægt undslår sig for at arbejde med gifte, eller på nogen anden måde derfor forhåner disse, bør straffes med fængsel på vand og brød i 4 dage, hvilken straf fordobles, dersom han oftere gentager at vise sådan ondskab.

Når ellers en dreng antages og indskrives til lære, da skal mesteren desangående oprette en skriftlig kontrakt med drengens forældre, formyndere eller hvilken anden, det er, som sætter ham i tjeneste hos mesteren. I bemeldte kontrakt bør såvel læreårene som alle øvrige vilkår nøje bestemmes, ligesom der og på Rådstueskriverstuen skal ligge et tilstrækkeligt antal blanketter eller formularer til sådanne kontrakter, i hvilke vilkårene uden betaling kunne blive udfyldte.

Vi ville ikke tåle, at laugene herefter i nogen henseende står under nogen tvang af udenlandske laugs fordomme, vedtægter eller skikke, der stride imod vore love, men ville aldeles løse disse bånd, som ved misbruge er indførte og ved sædvaner hævdede, hvorimod såvel udenlandske som indenlandske håndværkere i vore riger og lande herefter, som tro undersætter ene og alene har at rette sig efter vore landsfaderlige loves forskrifter.

Som en følge heraf, skulle alle skikke og ceremonier, der bære præg af de ældre tiders rå og ville sæder, såsom behøvling, sværten i ansigtet og deslige, hvad navn de end måtte have, aldeles afskaffes.

Iblandt bogtrykkersvendene skal den forskel af postulater og cornuter ophøre, og de sidste herefter i ingen måde kunne tilpligtes mere at betale de såkaldte anflugtningspenge.«

(Det var skik og brug, at når en lærling havde udstået sin læretid (i almindelighed 6 år), skulle han, for at blive »rigtig kunstfælle«, kautsches, det vil sige: de på trykkeriet arbejdende sættere samlede sig ord den vordende typograf, som roligt stod ved sin kasse; den ældste svend gav ham et spark, den næstældste en på siden af hovedet, en tredje kastede en våd svamp på ham, og en fjerde holdt en tale til ham, der i almindelighed handlede om, at han fra dette øjeblik, såfremt han var rede til at give personalet noget at drikke, ikke skulle tåle en slig behandling hverken af mestre eller svende, hvorsomhelst han kom til at arbejde. Svarede han »ja«, gik man til et værtshus, eller der blev sendt bud efter »beskærelse« ; svarede han »nej, jeg kan ikke!« Lød det i kor: »Vi splejse!«, og i dette tilfælde blev kautschningen gentaget, indtil budet kom tilbage med beskærelsen. Denne skik holdt sig, indtil svendegilder indførtes.)

Tømrersvendenes fordringer gik, som sagt, ud på, at en svend skulle have lov til at rejse, når han ville, og ikke være tvungen til at blive hos mesteren, eftersom denne, når han fandt for godt, havde ret til at afskedige svenden. Denne rimelige fordring blev også indrømmet, (det opnåede tabtes igen i 1812, da murer- og tømrermestrene i et fællesandragende til kongen i december 1811 klagede over svendenes tiltagende selvrådighed. Opsigelsesfristen forlængedes nemlig da fra 14 dage til 8 uger, og straffen for en svend, der forlod sin mester i urette tid, ansattes til 3 dages vand og brød, medens den mester, der sendte sine svende bort i utide, kun måtte bøde fra 10 til 50 d.c.)men samtidig opstilledes der et så stort antal af strenge bestemmelser for svendene, at gevinsten for deres vedkommende var mere end tvivlsom. Den straf, der idømtes de skyldige, var betegnende for datidens barbari. 123 tømrersvende idømtes for deres formastelige forhold fire måneders arbejde i fæstningen, medens én fik seks måneder, og derefter skulle de alle tilhobe have været bragt ud af landet! Men den tids arbejdere fandt sig tålmodigt i alle vilkårlighederne, og selv om der også ved den her omtalte lejlighed blussede en selvstændighedens ånd op, varede det ikke længe; thi så snart autoriteterne skred ind imod dem, og de blev stedede for kommissionen, lovede de »med oprakte hænder og høje råb« at vende tilbage til arbejdet påny.

Ikke desto mindre var hele bevægelsen i høj grad karakteristisk og vidner om, at forholdene i virkeligheden var tilspidsede, medens udfaldet på samme tid godtgør, at arbejderne underkastede sig autoriteternes vilkårlighed. Der skulle gå mange år hen, førend en friere ånd begyndte at gøre sig gældende, og førend man dristede sig til at bruge det våben, som var i stand til at indgyde arbejdsherrerne respekt for arbejdernes fordringer.

Typograferne var ikke deltagere i »sammenrottelsen«. Derimod indsendte de følgende to henvendelser til kommissionen:» Underdanigst Promemoria! - Da det allernådigst har behaget hans majestæt kongen ved den høje kommission at lade håndværkssvendenes besværinger undersøge, så ville vi ikke undlade herved at anføre de uordener, som på bogtrykkerierne her i staden finde sted og bestå i følgende poster: Når en lærling ved bogtrykkerierne har udstået sin accorderte læretid 6 á 7 år, bliver han, om han er nok så duelig, dog kun cornut, det er: han bliver vel svend og får svendeløn, men må deraf hvert halvår give 1 Rdr. og desuden kvartalsvis 3 mk., som kaldes anflugtnings penge, som er årlig 6 Rdr. til en højere klasse af svende, som kaldes postulater. Disse penge blive dels anvendte til drikkevare dels delte mellem postulaterne. - Det er indlysende nok, at enhver ville søge jo før jo hellere at befri sig fra denne tunge og højst ubillige byrde; men hvorledes muligt for alle, da 30, 40 á 50 Rdr. udgift og derover på een gang udfordres til at blive postulat, hvilke penge ligeledes til intet andet brug anvendes end til drik og sværm. - Vel er denne kun en af tyskerne indført sædvane og højst lovstridig, men har til dato ikke været at hæve, da enhver, som modsatte sig denne uskik, dels risikerer at blive brødsløs, dels udsatte sig for at blive forhadet og uanstændig behandlet af postulaterne. Alle som har lært i provinserne (Sorø undtagen) samt de svenske, som kommer her til staden, må, om de er nok så dygtige svende, stå i forbund, det er: endnu anses som drenge, endskønt de i mange år har arbejdet som duelige svende. Ligeledes må lærlingene af alle de trykkerier her i staden, hvor principalerne ej er postulerte, stå i forbund, ja endog af det kongelige Vajsenhus Stiftelses Bogtrykkeri, hvis faktor dog er en virkelig lærd bogtrykker og postulat, som alle i det hele belægges med navn af hutlerier. Alle slige vedtægter og selvtagne autoriteter er i strid med den kongelige forordning af januar 1783, som hverken bogtrykkerprincipaler eller svende har fulgt, ja man har endog været så dristig at mulktare en svend, der i en del år havde arbejdet på et sted, hvor ingen postuleret svend var, for 14 Rd., hvoraf man som gratiale gav ham 4 Rd. tilbage, førend disse penge blev betalte, blev en der værende dreng ikke løsgivet. Vores

underdanige begæring til den høje kongelige kommission er altså: at slige skadelige, fornærmende og til uorden tjenende vedtægter må for eftertiden ganske hæves og tilintetgøres, hvorved duelighed kun da alene vil blive påskønnet. København, d. 15. august 1794. Underdanigst samtlige cornut-svende ved bogtrykkerierne i København.

Den anden henvendelse var underskrevet af 60 typografer. Den lød: underdanigst Pro Memoria til den højvelbårne kommission. - Uagtet bogtrykkerkunsten ikke henhører til laugene, da vi hverken har forsamlingssteder, oldermand eller sligt sådant, men er en fri kunst, så tror vi dog at kunne andrage for den høje kommission noget os angående: Vores underdanigste begæring er denne: da der på nogle år sådan mængde drenge er antaget i lære og bestandig antages hos nogle af bogtrykkerne, som er meget upassende efter svendenes antal. Der gives den bogtrykker, som har 14 á 15 drenge og ikke kun 3 á 4 svende, og den, der har 8 á 10 drenge og så fremdeles, hvilket vil forårsage, at der vil blive sådan mængde med svende, at det er en umulighed, at en svend i fremtiden kan tjene sit brød, men bliver nødsaget til at forlade sit fødeland imod sin vilje eller også arbejde for sådan ringe betaling, at han ikke kan leve deraf. Vores underdanigste begæring til den høje kommission er da denne: at det måtte tages i betragtning, hvor ubilligt det er, at en bogtrykker kan have så mange drenge, og hvad skade det i tiden vil blive for svendene, som i en del år har fortjent sit brød derved, men til sidst må, som ovenfor er meldt, forlade det, formedelst den mængde drenge, som bestandig udlæres. Hvorfor vi samtlige underdanigst er begærer, at det måtte (i forhold til hvad ret og billighed kan være) forbydes enhver bogtrykker at holde så mange drenge. Underdanigst (her følge 60 underskrifter.)

Medens kommissionen ikke skænkede den sidste henvendelse nogen opmærksomhed, var dette ikke, som man vil have sét, tilfældet med den første. Klasseforskellen mellem svendene - postulerede og cornuter - ophævedes. Men forøvrigt holdt typograferne sig som stand betragtet fuldstændig afsondret, og alene den omstændighed, at de ikke dannede noget lav, har bevirket, at de levede deres eget liv for sig selv.

Tiderne var i dét hele ikke gunstige for bogtrykkerne i almindelighed. De påfølgende års reaktion og begyndelsen af dette århundredes urolige krigsår virkede selvfølgelig også særlig trykkende på bogtrykkerkunsten. Presseforordningen af d. 27. september 1799 satte fuldstændig stopper for det forrige slægtleds livlige pjece- og tidsskriftlitteratur, en stilstand, som kulminerede i de påfølgende krigsår. Forordningens straffebestemmelser var skrappe. Der var forbedringshusarbejde fra to måneder til to år for at udbrede løgnagtige beretninger om nogen vigtig del af statens tilstand; vand og brød fra fire til fjorten dage for at »skumle med bitterhed« over regeringen; anonymiteten forbødes, og ingen måtte oprette bogtrykkeri uden privilegium. Den, som var straffet efter loven, forbødes det at lade noget trykke, uden at politimesteren havde gjort sig bekendt med manuskriptet og givet sin påtegning om, at det måtte trykkes, og endelig skulle ethvert trykarbejde under fire og tyve ark tilstilles politimesteren, førend det kunne uddeles eller sælges. Man gik endog så vidt, at en forfatter kunne straffes for et censureret skrift, når det bagefter viste sig, at det indeholdt urigtigheder, som ikke var blevet rettet af censor. En litterært anlagt bogtrykker ved navn Seidelin giver følgende billede af tilstanden (Seidelin, der var student og havde været lærer på Sct. Thomas fik først i 1797 lyst til at være bogtrykker. I løbet af 6 uger satte han sig i Hamburg ind i bogtrykkerkunsten, etablerede sig i 1797 og gjorde i 1799 en rejse gennem Tyskland, Holland og Frankrig for at fuldkommengøre sin virksomhed. I 1800 satte han et skriftstøberi igang): » De periodiske blade vegetere, hykleskrivter, hyklesange florere, videnskabelige værker stagnere, satiren ekspirerer. Poesi finder kun bifald jo mere den nærmer sig prosa. Man skriver om hexameter. Romaner oversætter man. Videnskabernes selskabsskrifter skal



have 25 abonnenter. Af bibellæsning trykkes 35000 eksemplarer. Af Kingos salmebøger er i de sidste 12 år solgt over 8000 eksemplarer. Forfattere og oversættere er besatte af en hungrig pengeånd og gør sig ingen sorg af, om deres forlæggere taber gyseligt. Forlæggerne jager i hinandens enemærker for at sammenskrabe det nødtørftige til deres lille eksistens. Bogtrykkerne er i rævens tilstand, der frøs fast i isen ved halen. Til lykke - har man erfaret, at vor gode regering ikke pådriver forordningens efterlevelse så strengt, som utidig frygt havde drømt, thi ellers ville fleste forfattere, forlæggere og bogtrykkere allerede være afstraffede med bøder, vand og brød, og fængsel, landsforvisning etc. etc..

I denne sidste påstand fik Seidelin dog ikke ret; tværtimod viste det sig, at Højesteret i mangfoldige tilfælde skærpede overrettens domme. Han selv dømtes f.eks. i 1799 til at betale 300 Rdl. for at have trykt M. C. Bruuns skrift: »Bevis, at en monarkisk regering ikke er forbunden til at bortgive embeder efter de søgendes duelighed.« En bogtrykker Michaelsen i Helsingør tiltaltes, og hans avis standsedes ifølge kongelig resolution, fordi avisen havde indeholdt følgende:» I dag d. 30. juli middag red det såkaldte Engelske Kunstberiderselskab i fuld bram med tyrkisk musik her igennem byen, hvorover en del af byens indbyggere blev satte i en ikke liden forskrækkelse da man troede, at russerne havde gjort landgang, og således kom med klingende spil at tage byen i besiddelse og tillige at hilse lidt på gode folks lommer.«

Ved senere dom idømtes Michaelsen 200 Rdl. i bøde og processens omkostninger. I 1800 opkaldtes Seidelin til politimesteren i anledning af en forkyndt censur over bladet »Politievennen«, som han udgav og trykkede, en censur, som dog senere toges tilbage.

Viste det sig således, at domstolene langt fra fortolkede lovens enkelte paragrafer mildt, varede det alligevel ikke længe, førend man yderligere skærpede bestemmelserne. I 1805 bestemtes det, at der ikke måtte offentliggøres rygter om almindelige eller offentlige foranstaltninger, og i 1807 resolverede kongen at stanse al forhandling og uddeling af sådanne tidender og skrifter, som indeholdt noget fornærmeligt om en fremmed magt eller regering.

Men man blev ikke stående herved. Også på anden vis søgte man at lægge bånd på den frie meningsytring ved at indskrænke bogtrykkeriernes antal. Presseforordningen af 1799 fastsatte, at den, som ville være bogtrykker, skulle søge kongeligt privilegium, hvilket udfærdigedes gennem kancelliet. I de første år var dette beredvilligt givet, men da en svend ved navn Albert Borch i 1808 søgte om privilegium og indstilledes af kancelliet, benyttede Frederik VI sig af lejligheden til at forhindre nye bogtrykkeriers etablering og skød sig, karakteristisk nok, ind under omsorgen for de alt eksisterende bogtrykkerier. Han udstedte nemlig følgende kongelige resolution: » Da det er vigtigt at forebygge, at bogtrykkernes antal ej så meget forøges, at de mangle nødtørftig fortjeneste og anstændigt udkomme og derved fristes til at søge enhver fordel, hvilket og er hensigten og tendensen af forordningen af 27.9.99, så pålægger vi allernådigst vort kancelli at opgive os antallet på de privilegerede bogtrykkere her i staden samt derhos at oplyse, hvor mange bogtrykkerier der skønnes at kunne bestå her i staden, således at de ved retmæssig fortjeneste kunne afgive anstændigt udkomme for bogtrykkerne.«

Resultatet af undersøgelserne blev, at der i København fandtes 22 bogtrykkerier med 69 presser, hvoraf dog kun 38 var helt eller delvis igang. Endskønt kancelliet desuagtet var mest tilbøjelig til at give ansøgeren privilegiet, eftersom det ikke før var nægtet nogen,

indstillede det dog til kongen, da der i mellemtiden var fremkommet endnu en ansøgning, som gik ud på at fortsætte et bestående bogtrykkeri, at der gaves tilladelse til forsættelsen, medens det nægtedes at oprette noget nyt, hvilken indstilling kongen også slog fast i følgende resolution: »Indtil omstændighederne forandre sig, ville vi ikke have meddelt privilegium til noget nyt bogtrykkeris anlæg her i staden.«

For fremtiden fulgtes derfor også den regel, at kun sådanne svende, som overtog ældre bestående trykkerier, kunne opnå privilegium. Seidelin, som i 1805 havde mistet sit privilegium på grund af overtrædelse af presseloven, fik nu ligeledes påny tilladelse til at trykke sine blade, da censor havde ytret »tilfredshed med den ånd, der herskede i disse blade«, og han ligeledes af kancelliet blev erklæret for »en talentfuld og kunskabsrig mand«. Men i al sin almindelighed håndhævedes ordningen strengt lige til 1849, da den blev ophævet ved kongelig resolution af d. 25. maj. Kun i ganske enkelte tilfælde gjorde man undtagelser fra reglen.

I forholdet lige over for bladene mærkede man også »vi alene vide« princippet. Nyheder og efterretninger af politisk natur måtte således kun meddeles af de blade, der havde opnået privilegium dertil. De privilegerede blade måtte underkaste sig censur både for den politiske og upolitiske del af bladet, og de blade, der intet privilegium havde, måtte slet ikke indeholde noget politisk stof. Endogså i spørgsmålet om prisen for et blad og dets avertissementer blandede man sig. Da til eksempel »Adresseavisens« udgivere ansøgte om privilegiets forlængelse, stillede man som betingelse, at abonnementsprisen skulle være 2 d.c. om året, og at hverken denne pris eller avertissementsprisen kunne forhøjes uden kongens tilladelse. Udgifteren gik ind herpå, men med få års mellemrum ansøgte man om en stadig forhøjelse af abonnementsprisen, så at den til slut steg til 6 d.c, lige som avertissementsprisen for auktioner etc. steg med 50 pct.. Forøvrigt herskede der på højeste steder stor utilfredshed med det typografiske udstyr; således forlangte kongen selv i 1809, at »Adresseavisen« trykkes »forsvarlig og med læselige typer«.

Denne kongens kritik var fuldt berettiget og var ikke alene anvendelig på datidens blade, men i nok så høj grad på den øvrige litteratur. Det attende århundredes hæslige frakturtype dominerede overalt, trykket var uegalt, papiret groft og simpelt. Man forbavses over den dekadence, der bredte sig i alle trykarbejder, og man skatter dobbelt det sekstende århundredes danske trykkes stil og forståelsesfulde kunst. Der manglede gennemgående sansen for en smuk og ren type, om end der i enkelte trykkerier, f.eks. Det Godiche'ske og Schultzi'ske, fandtes særdeles udmærkede renæssanceskrifter. Det attende århundredes smag for det snirklede og krusedulleagtige finder man fortræffelige prøver på i de mange sange, der er efterladt fra den tid, og hvis typografiske udstyr er en værdifuld gradmåler for den totale mangel på skønhedssans, der karakteriserer perioden. Titlerne overlæssedes med »zirater« og »røskner«; der »byggedes« templer og paladser efter en målestok, som grænser til det utrolige, og altsammen med et materiale, der ligefrem trak alt det smukke og skønne i bogtrykkunsten ned i skarnet, og som ikke gav vore dages »tempelbyggeri« og »stregkunster« noget efter.

Selvfølgelig var selve trykningsprocessen langsommelig og besværlig. Danske bogtrykkere var heller ikke dengang særlig hurtige til at tage udlandets fremskridt til indtægt; lige indtil slutningen af tyverne trykkede man på de gamle, klodsede træpresser, og formen indsværtedes med »ballerne«, de bekendte hårde skindpuder. Man undrer sig ikke over, at der på denne måde kun trykkes 25 ark i timen - selvfølgelig kun på den ene side. Farven lavede bogtrykkerne selv. Ved den lejlighed drog svende og drenge i

deres søndagstøj afsted til Nørrefællid, ud til de såkaldte »sandgrave«; kun her var det nemlig tilladt bogtrykkerne at koge deres fernis. Her stillede en eller to kobberkedler - de såkaldte »blaser«- fyldte med fernis op på en trefod; der tændtes ild, og når det øjeblik kom, da olien var i færd med at komme i kog, kilede de svære kobberlåg fastere og fastere med store jernstænger. Undertiden kunne det frygtes, at den kogende olie borede sig ud i hede stråler af en lille åbning, eller at den sydende olie truede med at sprænge låget, og i så fald måtte blasen løftes af ildstedet og for at afkøles graves ned i dybe huller, som man i forvejen havde lavet i sandet. Men selv da var man ikke sikker på, at en sydende stråle kunne trænge sig igennem sandet. Efter nogen tids forløb toges blasen så atter op, og medens olien stod i kog, toges låget af, for at man kunne prøve, om fernissen havde den rette styrke. »Da skete det«, fortæller J. M. Thiele i »Af mit livs Årbøger«, »- om det var en ceremoni, eller om det var for at borttage fedme fra den kogende olie -, at vi med lange hvide pinde dyppede skiver af hvedebrød ned i olien, og disse oliebrødsstykker, der omtrent, det vil sige aldeles ikke, i smagen kan lignedes med italienernes frittati, blev spist med salt på som lækkerier; især var de meget yndede af sandgraverne derude, som gerne indfandt sig for at blive trakterede.« Som sidste akt på denne karakteristiske art bogtrykkerfest blev der så af drengene foranstaltet en stor autodafé; alle vegne fra havde de samlet store bunker tidsler sammen, og når toget drog tilbage til byen, antændtes bålet som tegn på, at festen var forbi.

Alt var således primitivt. Det var de kommende årtier forbeholdt at skabe bogtrykhåndværket om til bogtrykindustri, en forandring, imod hvilken man i trediveerne - som vi skal se - gjorde den heftigste modstand.

### **Det lille håndværks kamp**

Et var, som vi allerede har set, almindeligt til langt op i tyverne at trykke med de gamle træpresser. Kun et enkelt bladtrykkeri, »Adresseavisen«, havde i 1825 anskaffet en dobbelt hurtigpresse fra König & Bauer. Med transport, opsætning og lokalets indretning kostede den ikke mindre end 12,000 Rdl.; men selvfølgelig sparede man en ikke ubetydelig arbejdskraft; thi medens man tidligere havde behøvet seks svende til at trykke bladet, kunne man nu nøjes med en mekaniker, medens to mand måtte til for at dreje svinget, og seks drenge fungerede som, pålæggere og fratagere. Kun én af de gamle trykkersvende fik lov til at blive, og ham benyttede man til at fugte papir, vaske forme osv.. Senere reduceredes arbejdskraften yderligere. Medens det imidlertid varede indtil 1835, inden der påny kom en hurtigpresse hertil, skete udbredelsen af jernpresserne ulige hurtigere, efter at først én af dem var kommet i brug. Denne første jernpresse kom vistnok hertil i begyndelsen af året 1829, og umiddelbart efter anskaffede det Thieleske Trykkeri sig også en sådan. Derefter fulgte bogtrykker Quist med en Kolumbiapresse, der var eftergjort i Tyskland efter den engelske model, og året efter, i 1830, forfærdigede en Mekanikus Schiött en presse, der atter var en efterligning af Quists, men som var istand til at tage et større format end nogen af de hidtil eksisterende. Dens pris var 600 Rdl.. Nu fulgte den ene presse efter den anden, og ved anskaffelsen af dem var navnlig det Rejersens'ske Fond en stor hjælp for de fleste af de Københavnske bogtrykkere.

Forøvrigt var der langtfra almindelig tilfredshed med den tyske efterligning af den engelske presse. Vi træffer her for første gang navnet på den mand, som senere blev lederen af den temmelig omfattende bevægelse, der få år efter skulle vise sig. Det var bogtrykker Jacob Behrend, som havde arbejdet i Tyskland, og som vistnok også må have set sig om andetsteds - bl.a. i Frankrig -, eftersom han oversatte både fra fransk og

engelsk. Det var i »Politievennen«, at Jacob Behrend gjorde den tyske efterligning af Kolumbiapressen til genstand for en indgående saglig kritik, der ikke faldt ud til fordel for efterligningen.

På dette tidspunkt begyndte der at hæve sig stærke klager mod det overvættes antal drenge, der toges i lære, og som overflødiggjorde et stort antal typografer. Jacob Behrend tog sagen op til drøftelse i »Politievennen« og bragte den således offentlig frem. Han skrev: »I de fem år, jeg har været bogtrykker her i staden, har jeg gjort den sørgelige erfaring, at antallet af bogtrykkersvende, som af og til, i kortere eller længere tid, er uden kondition, og som en følge heraf, ude af stand til i faget at erhverve deres udkomme, år for år tiltager, uagtet de ikke fortrænges af udlændinge. Nogle af disse individers beklagelsesværdige stilling har bevæget mig til, at offentliggøre mine anskuelser af årsagerne til dette onde, i håb om, at, i tilfælde af at de befindes rigtige, den høje og velvise magistrat gunstigst vil træffe foranstaltninger til at råde bod derpå. De lave priser, for hvilke nogle herrer principaler trykker, gør det indlysende, at disse ikke kan vedligeholde deres subsistence og officin, ved at drive dette ved hjælp af mange lærlinge og få svende, og søge deres egentlige fordel i besparelsen af svendelønnen. Som følge heraf afskediges disses lærlinge oftest straks efter udstanden læretid, og nye antages eller er allerede antagne; hvorved naturligvis svendeantallet år for år betydeligen forøges. Følgerne heraf ville ikke være så skadelige, når der var lovbealet, hvad sætter og trykkerlærlingene skulle kende til, forinden principalen turde erklære dem for svende; thi er de vel underviste, kunne de med selvtillid, i mangel af arbejde her, søge samme udenlands, men lærlingene forfærdige intet svendestykke; principalens erklæring: »nu er du svend« - er alt hvad udfordres, for at gøre, selv det udueligste subjekt, til svend..... Iblandt den herværende garnison, de vestindiske soldater, på ladegården, som hospitalslemmer, og iblandt siouerne, findes typografer - udøverne af den ædle kunst.....Og kan man end antage, at nogle af formældte typografer selv er skyld i deres nuværende stilling, vidner dog det store antal, som i længere tid har været og tildels endnu er uden kondition, om, at for mange lærlinge oplæres. Hovedmiddelet til at formindske berørte onde tror jeg at være: at det måtte blive bogtrykkerlærlingen befalet at forfærdige svendestykke. Jacob Behrend.«

På dette tidspunkt kostede f.eks. ét ark., middel 8, oplag 500, for 4 Rbd. og 4 Rbd. 3mk.. Svendelønnen er 3 Rbd. 4 mk. Principalen har da for brugt af sine materialer 2 á 5 mk. - et ark 12. (petit 33 linier) 6 Rbd.; ja selv 5 Rbd. Svendelønnen er 4 rbd. 5 mk. Principalerne har da 1 Rbd. 1 mk. á 1 mk. - eksempler på endnu mærkeligere godtkøbstrykning haves i mængder, men er for vidtløftige til at anføres her.

Det er ganske karakteristisk at lægge mærke til, at Behrend ikke gik den vej, som man skulle tro havde fristet mest: at fastsætte et bestemt antal lærlinge i forhold til beskæftigede svende, men at han lagde hovedvægten på uddannelsen. Han syslede dog mest rent teoretisk med sagen og gav sig ikke praktisk i lag med den, hvilket vel sikkert på forhånd kunne anses som frugtesløst. Året efter udgav han dog en plan til en duelighedsprøve, hvis titel var: »Forsøg til en plan hvorledes duelighedsprøver ved bogtrykkerierne kunne finde sted uden at laugbinde kunsten«. Som han angiver i forordet, var det navnlig en fra professor Ursin i »Magazin for Kunstnere og Håndværkere« fremkommen udtalelse om, at det var synd, at den i sin tid i »Politievennen« bebudede fagprøve for bogtrykkerlærlinge ikke var blevet til noget, der bevirkede, at Behrend tog fat på udarbejdelsen af de i høj grad detaljerede paragrafer.

Først fandtes der almindelige fælles regler, hvoraf de vigtigste lød således: » § 1. Duelighedsprøven bør aflægges i det teoretiske og praktiske i faget. § 2. Ved den

teoretiske prøve møder to hr. bogtrykkere, som eksaminere cornuten i læreherrens overværelse, og bør de tillige bedømme cornutens praktiske prøve. § 3. Fire svende fra andre bogtrykkerier har stadigt tilsyn med, at cornuten egenhændige forfærdigelse af sit praktiske prøvearbejde. § 9. Stadens principaler og svende er pligtige, efter tur, at møde ved prøverne. § 11. I tilfælde af at cornuten ikke med held består begge prøver, men een af dem, eller slet ingen, da skal han forblive så længe i sin lære, indtil han har erhvervet sig så stor en grad af fuldkommenhed i kunsten, at han kan underkaste sig prøven. (med henhold hertil bør lærlingen underkastes en prøvetid af tre måneder, forinden han indskrives, i hvilken kan erfares, om han besidder naturanlæg til at lære den kunst, hvortil han har bestemt sig.)«

Samtidig opstilledes der et overmåde stort antal paragrafer, der omhandlede en teoretisk og praktisk duelighedsprøve såvel for sættere som for trykkere. I den teoretiske prøve for sættere forlangtes der en skriftlig og grammatikalsk rigtig dansk oversættelse af et på tysk opgivet stykke, eksamination i tyske og franske benævnelser på danske typografiske kunstord, forklaring over grækernes og romernes talbrug, støbesedlens inddeling for fraktur og antikva etc. etc.. Den praktiske prøve begyndte med en sådan pudserlighed som den, at lærlingen »i en af en røsgenramme omgiven patentform« skulle sætte ordene »gud, kongen og typografien« i »slangeform«. Endvidere fordredes der sætning i tysk, fransk, latin, græsk, titelsats, »en liden, men temmelig vanskelig tabel« og »en adresse i smagfuld ramme«. Trykkerlærlingenes teoretiske prøve bestod af ikke mindre end 27 punkter, hvoraf de væsentligste var pressens konstruktion, hvorledes man stillede pressen op, hvorledes papiret fugtedes i forhold til massens beskaffenhed, hvorledes ballerne forfærdigedes etc. etc., medens deres praktiske prøve kun bestod af »1) tilretningen af en almindelig octavform, samt hertil forfærdige en remeke (rämchen, frisquette, dvs. en lille ramme); 2) tilretningen af en tabel med tværform. - af begge dele gøres skønne aftryk.«

Det er indlysende, at et så indviklet reglement hverken kunne vinde mestrenes eller svendenes bifald, og der var heller ingen, som tog spørgsmålet op til praktisk gennemførelse. Da kom der uventet en forbundsfælle udefra. Man begyndte i flere trykkerier at tale om at indføre hurtigpressen. Og talen blev til virkelighed. I maj 1835 fik det Rostock'ske Trykkeri, der trykkede bladet »Dagen«, en hurtigpresse, og samtidig bestilte det Berlingske Trykkeri en napiersk presse i England (den kom imidlertid først igang d. 1. januar 1836), medens det Schultzi'ske Trykkeri anskaffede sig en hurtigpresse fra Hamburg.

Jacob Behrend, som var stærkt påvirket af de Saint-Simonske idéer (han havde således i 1832 udgivet skriftet »Saint-Simons ny troslære eller Saint-Simonismen, indeholdende Saint-Simons levnedbeskrivelse samt det udviklede Saint-Simonistiske religionssystem«), anså øjeblikket for gunstigt til at slå et slag for en indskrænkning af hurtigpresserne og af lærlingeantallet; thi nu var teoretiske regler for uddannelsen ikke nok; der måtte samtidig følge en nedsættelse af det store lærlingeantal. Han rettede en opfordring til Københavns bogtrykkersvende om at give møde på Enighedsværn, og d. 17. maj fandt forsamlingen sted. Behrend indledede mødet med en tale, der i det væsentlige lød: »Mangeårig total mangel på samvirken til fælles vel blandt Københavns bogtrykkeriejere, har hos enkelte fremkaldt måder at søge sin egen interesse på, hvilke, dem selv fraregnede, tildels virke skadelige for bogtrykkerkunstens dyrkere i almindelighed - principalerne, såvelsom svendene, - og samme mangel på samvirken i forening med en god livsstilling, har hos de, enkelte bedresindede samt formående,

formentlig fremkaldt en lunkenhed for at træde frem som den gode sags talsmænd, hvilken lunkenhed i særdeleshed har ugunstig indflydelse på svendenes stilling, og i almindelighed på de uformuende principalers. Hurtigpressens indførelse vil, om end ikke gøre en mængde af trykkersvendene brødløse i ordets egentlige forstand, så dog, når udgiveren af dagens princip tages til følge, gøre deres ej store indkomster mere ringe og krænke deres selvfølelse. De godt aflagte bogtrykkersvende ville ikke gerne åbenbart udtale sin mening om alt dette, af mulig frygt for at tabe sin gode kondition, de mindre godt og slet aflagte ville det ikke, på grund af trang og tænke, at noget er bedre end intet, og at man ej kan leve af intet....Derfor indbød jeg dem, mine herrer, til denne forsamling, og da et så vigtigt skridt, som det er, at søge de for os herskende onder hævede, ved allerunderdanigst at ansøge den mest ædle og landsfaderlige monark om allernådigst bønnehørelse af de ham allerunderdanigst foreslåede punkter, håber jeg, at enhver i denne ærede forsamling vil iagttage den sindighed, beskedenhed og sømmelighed ved de muligt i denne anledning opstående debatter, som er passende for dyrkerne af en ædel kunst, ved hvilken selv kongerne har hentet sig visdom, og overbevist er jeg, at enhver brav dansk bogtrykkersvend ville føle sig dybt krænket, når omdømmet ville klassificere ham med de uværdige bogtrykkersvende i Paris, Brüssel og i flere stæder, som ville søge dem trykkende misbrug hævede, ved at søndertræde loven! ...Derfor, mine herrer! Ville vi vise, at vi er Danmarks sønner! Og dette navn værdige! En så faderlig monark, en så mild og vis regering værdige! Og dette ville vi vise derved, at vi i hvert fremførende ord, i al vor handling idag lægge for dagen vor uendelige kærlighed til vor konge, vor dybeste ærefrygt for loven, vor agtelse for os selv! I den mest fuldkomne overbevisning, at disse ord fandt genklang i enhver tilstedeværendes hjerte vil jeg tillade mig at forelægge dem, mine herrer! De punkter, den konsultationsforsamling, som ifølge mit cirkulære fandt sted hos mig d. 14. maj, forment, at vor allerunderdanigste ansøgning til vor landsfader bør indeholde.«

Talen giver et ualmindelig godt eksempel på, hvorledes datidens typografers ledere tænkte og opfattede forholdene. Efter nogen diskussion vedtoges det enstemmigt at henvende sig til kongen med følgende bønsskrift: »Til kongen! Mangel på samvirken blandt Københavns bogtrykkeriere, som ikke udgør noget lav, har blandt enkelte fremkaldt en sådan brug af deres rettigheder, som i en del år har virket mindre gavnligt især på bogtrykkersvendenes kår og i almindelighed også på de mindre formuende principaler, og af et sådant misforhold er misfornøjelse opstået. At søge deres kår forbedrede har længe været pluralitetens trang og ønske, men dette ønske kan kun ske, når deres majestæt allernådigst erkender dem deres landsfaderlige beskyttelse. I dette allerunderdanigste håb vove de derfor at bønfalde Deres Majestæt, at allerhøjst samme ville resolve i favør af nedenstående punkter, som blev vedtagne i forsamlingen d. 17 maj sidstl., hvilke punkter de blev enige om allerunderdanigst at indstille til deres Kgl. Majestæts allernådigste resolution. Kun derved ville deres fremtidige kår blive således som menneskelivets beskedne krav tør håbe under en så faderlig regering som deres majestæts. De udkastede paragrafer lyder således: § 1. At principalerne indskrænkes til at holde lærlinge, som kan stå i forhold til pressernes antal, f.eks. den som ejer en eller to presser, kan holde to lærlinge; den, som ejer tre presser, tre; den, som ejer fire og derover, fire lærlinge. Men ingen principal bør tillades at holde flere end 4 lærlinge, da de ved døden afgående svende fuldkommen erstattes ved et sådant forhold, så at ingen mangel på svende kan opstå og de udlærte kunne have grundet håb om ej for lang tid at være uden kondition. De som for tiden har flere lærlinge end ovennævnte tal tillader, bør efterhånden som de udlæres, rette sig efter samme. § 2. At lærlingene må pålægges at aflægge duelighedsprøve, før de erklæres for svende. § 3. At læretiden fastsættes til ikke

mindre end 5 år. § 4. At principalerne pålægges at sørge for, at såvel sætter- som trykkerlærlingen, før han erklæres som svend, nogenlunde godt skal have lært det danske og tyske sprog såvel at tale som skrive samt have lært at regne nogenlunde godt og skrive. § 5. At ejere af hurtigpresser kun tillades at trykke det med samme, som sættes i deres eget officin og med deres ejende typer.«

I anledning af en bekendtgørelse i Dagen nr. 112 for de af dens udgiver, ,at ved anvendelsen af den af ham anskaffede hurtigpresse en trykker kun er blevet brødløs, anmærkes allerunderdanigst, at samtlige øvrige trykkere i hans officin dekorteres 104 red. årligt i deres indtægt, og at de må forrette det arbejde ved maskinen, hvortil i almindelighed karle og drenge benyttes.

Allernådigste konge! Af agtelse for den ædle bogtrykkerkunst og i erkendelse af dens velgørende virkninger for menneskeheden hævede en tysk kejser dens dyrkere i adelstanden. Pluraliteten af dens nuværende dyrkere i København kunne uagtet al anvendt flid, orden og i alle måder sømmelige adfærd kun under trykkende næringsssorger henleve deres dage! Derfor henvender de sig allerunderdanigst med dette bønsskrift til Deres Majestæt og nedlægger det for deres trone søgende deres landsfaderlige beskyttelse og betryggelse mod vedvarenheden af deres for tiden trykkende kår. De nære den forvisning, at Deres Majestæt, som med lige fadergodhed sørger for og beskytter alle deres børn, vil allernådigst tage deres, som de håbe, ikke ubeskedne bøn i allernådigst overvejelse og yde den allerhøjstsammes bønhørelse.«

Af selve fordringens karakter fremgår det tydeligt, at det i virkeligheden var det overhåndtagende lærlingeuvæsen, man frygtede. Imidlertid var ikke alene denne fordrings fremsættelse mødets resultat. Foruden at deltage i en soupé, ved hvilken bogtrykker Behrend foreslog en skål for hans majestæt kongen, der udbragtes med et tre gange gentaget entusiastisk hurra fra forsamlingen, tog man tillige den langt fornuftigere beslutning: at danne en forening. I den anledning nedsattes der en komité, bestående af typograferne: J. Alling, Binau, Eegholm, H. Lund, A. Petersen og N. H. Thisted, og allerede d. 17. juni 1835 mødte dette udvalg op med udkast til lovbestemmelser og følgende henvendelse: » Ærede medkolleger! Som følge af vort fælleds møde på Enighedsværn søndag d. 17. maj, hvor det forslag blev vedtaget, at samtlige typografer skulle konstituere sig som et selskab, og i hvilken anledning vore medkolleger bærede os undertegnede med det hverv at sammentræde som en komite for at berådslå om hvorledes dette lod sig udføre på bedste måde, tager vi os herved den frihed at tilstille dem resultatet af vor fælleds overvejelse. - Hvorvidt det er lykkedes os at udføre dette hverv efter ønske, overlade vi til vore ærede medkollegers skånsomme bedømmelse. Af flere grunde, og fordi vi tror os overbeviste om, at det vil vinde pluraliteten af vore ærede medkollegers bifald, har vi gjort et forsøg på at give foreningen en dobbelt betydning, nemlig: 1) ved kontingent og et blads udgivelse at kunne komme vore, under livets mangfoldige afvekslinger, værdige trængende kunstbrødre, som er medlemmer af foreningen, til hjælp; og 2) så ofte vi måtte finde det passende at kunne, efter bestemmelsen, samles på et dertil bestemt sted for at samtale om foreningens tarv, lære hinanden at kende, og således knytte et fortroligt venskabsbånd imellem hverandre indbyrdes, hvilket savn vi hidtil har følt. - Som nødvendigt for foreningen anses fire generalforsamlinger årlig, foruden de møder direktionen måtte finde sig beføjet til at sammenkalde; hvorimod vi har fundet det mest hensigtsmæssigt, at foreningens ærede medlemmer ved første generalforsamling selv bestemmer, hvor ofte, og under hvilke omstændigheder, flere sammenkomster måtte ønskes. Ved under en duelig redaktør at

give bladet en passende tone, håbe vi at vinde et ikke ubetydeligt antal abonnenter i publikum, som vil sætte foreningen istand til at udvide sin gavnlige virksomhed og om kort tid at nedsætte kontingentet for medlemmerne. Med undskyldning for udkastets ufuldkommenheder, tage vi os den frihed at gøre opmærksom på, at det ej er os pålagt, at nedskrive bestående love for foreningen, men kun at forelægge et udkast hvorledes disse mulig kunne grundlægges. Idet vi herved indbyde enhver af vore ærede medkolleger at tegne sig på medfølgende cirkulære, såfremt de attrå at indgå som medlemmer i foreningen, anmode vi tillige disse om, i en forseglede billet at tilstille en af os undertegnede, de forbedringer, forandringer eller mangler, de måtte finde passende at tilføje udkastet, for at vi derved kunne komme målet så nær muligt før generalforsamlingen. - Enhver bemærkning på selve cirkulæret ønskes undgået. - Sluttelig anmode vi om at dette cirkulære må blive besørget så hurtigt som muligt, samt afsendt under forsegling fra det ene officin til det andet, og så snart vi har modtaget cirkulæret tilbage vil generalforsamlingen blive bestemt og adgangskort til samme tilstillet dem, der har tegnet sig som medlemmer. Komiteen for Den Typografiske Forening. D. 17. juni 1815. J. Alling. F. Binau. Eegholm. H. Lund. A. Petersen. N. H. Thisted.

D. 26. juli 1835 stiftedes så foreningen, og lovene vedtoges. Det hele blev en ganske kuriøs indretning. Her et par lovparagrafer:»§ 1. Foreningens hovedøjemed er: »Ved enighed og samvirken at fremme typografiens og dens dyrkeres tarv og så vidt muligt, at lette værdige trængende medlemmers og disses enkers kår. b) For at opnå dette øjemed udgiver foreningen, under en duelig redaktørs ansvar, et ugeblad af almen interessant indhold, for derved, også udenfor foreningen, at kunne samle midler til de bestemte understøttelser. C) ved flere årlige møder at afhandle foreningens anliggender. § 2. Foreningens medlemmer inddeles i to klasser, nemlig: a) De egentlige medlemmer, hvortil henregnes de sig her i staden opholdende og ved bogtrykkerierne arbejdende typografer, samt factorer, hvilke ved optagelsen som medlemmer af foreningen erlægge i indskud hver 3 mk., hvorefter de tilstilles et eksemplar af foreningens trykte love og adgangskort til dennes forsamlinger. - Disse medlemmer er pligtige at abonnere på det af foreningen udgivne ugeblad, som udgår een gang ugentlig, og at betale samme ved modtagelsen med 8 sk. - I denne betaling er al kontingent til foreningen iberegnet. Dog nedsættes denne kontingent, eftersom antallet af abonnenter udenfor foreningen tiltager. b) Æresmedlemmer. Herunder indbefattes dhrr. bogtrykkerprincipaler eller bogtrykkerier, hvilke indbydes til at overvære alle foreningens møder.«

Meningen med foreningens oprettelse var den, ved hjælp af et ugeblad og et ugentligt kontingent at kunne understøtte trængende kolleger. Om selve understøttelsens størrelse sagdes der imidlertid intet i lovene; der skelnedes kun imellem øjeblikkelig trang og trang, opstået på grund af alderdom eller inkurabel sygdom. Samtidig bestemtes det, at ingen understøttelse kunne udredes førend to år efter foreningens stiftelse.

Foreningen fik, i de fire år den virkede, ikke nogen som helst betydning. Dertil bidrog i ikke ringe grad den uheldige måde, hvorpå det af foreningen udgivne ugeblad, »Concordia«, redigeres af Claudius Rosenhoff. Der vrimlede af den tarveligste godtkøbsprosa og poesi, og uagtet der for det typografiske fags vedkommende var det brændende lærlingspørgsmål oppe, fandt redaktøren sig kun beføjet til at dvæle ved dette spørgsmål i årgangen 1836 i en artikel, betitlet »Noget om at holde drenge i stedet for svende«. I denne artikel kommer han forøvrigt i en slags uoverensstemmelse med et af kardinalpunkterne i det til kongen indgivne bønsskrift, idet han hævder, at det ikke er



så meget brugen som misbrugen af drenge, man skal ivre imod. For svenden kan det være galt nok; forfatteren kan det ærgre at få alle de trykfejl, men han kan forlange flere korrekturet og endelig skifte trykkeri, hvis alt ikke hjælper, og »søge et trykkeri, der er mindre i råbet, men hvor der dog endnu påses, at en så vigtig kunst ikke nedværdiges til simpelt mekanisk håndværk, da ville vedkommende nok vide at forsyne sig med duelige arbejdere, eller i det mindste ikke lade vigtige ting besørger ved subjekter, der endnu intet begreb har om en typografs forpligtelser, han vil give sine unge drenge adresser, eller i det højeste en bordsang, men ikke et værk, der er bestemt for et helt publikum, til prøveklud.« - Forøvrigt er det ganske betegnende, at bladet, efter i 1835 at have været trykt hos Fabritius de Tengenagel, i 1836 trykkes hos Luno og Schneider, der netop var bekendt for at holde et utal af drenge.

Selvfølgelig var bladets dårlige resultat ikke alene Rosenhoffs skyld. Han savnede nemlig enhver støtte fra typografernes side. Det var, som om de fuldstændig lå i dvale. I det hele var der i alle årgange kun siger og skriver fem artikler, der lugter af sværte. I juni 1839 tager Rosenhoff da afsked med sine læsere, og samtidig går bladet ind. I afskedsartiklen til abonnenterne skriver han bl.a.: »... Når jeg nyligt har nævnet, at typografernes vilkår tilsyneladende har forbedret sig, så må jeg bede, at man ikke misforstår mig, som om jeg dermed ville have sagt, at det var de i virkeligheden. Et bestandigt afhængighedsforhold - uden synderlig udsigt til engang selv at komme i en selvstændig stilling, må vistnok virke højst ubehageligt på de mennesker, som har ofret sig bogtrykkerkunsten, og, som bekendt, er antallet af bogtrykkerprivilegier afsluttet. Heller ikke anser jeg de senere trufne foranstaltninger til at betrygge typografernes fremtid, for aldeles hensigtsmæssige, navnlig forekommer det mig, at den for det Berlingske etablissements forretningspersonale nyligt oprettede syge, begravelses- og invalidekasse ikke hjælper til at sprede de noksom spredte kræfter, og, som en stat i staten, for meget drejer sig om det enkelte officins interesser til at indretningen kan være gavnlig for typografernes kår i almindelighed; - dog, min hensigt er ikke her at ville omhandle denne klasses nuværende tilstand. Efter hr. Nathansons formening må den jo endog være ret gunstig, da bogtrykkerne, ifølge hans opgivelse, i tidsrummet fra 1802-06 kun fik 28 ½ mark ugentlig, skønt en pot brændevin kostede 28 sk., hvorimod de fra 1830-34 modtog 33 mark og brændevinet dog solgtes til 18 sk. pr. pot. Disse blade har nu engang ikke kunnet inklude sig på drøftelse af slige genstande. Besynderligt ville det derfor være, om jeg til afsked skulle føre ordet for dem, der langt lettere end jeg kunne have taget til genmæle, og for hvilke meddelelser bladets spalter naturligvis med glæde skulle være blevet åbnede, i stedet for at opvarte med oversættelser af fremmede bagateller. Jeg for mit vedkommende, tror ikke at have grund til at gøre mig selvbekjendelser, fordi jeg ikke, tilligemed det sædvanlige underholdende indhold, gav bladet en praktisk interesse, bogtrykkerkunsten nærmest betræffende; thi de forhold og vilkår, hvorunder jeg har måttet arbejde, tillade hverken anskaffelsen af kostbare, dertil svarende materialer, eller at honorere deslige originale artikler, - og dhr. typografer selv har i så henseende ikke ytret nogen deltagelse«

Som sagt, hverken bladet »Concordia« eller »Den Typografiske Forening« skænkede kampen mod hurtigpressen eller lærlingeuavæsenet nogen opmærksomhed. Derimod førtes der en livlig diskussion om disse spørgsmål mellem professor G. F. Ursin i det af ham selv redigerede blad »Dansk Almuelæsning« og »en sætter« i »Kjøberihavnsposten«. Professoren skrev i anledning af det på Enighedsværn indvarslede møde en artikel, hvori han navnlig advarede mod at forsøge på at dæmme op mod indførelsen af hurtigpressen, og på denne artikel svarede »en sætter«: »Dernæst

berører professoren vor frygt for maskinens indførelse, hvilken han dog ikke vil påstå at være aldeles ugrundet, men - overdreven (?) og bemærker, at det forhold, som ængster os, kan, som et resultat af en stigende kultur, ikke, uden nedværdigende (?) midler, holdes tilbage, og selv da kun en føje tid; tilføjende, at det lod, der nu truer at ramme os, også for nogle hundrede år siden hjemsøgte afskriverne, ved bogtrykkerkunstens opfindelse. - I en række af år har denne kunst, - der vistnok med rette kan siges at være den vigtigste drivfjeder til folkeoplysningens fremme, til alle videnskabers og kunsters udbredelse - hævdet sin rang ved stadig fremskridten til det bedre, men kunne dens dyrkere, ved næste år at fejre deres 400årige jubilæum, vedblive at hævde deres ret til at kaldes kunstnere, når døde ting- maskiner - kunne udrette deres gerning?

Professoren gør opmærksom på, at flere industrigrene producere langt større mængde af produkter ved maskiner, end der førhen fremvirkedes ved håndarbejder, og dog sysselsætte hine flere arbejdere end disse; af denne årsag tillade hr. professoren mig et spørgsmål: modtager disse arbejdere den samme løn som håndarbejderne? Og hvorfor skulle man bortødsle tid og flid i 5 år på at lære en kunst, der ikke er vanskeligere end at enhver uindviet kan påtage sig at udrette det samme. Professoren mener, at sætterne næppe har nogen grund til at klage; men i sandhed! Ingen kan sige, hvor skoen trykker, uden den, der har den på; og når jeg gør professoren opmærksom på, at der i enkelte officiner med 4-6 sætter-svende findes et antal af 6-8 sætterlærlinge (hvilket antal, lige såvel som trykkernes, vistnok stedse vil søges vedligeholdt, om ikke forøges, når disses læretid er udløben, såfremt der ikke skeer nogen forandring i tingenes nuværende ordning) (således gjorde een i forsamlingen i går opmærksom på, at der heri staden i 5 bogtrykkerier findes et antal af 50 lærlinge, hvoraf 13 i ét officin), så vil De vist indrømme, at sætternes kår i fremtiden just heller ikke kan siges at være så tillokkende, og at der i tiden ved arbejdets formerelse skulle blive mangel på disse, er ikke at befrygte, da der i flere trykkerier kan siges at være 6 eller flere svende i kondition; men hvoraf nogle har - intet arbejde, det er, siger professoren, hidtil kun avistrykkerierne, der hos os er tyet til maskiner og næppe (?) ville andre trykkerier for det første kunne fordelagtigt anvende samme. altså for det første; men længere hen i tiden, hvad vil da følgen blive - og hvor skal det med hvert år tiltagende antal trykkersvende ty hen? - thi når en hurtigpresse, der for 10 år siden betaltes med 8000 Rbd., nu kan købes for 3000 Rbd., så tror jeg vist at man kan antage, at den om atter 10 år vil være tilfals for en pris af f.eks. 1000 Rbd., og spørger jeg da hr. professoren, hvilken art af presser en principal vil vælge ved anlæggelsen eller udvidelsen af sit officin, enten en hurtigpresse til 1000 Rbd. eller 2 de sædvanlige presser á 500 Rbd. stk? - jeg tror han foretrækker den første slags, hvortil han ikke behøver nogen trykkersvend, men kan bruge hvilken som helst anden, der slet ikke er oplært i bogtrykkerkunsten; thi hvad angår papirets aftælling og fugtning, samt formenes vaskning, drejning på maskinen og deslige da er dette ting, som vistnok enhver, der har modtaget lidt overfladisk undervisning i samme, kan påtage sig, og langt fra ikke fordrer nogen duelig trykker, - og at en trykker skulle give sig af med maskineriet, kan man vel ikke antage, medmindre han kender noget til mekanismen, men antag endog, siger professoren, at virkelig de, der sattes ud af vej, var, om endogså stedse få, dog så mange, at vi kunne sørge derover; kunne staten da virkelig antage sig disse, uden at pålægge et langt større antal (?) medborgere en byrde? Og burde den dette, når sandsynligvis for bogtrykkerne selv en langt større fortræd ville følge end den nu befrygtede? Jeg tillader mig desangående at fremsætte min ringe mening: at jo færre fattige staten har at forsørge, desto bedre for den; og skal de fattiges antal formeres, fordi enkelte mænd, der ikke alene er begunstigede ved monopoler, men også i en række af år har opdyngtet sig skatte ved deres undergivnes flid, og nu - ved maskiners indførelse -

enten gøre dem brødløse eller afdrage dem halvdelen af den hidtil udbetalte lønning, i stedet for at de, ved at uddele lidt mere af deres overflod blandt deres medmennesker, vistnok ville erhverve sig fleres tak, og tillige fremme statens tarv....«

På dette indlægs hovedpunkter svarede professor Ursin bl.a.: »Deres kunst, siger de, har i en række af år hævdet sin rang, ved stadig fremskridten til det bedre; men, kunne dens dyrkere, ved næste år at fejre dens 400årige jubilæum, vedblive at hævde deres ret til at kaldes kunstnere, når døde ting - maskiner - kunne udrette deres gerning? Svaret ligger i deres spørgsmål; er deres gerning kunstværk, da kunne døde ting, maskiner, ikke udrette den. Vi har derfor ingen sættemaskiner.....At sætterne for resten klager, ved jeg vel, skønt jeg ikke har den sko på, som trykker dem; jeg har længe vidst, at det virkelig uforholdsmæssige antal lærlinge, som findes i flere trykkerier, bidrager til, at principalerne formå at levere arbejde til priser, hvoraf den andeel, der plejer at tilstås sætterne, er for ringe til at kunne anses, som forsvarlig sætterløn. Og, da imellem principalerne opstår en naturlig konkurrence, eftersom, om deres antal end er bestemt, de dog er mange, berøves alt mere og mere de principaler, som hverken kunne eller ville udføre bogtrykkerarbejde til ringe priser, arbejde, så at ofte hos dem sættere vel kunne være i kondition, men ikke til stadighed har det arbejde, de formår at udføre.... Deres fag regnes som et kunstfag, et litterært fag; og det søges derfor af manganen fader som vej for hans søn, medens han ellers formedelst stand eller af andre grunde, nødtigt ville sætte sin søn til et håndværk. Navnet typograf har noget mere anseeligt, end håndværkernes simple navn. Men jeg antager for det første aldeles ikke dette som nogen fordel; tværtimod det har gjort deres og flere fag vistnok betydelig skade. Unge mennesker af højere stænder søge som oftest den praktiske vej som en nødhjælp....Med ulyst hendøser han disse ham vigtige år, som forældrene måske uforstandigt har afkortet, og lige umoden i kunstfærdighed og selvstændighed, udskrives han som svend....De har nævnet trykkernes kår, hvis maskiner indføres, og de mener, at disse snart ville sælges til en så billig pris, at de ville fortrænge aldeles presserne. Maskinerne må imidlertid aldeles forandres, inden dette kan ske, og dette kunne vi ikke antage. De tror, at maskinen ikke kræver nogen duelig trykker. De anser papirfugtningen, formens vaskning, altså også dens tilretning osv. som noget, enhver kan påtage sig, der har modtaget lidt overfladisk undervisning. En sådan har jeg selv modtaget; men just derved har jeg lært at agte den duelige trykker, hvis arbejde jeg allerede tidligere påskønnede. Må jeg uden at fornærme sætteren, tage trykkerens parti. Han er ikke mindre kunstner end de; med indsigt og dygtighed skal og kan han bøde på sin nærværende maskines, pressens, ufuldkommenheder, behandle papiret o.s.v. at hans kunst ikke er ringe, lærer erfaringen, som kun kan opvise fem duelige trykkere. Trykkeren overses ofte, fordi han ved siden af sin kunst øver siouerarbejde, at trække benglen; herfor skal maskinen befri ham, som maskiner i det hele taget tjene til at løfte trælleåget, såvidt dette er muligt, af menneskehedens skuldre. Samme kunst vil og kan han øve ved trykkermaskinen, hvis konstruktion det er langt lettere for trykkeren at lære at kende end for maskinisten at behandle rigtigt alt hvad, der høre til trykningen.....«

Denne diskussion havde dog naturligvis kun en vis teoretisk interesse. Jacob Behrend førte imidlertid den ved mødet på Enighedsværn rejste bevægelse videre, og der var på dette tidspunkt også chancer for, at der kunne tilvejebringes et praktisk resultat. Revolutionen i Paris i 1830 havde spredt sine virkninger trindtom, og autoriteterne frygtede for smitten. Ved plakat af d. 23. oktober 1835 forbød man de i Danmark hjemmehørende håndværkssvende på deres vandringer at besøge eller opholde sig i de lande, »hvor associationer og forsamlinger af håndværkssvende tåltes«. To andragender,

hvoraf det ene var underskrevet af 1036 Københavnske håndværkssvende (288 snedkersvende, 185 skræddersvende, 80 malersvende, 72 bundtmagersvende, 124 skomagersvende, 72 guldsmedesvende, 55 grovsmedesvende, 98 klejnsmedesvende, 26 kobbersmedesvende og 36 blikkenslagersvende), indgaves til stænderforsamlingen med anmodning om forbudets ophævelse; og skønt det vedtoges med 36 stemmer mod 29 ikke at foretage noget videre i sagen, er det dog en kendsgerning, at svendene satte sig ud over forbudet. At »landsfaderen« under disse forhold muligvis ville se i nåde til de skikkelige bogtrykkersvende var ikke helt utænkeligt.

Jacob Behrend indsendte da også »allerunderdanigst på de 96 supplikanter vegne« andragendet til kongen. Fra denne sendtes det til kancelliet, som atter sendte det til magistraten. De to universitetsbogtrykkere, dhrr. Jens Hostrup Schultz og Andreas Seidelin, opfordredes nu til at udtale sig om andragendet. De rådede da til at gå ind på fordringen om en duelighedsprøve, om læretidens fastsættelse til fem år, samt på fordringen til principalerne om at sørge for, at sætter og trykkerlærlinge, før de udlærtes, nogenlunde godt skulle have lært at tale og skrive det danske og tyske sprog. Derimod frarådede de bestemt at gå ind på andragendets § 5 og foreslog lærlingeskalaen forandret således, at én presse gav ret til at holde én sætter og én trykkerlærling, én presser henholdsvis to og én, tre presser tre og én, fire presser fire og to, medens intet trykkeri måtte have udover dette antal.

I den betænkning, de to principaler afgav til magistraten, skildrede de overhovedet de daværende typografiske tilstande med mørke farver; det at drive bogtrykkeri kaldte de for en af de dårligste næringsveje. Samtidig var de ikke særlig blide i deres kritik over to af deres kolleger, idet de for det første i høj grad dadlede, at et trykkeri (vistnok det Luno'ske) endog havde antaget tretten lærlinge, og dernæst angreb kuratoren ved Vajsenhuset, fordi han, efter at Vajsenhusets Bogtrykkeri var nedlagt i 1832, drog nytte af det trykkeri, der var opstillet i stedet for i Vajsenhusets lokaler. De skrev: »En af stadens betydeligste, næsten vigtigste boghandling, (her sigtedes til den Gyldendalske Boghandel) ved hvis forlagsskrifter forhen 5 á 6 bogtrykkere fandt en erhvervskilde, hvis udbredte konnektioner ustridigen nu lige så meget er bogtrykkerierne til skade, som de før bidrog til deres subsistens, har i de sidste år administreret og betydeligt udvidet et herværende privat bogtrykkeri og under samme kategori overtaget trykningen af en offentlig stiftelses privilegerede forlagsartikler, og til samme bogtrykkeri hendraget betydelige arbejder, hvorved som sagt forhen flere bogtrykkere nød og i modsat fald endnu kunne nyde en tildels stadig fortjeneste.«

Magistraten tog dog intet hensyn til, hvad de to principaler ytrede om svendenes fordringer på lærlingeområdet; den erklærede nemlig kort tid efter, at da bogtrykkerne intet lav var, men hver især drev næring efter forud erhvervet kongelig privilegium, kunne der ikke opstilles regler eller grænser for lærlingeholdet.

Sagen døde nu foreløbig hen, men Jacob Behrend var dog ikke tilsinds at slå sig til ro hermed og fornyede i 1836 andragendet. Magistraten svarede nu, at svendenes dårlige stilling i virkeligheden hidrørte fra hurtigpresserne, og mod disses fremtrængen kunne der intet udrettes. Den erklærede sig dog ikke uvillig til at overveje, om ikke svendeduelighedsprøver muligvis kunne indføres, og kongen pålagde kancelliet at erklære sig herom samt om muligheden af en indskrænkning af lærlingeantallet. Påny indhentedes der gennem magistraten erklæringer fra forskellige bogtrykkere, men hermed gik det kun langsomt. I virkeligheden så det imidlertid ud til, at man ville tie

sagen fuldstændig ihjel, og Behrend sendte derfor følgende promemoria til magistraten: »Underdanig Promemoria! Den ifølge den høje magistrats nådige foranstaltning valgte komite til besvarelsen af de af hans majestæt kongen befalede punkter, betræffende den allerhøjstsamme i juni 1835 af mig, på mine og bogtrykkersvendenes vegne i København, allerunderdanigst overrakte petition, og hvilke punkter monarken allernådigst har erklæret, at fortjene opmærksomhed, - har nu ladet mere end tre måneder henrinde, uden at underdanig bemeldte besvarelse er kommen for lyset, uagtet de tre kyndige bogtrykkere, hvoraf komiteen består, langtfra ikke behøve et sådant tidsrum til dens udarbejdelse, og i alt fald allerede burde have fuldendt den, hvor det, som det her er tilfældet, kommer an på, allerunderdanigst at fyldestgøre en kongelig befaling, der nu er blevet sexten måneder gammel, uden at have fremkaldt det tilsigtede resultat. Det er den høje magistrat bekendt, at komiteens ene medlem, hr. direktør Schultz, forhen tildels har opholdt underdanig mer bemeldte besvarelse fra først i juli 1836 til juli 1837, hvorpå han da indsendte sit årsarbejde (der nok gik ud på, at gøre mine bestræbelser frugtesløse), hvilket dog den høje magistrat fandt at være utilfredsstillende. Som følge af ovenanførte, og da dette anliggende alt forgæves har oppebåret sin afgørelse i to år og fem måneder, håber jeg, at den høje magistrat ikke tager det unådigt op, at jeg herved underdanig ansøger om, at højsamme snarest vil tage »energiske« forholdsregler, til petitionens fremme, og derved fremkalde dens skæbnes endelige afgørelse, hvilken jeg på det varmeste anbefaler til denne vise autoritets nådige beskyttelse. København, d. 16 november 1837. Underdanig Jacob Behrend, Bogtrykker. Møntergade nr. 128.«

I slutningen af samme år lykkedes det at opnå svarskrivelse fra nogle bogtrykkere, men medens der tidligere indenfor deres kreds havde været en vis stemning for indførelse af duelighedsprøver, var denne nu fuldstændig forduftet. Både bogtrykkerne Jørgensen, Schultz og Qvist mente ikke, at indførelse af duelighedsprøver var i stand til at afhjælpe bogtrykkernes dårlige stilling, og på et møde, hvortil byens samtlige bogtrykkere var indbudt, vedtoges det med alle stemmer mod to at fraråde duelighedsprøver, medens man forøvrigt mente, at det måtte stå enhver bogtrykker frit for at antage lige så mange lærlinge, som han havde lyst til. Nogen tid efter faldt en kongelig resolution med følgende ordlyd: »Efter samtlige fremførte omstændigheder må sagen angående forandringer i henhold til bogtrykkerkunstens udøvelse her i staden bortfalde.«

Bevægelsen var hermed slået ned. Man fandt ikke på at søge den gennemført ved organisationen. Da »landets fader« og hans embedsmænd kun tog hensyn til, hvad principalerne sagde, uagtet typograferne i devot underdanighed havde kastet sig for hans fødder for at anråbe om hans nåde, havde svendene naturligvis kun at tie pænt stille. Måske med den undtagelse, at der påny blev råbt et tre gange besvaret hurra for monarken. Der skulle dog heldigvis ikke gå ret mange år, før svendene fik en mere selvstændig opfattelse.

### **Vågnende selvstændighed**

Allerede i længere tid havde den tanke, at forene samtlige understøttelseskasser til én forening, gæret blandt Københavns typografer. Det var principalernes og autoriteternes fuldstændig afvisende holdning i lærlingspørgsmålet, der bevirkede, at man fik øjnene op for, at der måtte gøres noget alvorligt for at organisere hele understøttelsesvæsenet på en for typograferne heldbringende måde. I foråret 1838 afholdtes der møder i de forskellige kasser for at drøfte sammenslutningstanken. Direktionen for sygekassen synes imidlertid ikke at have skænket sagen nogen opmærksomhed; den var nemlig

karakteristisk nok slet ikke repræsenteret i den forsamling, der i denne anledning afholdtes. Man tænkte sig sammenslutning foretaget på følgende basis: 1.) De midler som samtlige kasser var i besiddelse af ved sammenslutningen blev at anse som grundfond. 2.) Enhver af de ældre interessenter stod det frit for at vedblive at være medlem af den eller de kasser, han allerede var medlem i; dog kunne han ikke optages som interessent i en enkelt af de andre kasser, uden at indgå i samtlige. 3.) En termin fastsattes fra hvilken tid de udlærte var pligtige at indgå i samtlige kasser, og kontingentet for disse såvel som for dem, der allerede var interessenter af alle kasser, nedsattes til 1 Rdl. månedligt, hvorimod de af de ældre, der kun vedbleve som interessenter i enkelte kasser, skulle erlægge det for samme nu gældende kontingent.«

Det var atter pensionskassen, der forårsagede bryderier. Det havde af det sidste regnskab vist sig, at denne kasse ikke var istand til at udrede mere end 700 Rdl. årlig til pensioner, hvilket kun var tilstrækkeligt til at dække udgiften til 13 pensionister. Man mente nu at burde fastslå dette antal som en fast norm, således at de pensionsberettigede, som kom til udenfor dette tal, og som var istand til at bevise, at de ikke kunne undvære hjælp, ville blive at understøtte af de samlede kassers overskud, der antoges at ville blive mindst ca. 300 Rdl.. Såsnart et af de faste numre blev ledigt, ville så den først anmeldte rykke ind til fuld pension. Denne tanke blev dog ikke realiseret.

D. 1. juli 1839 forenedes samtlige understøttelseskasser under navn af »De Forenede Hjælpekasser for Typografer i København«. Kasserne ejede da en grundfond på 18000 Rdl. og i kontanter 534 Rdl. 41 sk. Medlemmerne deltes i følgende fire afdelinger: »1.) ældre ordentlige medlemmer af alle 5 kasser, 2.) ældre ordentlige medlemmer af een eller flere enkelte kasser, eller såkaldte partielle interessenter, hvortil kommer 3.) nye ordentlige medlemmer af alle 5 kasser efter foreningen og endelig 4.) såvel hidtilværende som nye overordentlige medlemmer«; til disse sidste hørte principalerne, der havde samme rettigheder som de ordentlige medlemmer. Kontingentet for medlemmer af samtlige afdelinger fastsattes månedligt til 8 sk. til ligkassen, 4 sk. til rejsekassen, 2 mk. til sygekassen, 1 mk. til pensionskassen og 4 sk. til »Den Typografiske Forening«, medens det for de medlemmers vedkommende, der kun ville være medlemmer af en enkelt af afdelingerne, hvilket alene tillodes dem, der allerede ved sammenslutningen var medlemmer af en af kasserne, idet ny medlemmer for fremtiden skulle melde sig til optagelse i samtlige afdelinger, fastsattes månedligt til 8 sk. til ligkassen, 8 sk. til rejsekassen, 3 mk. til sygekassen, 1 mk. til pensionskassen og 1 mk. til »Den Typografiske Forening«. I understøttelser udbetaltes der i begravelseshjælp fra 20 til 70 Rdl. efter en aldersskala fra 20 til 50 år, i sygehjælp en ugentlig understøttelse på 5 Rdl.; i rejsehjælp 5 Rdl. efter 13 ugers og 10 Rdl. efter 52 ugers bidrag, medens der tilstodes fremmede tilrejsende, der ikke kunne opnå plads, 5 Rdl.; i arbejdsløshedshjælp svarede der i Rdl. ugentlig i 8 på hinanden følgende uger, men der toges samtidigt den reservation i lovene, at da der ikke kunne disponeres over mere end 10 Rdl. ugentlig til dette øjemed, måtte de 10 Rdl., såfremt der meldte sig flere end 10 medlemmer arbejdsløse, »deles i så mange lige store andele som der var arbejdsløse medlemmer«. I pension udbetaltes der i Rdl. ugentlig til de medlemmer, der havde fyldt deres 58 år. Endelig indskreves grundfonden på 18000 Rdl. i obligationer i de for uopsigelig statsgæld indrettede indskrivningsprotokoller.

Bestyrelsen bestod af en overdirektør, to direktører, en kasserer, en interims-kasserer og tre revisorer, men det var dog væsentlig overdirektøren og de to direktører, der fik ledelsen i hænderne. Til disse poster valgtes oberstløjtnant, universitetsbogtrykker

Seidelin, N. H. Thisted og L. B. Fischer. I begyndelsen trivedes kasserne godt, og hvert år voksede beholdningen. Også dengang tænkte man på at erhverve kongelig konfirmation på enkelte paragrafer i lovene, men en generalforsamling, der afholdtes i januar 1844, forkastede et forslag i denne retning. Derimod vandt et af Thisted i 1846 stillet forslag om at købe en ejendom, hvori enkelte lejligheder med tiden kunne overgå til friboliger for trængende typografer, indpas hos medlemmerne, og i oktober samme år vedtoges det at bemyndige den i dette øjemed nedsatte komité til at købe en sådan ejendom. (beslutningen blev dog aldrig til virkelighed).

Ret længe varede den i finansiell henseende gunstige status ikke, og det var da navnlig syge og rejsekassen, som mødte op med en større udgift end den, der ved kassernes forening var beregnet. Sygekassen havde således haft en årlig underballance af 70 Rdl., og rejsekassen havde i regnskabsåret 1846-47 haft en udgift af 290 Rdl., medens budgettet kun var beregnet til 70 Rdl. Man vedtog derfor at nedsætte rejseunderstøttelsen til bortrejsende medlemmer fra 10 til 8 Rdl., medens understøttelsen til egne og fremmede tilrejsende nedsattes fra 5 til 3 Rdl. Samtidig underrettede man i et cirkulære principalerne herom for mulig ad denne vej at opnå et tilskud til de rejsende.

Typograferne havde imidlertid i januar 1846 stiftet en sangforening under navn af »Typografernes Sangforening«. Det var de også fra hjælpekasserne bekendte medlemmer, Thisted og Abrahamsen, som havde indbudt hertil. Derved var der skabt et samlingssted, hvor man, foruden at hellige sig til sangen, tillige kunne knytte mere kollegiale interesser. Selvom sangforeningen ikke fik nogen direkte del i den kommende tids begivenheder, var dog alene den omstændighed, at kollegerne her kom sammen hver lørdag, tilstrækkelig til, at man begyndte at udveksle tanker om de forhold, under hvilke der arbejdedes, og da Juli-revolutionen to år efter udbrød (i Frankrig i 1848), og dønningerne nåede herop, havde der efterhånden indenfor typografernes kreds oparbejdet sig en stemning for en forbedring af deres livsvilkår.

Selvfølgelig var de tanker og idéer, der på dette tidspunkt spredtes ud blandt befolkningen, en medvirkende årsag hertil. Det var den enogtyveårige student Frederik Dreier, sekunderet af jernstøber P. F. Lunde, som søgte at rejse en ren socialistisk bevægelse. Men medens Dreier's pjecer indeholdt klare og skarpsindige tanker, der tydeligt dokumenterede, at han vidste, hvad han ville, var Lunde's planer tågede og uklare, men havde ikke desto mindre en bestikkende form, som virkede på arbejderne og bragte dem til at tænke over, at de var de forurettede i samfundet. Naturligvis opfyldtes sindene i lige høj grad af kampen for friheden, ligesom krigsbegivenhederne selvfølgelig også satte sine dybe spor blandt arbejderne og fyldte dem med begejstring for den nationale sag. Betegnende er det således, at der i hjælpekasserne fra 24 medlemmer stilledes følgende forslag: »For i denne for vort fædreland så skæbnesvangre tid, at stille en passende sum af de forenede hjælpekassers midler til krigsministerens disposition, anmodes den ærede direktion snarest muligt at sammenkalde en ekstraordinær generalforsamling.«

Forslaget forkastedes ganske vist (derimod vedtoges det at forhøje kontingentet til sygekassen med 8 sk. månedligt, da denne kasse stadig gav underskud), men selve dets fremkomst er dog et karakteristisk vidnesbyrd om, hvilket omfang bevægelsen havde nået. Imidlertid begyndte arbejderne at røre sig i de forskellige fag; tømrere, murere, stenhuggere og snedkere retter henvendelse til deres respektive mestre. Fordringerne er yderst moderate og går væsentligst ud på, at mesterprøverne må blive gjort mere

tilgængelige end tidligere, og at udenlandske svende ikke må begunstiges med arbejde på de indfødtes bekostning. Kun snedkerne fordrer en bestemt arbejdstid fra kl. seks morgen til kl. syv aften med to timers spisetid, en dagløn på 1 Rdl. og forholdsvis andel i oldermandsvalget. Det bliver typograferne, som på dette tidspunkt danner avantgarden og opstiller fordringer, der fuldstændig bryder med al tradition og indfører et komplet systemskifte i den gængse aflønningsmåde, ligesom det også bliver dem, der for første gang i arbejderbevægelsens historie søger at gennemføre deres fordringer ved en organiseret strejke.

Det var William Dau, som var hjemkommen fra udlandet, og som nu arbejdede i det Berlingske Trykkeri, der gav stødet til bevægelsen. D. 10. november 1848 indbød han sammen med 37 typografer til et møde for at diskutere de livsvilkår, hvorunder der arbejdedes, og at man havde fået øjnene op for, at alt ikke var, som det burde være, fremgår af indbydelsen, hvori det bl.a. hed, at ingen håndværkere var så mange vilkårligheder underkastet i forhold til den ringe betaling, der ydedes for arbejdet, som typograferne. Det uforholdsmæssig store antal lærlinge, som mange trykkerier arbejdede med, var også genstand for stærke anker, og i dette punkt var det navnlig det Luno'ske Trykkeri, der, efter at være blevet etableret i efteråret 1831 og i løbet af få år betydeligt udvidet, gav anledning til misfornøjelse. Typografernes møde var talrigt besøgt, og d. 28. november stillede 212 typografer følgende fordringer til principalerne:» 1.) En arbejdstid på 12 timer (om sommeren fra kl. 7-7, om vinteren fra kl. 8-8) med to middagstimer, 2.) 50 pct. godtgørelse for søndags, helligdags- og natarbejde, 3.) for forsømmelse og venten på arbejde den første dag intet, derefter 3 mk. pr. dag, 4.) ubetinget ugentlig udbetaling om fredagen, 5.) nedsættelse af en voldgiftsret, bestående af to principaler, tre sættere og tre trykkere, 6.) lærlingenes antal beregnet i forhold til presserne: 1-3 presser 1 lærling, 4-5 presser to lærlinge, 6. presser tre lærlinge og derefter en lærling for hver tredje presse. En maskine sættes lig med tre håndpresser og lærlingenes læretid til mindst fire år, 7.) satsprisen sættes til 12 sk. pr. 1000 n fra petit til cicero, 16 sk. for nonpareil og 2 sk. mere pr. 1000 n for avissats, 8.) forhøjet betaling efter overenskomst for slet manuskript, fremmede sprog, blandet, tabellarisk og matematisk sats, 9.) 12 sk. timen for enhver uforskyldt korrektur, og 10.) mindst 7 Rdl. om ugen for sættere på visse penge. Trykkernes visse penge fastsattes til det samme som sætternes, og stod de ikke på fast løn, skulle denne bestemmes efter en nærmere angivet beregning efter oplagets og formatets størrelse; dog således, at der for trykningen af pragt og illustrerede værker skulle betales en fast dagløn af i Rdl. 2 mk. i trykkerier, som udelukkende arbejdede med maskiner, måtte ingen trykkerlærling holdes.«

Principalerne havde i begyndelsen stillet sig velvilligt lige overfor hele bevægelsen. Således opmuntrede Luno ligefrem sit personale til at søge ordnede forhold gennemført og fandt det meget fornuftigt, at der skabtes ensartede arbejdsvilkår. Men senere fik piben en anden lyd. Ved Louis Kleins påvirkning dannede principalerne nemlig en art koalition, og nu blev man enig om ikke at gå ind på typografernes fordringer. I en længere skrivelse, dateret d. 11. december, motiverer de deres vægring og skriver bl.a.: »Vi må på det bestemtteste protestere imod enhver indblanding af typograferne in pleno i vore specielle anliggender, hvorimod det må stå enhver principal frit for i denne retning at handle efter sin bedste overbevisning og med hensyn til sit personales tarv. Vor tids løsen er frihed såvel i politisk som materiel henseende, man søger at løse lovene så meget som muligt, for at enhver håndværker eller fabrikant kan arbejde så frit som muligt. Vort fag har den fordel ikke at være noget lav, men dhrr. typografer komme nu med forslag, som, hvis vi gik ind derpå, ville gøre os mere end laugsbundne. Vi skulle i



tilfælde af stridigheder underkaste os en voldgiftskomite ? Nej! Har vi stridigheder med dem, der er i vort brød, og ikke selv kunne jævne disse, da står vort rette forum, domstolene, os åbne. Vi er alle borgere i staten, vi ville ikke danne nogen stat i staten«

Også udenfor principalernes kreds lyder der advarende stemmer til typograferne. D. 4. december havde C. R. Grove skrevet en artikel i »Flyveposten«, i hvilken det bl.a. hedder: »Til typografer, jernstøbere og andre, der ville tiltvinge sig en højere dagløn.....Er det et helt laug f.eks. alle sættere i København, og antag at de virkelig tiltvang sig en højere løn, så blev det dyrere at lade en bog trykke her end i Malmø; vel, så lod man bøgerne trykke i Malmø, og så fik vore sættere intet, - eller det betalte sig ikke at udgive dem, så fik sætteren heller ikke noget, - eller man var dog nødt til at lade trykke her i byen, så at sætteren virkelig fik en højere løn, så ville der naturligvis snart være flere end tidligere, der havde lyst til at være bogtrykkere, så tog drengene arbejde fra svendene, fremmede svende kom til dette guldland, og så fik vore egne svende - intet. .... er det alle arbejdere, der skulle gives højere løn, er det arbejderens ret at få den betaling, han selv bestemmer, og forene sig alle arbejdere lige fra Paris til Peking derom, så synes sagen afgjort men alting er da blevet så meget dyrere som arbejds lønnen er blevet højere, og gør man så regningen op, så har man ligeså meget for mange penge som før for få. Hele forskellen er, at et 2-marks-stykke var blevet til 1-mark-stykke, man fik 2 mk. i betaling, men det gjaldt kun for 1 mk. Det er ikke den slags reformer, der hjælper arbejderne. Som jeg tidligere har udviklet, hjælper arbejderne kun derved, at der bliver mere arbejde i landet, og ved at anvende tvang, bevirkes kun, at arbejdet formindskes.«

Typograferne krøb dog ikke i musehullet. D. 9. december - altså allerede før principalernes svarskrivelse var modtaget - opsiges 196 kolleger deres pladser. Med den tids mangel på organisation for øje kan det ikke forbavse, at man indtil da ikke synes at have skænket spørgsmålet om, hvor pengene skulle komme fra, nogen opmærksomhed. Sandsynligvis har man ment, at alene den kendsgerning, at så mange var med til at sætte deres pladser ind på opnåelsen af bedre livsvilkår, ville være tilstrækkeligt til at bøje principalerne. Men da disses afslående svar kommer, falder tanken på at søge et lån hos »De Forenede Hjælpekasser« for på denne måde at opnå de nødvendige pengemidler. D. 16. december indvarsledes da også til en ekstraordinær generalforsamling i kasserne, men her viste det sig snart, at ledelsen var imod at yde typograferne noget lån til at føre strejken, og man benyttede sig derfor af en taktik, der afskar kollegerne fra overhovedet at få andragendet sat under afstemning, da det i så fald sandsynligvis ville være blevet vedtaget. Et medlem ved navn Eibeschutz hos Luno forespurgte nemlig straks ved generalforsamlingens åbning hos bestyrelsen, om en syg interessant kunne lade møde for sig ved befuldmægtiget, og da den ene af kassens direktører, N. H. Thisted - den første direktør, hvortil kammerherre Berling var valgt i stedet for oberstløjtnant Seidelin, var ikke til stede på generalforsamlingen - besvarede dette med nej, forlangte Eibeschutz spørgsmålet sat under afstemning. I modsætning til Thistedes afgørelse besvarede forsamlingen spørgsmålet med ja, men nu erklærede Thisted denne afgørelse for at være i strid med lovene og nedlagde øjeblikkelig sit mandat som direktør. I stedet for ganske roligt at gå over til den næste sag på dagsordenen meddelte bestyrelsen forsamlingen, at da der nu kun var én af foreningens tre direktører til stede, anså den sig for inkompetent til at fortsætte forhandlingerne og måtte derfor erklære generalforsamlingen for hævet.

Til trods for denne overrumpling fra kassernes ledelses side lod typograferne sig alligevel ikke skræmme. En blandt datidens typografer kendt mand, Johan Rasmus Dein,

som havde arbejdet i lang tid hos Luno, men nu havde overtaget redaktionen af »Lolland-Falsters Stiftstidende« i Nykøbing på Falster, udsendte et lille skrift: »Et par ord om typografernes kår«, i hvilket han navnlig for korrekturgodtgørelsens vedkommende holdt med sætterne, men selv han formåede ikke at standse typograferne i deres én gang tagne beslutning: at søge fordringerne gennemtvungne med magt.

D. 23. december nedlægger typograferne arbejdet. To dage forinden offentliggøres en artikel i »Flyveposten«, undertegnet af en hr. Juul, i hvilken der hævdes, at typografernes fortjeneste kun er 3 á 3½ Rdl. ugentlig, når man tager hensyn til den tid, de ofte må gå ledig. Ikke desto mindre rådes der ikke til strejke, men forfatteren mener, »at typograferne bør indgå til Rigsdagen med andragende om, at bogtrykkerianlæg ikke mere bindes til et privilegium, men at retten dertil, forsåvidt faget ej kan gives aldeles frit kun knyttes til lignende betingelser som laugsrettighederne«. »Flyvepostens« redaktion benægter imidlertid i samme nummer, at typografernes fortjeneste kun er 3 Rdl., og mener, at den må sættes til 4-5 Rdl., ikke at tale om bladsætterne, der tjener endnu mere. Redaktionen, der forøvrigt misbilliger de opstillede fordringer og hævder, at man alt for lettroende har lyttet til enkelte agitatorers »indblæsninger«, som, fordi de har været »daraussen«, tror at kunne gøre fremmede forhold anvendelige i Danmark, anser det dog for sandsynligt, at principalerne vil gå ind på en rimelig forhøjelse af satsprisen, hvis der ikke lægges for megen vægt på de andre fordringer. Men alle lokketoner hjælper intet - typograferne forlader arbejdet.

Principalerne mærker snart arbejdsnedlæggelsens virkninger. Navnlig går det i begyndelsen ud over Qvist og Luno, fra hvis trykkerier der udgik ikke få tidsskrifter, som nu kun kom til at udgå meget uregelmæssigt. Dagbladet »Danmark«, der trykkedes hos Luno, går helt ind. (Bladsætterne var på de andre trykkerier fuldstændig udenfor bevægelsen). Men da dette blads udgivere bekendtgør i »Adresseavisen«, at bladets standsning har sin årsag i, at trykkeriet mangler arbejdskraft, oplyser Luno's sættere i »Flyveposten«, at dette ikke kan være grunden, da Luno ved korrespondance med sættere i provinserne og ved fordelagtige tilbud har formået at få omtrent lige så mange folk nu som før strejkens udbrud. Selvfølgelig har den tid også sine dårlige kammerater at opvise. Hos Luno bliver således nogle sættere stående; de rykker oven i købet principalen til hjælp med erklæringer om, at de ikke har noget at klage over, »hvad arbejdsløn og humanitet anbelanger«; hvad det første angår, er de stillede på 7 á 8 Rdl. ugentlig, og »hvad det andet betræffer, var intet at ønske tilovers«. Ligeledes hævder de, at »årsagen til bladet »Danmarks« standsning består deri: at et antal af fire rutinerede sættere manglede, for at bladet i et helark regelmæssig kunne udkomme hver morgen«.

Et par trykkerier gør forsøg på at anvende kvinder som sættere - endog også »med ret god fremgang«, som »Flyveposten« meddeler. Men svendenes modstandskraft er forøvrigt, som man kan tænke sig, ret snart brudt på grund af manglende pengemidler. Store understøttelser flyder der ikke ind, og betegnende er det, at de strejkende selv indbyrdes understøtter hverandre. Straks, da strejken udbryder, lyder den første jobspost: »personalet hos Louis Klein har truffet en særlig overenskomst med principalen og holder ikke løftet om at slutte sig til de strejkende«. Efterhånden falder en del fra; dels indtager de typografer, der har arbejdet på de mindre trykkerier under uheldigere forhold end kollegerne på de større, disses pladser, og dels strømmer der ikke få typografer til fra provinserne.

I midten af januar måned er arbejdsnedlæggelsen endt over hele linjen; synderlig skade lider svendene ikke, thi i slutningen af samme måned har så godt som samtlige sættere påny fået plads. Luno sender f.eks. selv bud efter 12 af de sættere, som har nedlagt arbejdet. Da de kommer til ham, meddeler han dem imidlertid, at han kun har brug for 6 af dem, men da kollegerne kun vil optage arbejdet på betingelse af, at de alle antages, skaffer Luno de 6 plads i det Berlingske Bogtrykkeri. Karakteristisk nok udtaler »Flyveposten« nu, at det var ønskeligt, om principalerne ville gøre noget for at lette typografernes kår og derved vise, at det var formen og ikke realiteten, der havde bevirket principalernes modstand.

I virkeligheden bekræfter denne typografernes første organiserede strejke den senere anerkendte erfaringsætning, at en tabt strejke alligevel er istand til at kunne opvise forbedringer i arbejdernes lønvilkår. Der vandtes den meget væsentlige ting, at den gamle vilkårlige formatberegning, ifølge hvilken sætterne naturligvis narredes over en lav sko for deres tilgodehavende, fra dette tidspunkt forsvandt. Tusindberegningen efter n-systemet fik nu fast fod i samtlige trykkerier. Den stedfundne kamp bidrog endvidere til at udvikle typografernes selvstændighedsfølelse indenfor deres egen kreds. På den ordinære generalforsamling, der afholdtes i januar måned 1849 i »De Forenede Hjælpekasser«, valgtes således en af oppositionens førere, hr. Eibeschütz, til direktør istedet for N. H. Thisted. På samme generalforsamling fremkom der, med begivenhederne i december måned 1848 for øje, påny forslag fra bestyrelsen om at søge kongelig konfirmation på enkelte lovparagrafer, men generalforsamlingen forkastede det fremsatte forslag. Under arbejdsnedlæggelsen havde de strejkende typografer, der var medlemmer af hjælpekasserne, naturligvis henvendt sig til direktionen med anmodning om arbejdsløshedshjælp, men den reaktionære direktion havde nægtet at udbetale understøttelse. Nu afæskede Eibeschütz direktionen forklaring om grunden hertil. Den ene af direktørerne svarede, at det var sket i henhold til en bestemmelse i de af bogtrykker Behrend i sin tid for Den Typografiske Forening udarbejdede love, men ved afstemningen vedtoges det, at udbetalingen til de arbejdsløse, som havde meldt sig, skulle ske.

Disse begivenheder beviste klart, at der var sket en fuldstændig forandring i datidens typografers hele måde at tænke på. De havde ikke alene frigjort sig for de reaktionære medlemmers supremati indenfor kollegernes kreds, men de havde også i forholdet lige over for principalerne tilkendegivet en uafhængighedsfølelse, som, selvom den ikke førte til sejr for de opstillede fordringer, dog viste, at der begyndte at spire en ånd indenfor deres kreds, der, udviklet på rette måde, måtte give håb om en selvstændig optræden for fremtiden. Men desværre lykkedes det principalerne at stænge føreren for bevægelsen ude fra alt arbejde; William Dau måtte rejse til New York, hvor han senere døde, og derved holdtes den rejste bevægelse nede. Typograferne sank igen ned til deres tidligere indolens.

### **Fem og tyve års arbejde**

Der hengik lange tider, inden typograferne påny gav livstegn fra sig. På trykkerierne gik arbejdet sin rolige og uforstyrrede gang, uagtet forholdene var alt andet end gunstige. Indenfor »hjelpekasserne« slæbte organisationslivet sig også trist og ensformigt hen, kun nu og da afbrudt af forandringer i pensions- og sygeunderstøttelserne, alt eftersom der var god eller dårlig balance. Først i 1857 rørte man så påny, idet de fleste større trykkeripersonaler rettede henvendelser til deres respektive principaler om at forhøje

satsprisen med 2 sk., og anmodningen blev også imødekommet. Efter at have opnået denne forhøjelse faldt man atter i dvale.

Denne tilstand vedvarede indtil begyndelsen af 1869. Da udgav Frederik Klüglein, der, som de fleste af de typografer, der har spillet en rolle i den typografiske bevægelse, havde arbejdet i udlandet, d. 22. april det første nummer af »Skandinavisk Bogtrykker Tidende«. Officielt var det en forening af flere typografer, der startede foretagendet, men disses antal indskrænkede sig i virkeligheden kun til nogle ganske enkelte. Det var væsentlig den opvågnende arbejderbevægelse, der gav stødet til bladets udgivelse, og hele den ånd, hvori bladet redigeredes, viste også tydeligt, at udgiverne var i høj grad påvirkede af hele den åndsretning, der i slutningen af 1869 og i begyndelsen af halvfjerserne brød sig frem i de danske arbejderes bevidsthed. Bladet udgik to gange månedligt til en pris af 4 mark og 8 sk. fjerdingårligt, men redaktionen lovede i det første nummer, at så snart abonnementet dækkede udgifterne, skulle bladet udgå en gang om ugen, ligesom teksten - når det fordredes - ville blive anskueliggjort ved træsnit og litograferede tavler. Redaktionen skrev endvidere i denne sin programartikel: »I hvert nummer vil der findes en kortfattet oversigt over arbejdets og arbejdernes standpunkt i de lande, fjern og nær, hvor der overhoved kan være tale om et typografisk standpunkt ....vi ville endvidere flittig foranledige drøftelsen af de sociale vilkår, hvorunder typografen hertillands må leve, påtale misbrug og med glæde åbne vore spalter for enhver standsfælle, der ønsker at føre en velgrundet klage (naturligvis forudsat, at den er holdt i et anstændigt, lidenskabsløst sprog) frem for offentligheden..... Til Eder, Nordiske Kolleger! Står det nu i gerning at bevise, at vi virkelig har savnet et upartisk organ, der med nidkærhed og efter bedste evne vil forsvare og hævde, såvel svendens som mesterens gensidige rettigheder.....«

Nogen stor tilslutning kan bladet næppe have fået, thi allerede ved nr. 3 kneb det med udgivelsen. Tilsyneladende var man dog i bladets spalter meget tilfreds med tilslutningen, omend man åbent tilstod, at den langtfra var tilstrækkelig. De økonomiske vanskeligheder viste sig dog snart, thi uagtet man havde lovet et nummer hver fjortende dag, var der et ophold på én måned mellem nr. 2 og 3. Grunden hertil - meddelte redaktionen - var den, at medarbejderne som betingelse for fortsat »aktiv bistand« havde sat en vis størrelse af abonnementet. I den anledning havde man ladet landet berejse for at agitere for tilslutning, og glædestrålende meddelte man, at bladet var sikret - ved 220 abonnenter! Så stiftes »Den Typografiske Forening« d. 12. juni 1869.

Allerede længe havde J. F. Jensen syslet med denne tanke. Ved samtale med forskellige typografer havde han fået bekræftet, at der var stemning for en organisation. D. 7. juni udsendes der til samtlige trykkerier en løbeseddel med følgende ordlyd:

Undertegnede indbyde herved samtlige d'Hrr. Principaler og Typografer til et Møde Tordagen den 12te Juni Kl. 9 i Lille Kongensgade 25, 1ste Sal, for at drøfte Spørgsmaalet om Oprettelsen af en typografisk Forening og eventuelt diskutere nedenstaaende

## Udkast til Love for den typografiske Forening.

§ 1. Foreningens Formaal er, ved jævnlig Sammenkomster, Diskussion af Spørgsmaal vedrørende Typografien og dens Udøvere, Foredrag, Oprettelse af et Bibliothek, at vække og vedligeholde Sandsen for Bogtrykkerkunsten og tilveiebringe et godt kammeratligt Forhold blandt Udøverne, og endelig at understøtte Foreningens trængende Medlemmer.

§ 2. Som Medlem kan optages enhver Principal og Typograf.

§ 3. Det maanedlige Bidrag er 20 St., som anvendes dels til Understøttelse, dels til Udgifter til Lofale, Bøger, Blade m. m. vedrørende Typografien.

§ 4. Foreningen overtager de hidtil af de forskjellige Trykkeriers Fattigkasser afholdte Udgifter.

§ 5. Naar et Medlem paa Grund af Sygdom, Svagelighed, Mangel af Arbejde eller af anden uforstyldt Grund kommer i uebliggelig Forlegenhed, kan han indgive et skriftligt, motiveret Andragende til Bestyrelsen, som har at overveie Andragendet samt bestemme Understøttelsens Størrelse, enten en Gang for alle eller maanedlig.

§ 6. Ethvert Trykkeri vælger en Kasseler, der jensest den 15de i hver Maaned afleverer Bidragene til Hovedkassereren,

tilligemed en Liste over de Bidraghendes For- og Efternavne; han har endvidere at opfordre enhver i Kondition staaende Typograf til at indtræde i Foreningen.

§ 7. Naar et Medlem refterer for 3 Maanedes, udslettes han af Foreningen, og kan kun mod at betale Restancen atter blive Medlem.

§ 8. Bestyrelsen bestaaer af 5 Medlemmer, som indbyrdes fordele Forretningerne imellem sig; de vælges paa et Aar og kunne gjen vælges. To af Bestyrelsen afaar i Januar, tre i Juli (første Gang ved Lodtrækning).

Generalforsamlingen vælger desuden aarlig 2 Revisorer.

§ 9. Hvert Halvaar (i Januar og Juli) afholdes en Generalforsamling, paa hvilken Regnskabet fremlægges.

Extraordinær Generalforsamling kan sammenkaldes, naar 30 Medlemmer fordre det.

§ 10. Generalforsamlingen afgjør ved simpel Stemmeskerhed mulig forekommende tvivlsomme Spørgsmaal.

§ 11. Forandring i disse Vedtægter kan ske ved simpel Stemmeskerhed; dog kan Foreningen ikke opløses, medmindre to Trediedele af samtlige Medlemmer skriftlig stemme derfor.

Kjøbenhavn, den 7de Juni 1869.

Appelgreen. Auener. Bergenholz. Butty. Bönnecke. Borresen.  
C. A. Hansen. J. Jensen. J. F. Jensen. L. Jørgensen. Keller.  
Kieffer. Kuhn. Lauritzen. Lindberg. Lundström. Læssø. Olavesen.  
O. C. Olsen. Paasche. Rankau. Reikel. Themann. Trolle. Tverskan.

Trykt hos D. C. Olsen & Co.

forening fik just ikke nogen blid modtagelse i »Skandinavisk Bogtrykker Tidende«. Vel var redaktionen indbyderne taknemlig, fordi de havde taget initiativet til foreningens oprettelse, ligesom den var klar over, at lovenes grundtanke var således, at foreningen lidt efter lidt kunne arbejde sig frem mod sit hovedformål: at forbedre arbejdernes intellektuelle og materielle vilkår, men samtidig beklagede redaktionen den motivering, som indbydernes ordfører gav til foreningens tilblivelse, idet denne udelukkende gik ud på at ordne understøttelsen til trængende kolleger. På hvert trykkeri betalte typograferne

nemlig i reglen egentlig 4 sk., og af den derved indkomne sum udredede de så en fast tilstået månedlig understøttelse til enkelte trængende kolleger og en øjeblikkelig hjælp til dem, der ved cirkulærer henvendte sig om understøttelse. I nogle trykkerier var der med denne »fattigkasse« forbundet en lånekasse og undertiden en slags sygekasse; men når der stilledes krav til denne sidste, tyede man sædvanlig til at opkræve særlige bidrag. Et fælles kendingsmærke for dem alle var, at de ingen beholdning ejede.

Man kan sikkert give »Skand. Bogtr. Tidende« ret i, at det havde været heldigst, om lederne af »Den Typografiske Forening« straks havde tonet rent flag og i lovene klart udtrykt, at man ved sammenslutning af Københavns typografer ville søge at opnå en forbedring af de økonomiske vilkår, under hvilke typograferne arbejdede, samtidig med at man betragtede overtagelsen af trykkeriernes fattigkassers forpligtelser som et organisatorisk led; men J. F. Jensen troede ad den vej bedre at kunne få typograferne i tale og gik ud fra, at når de først var i foreningen, ville man lettere kunne opnå resultater på det økonomiske virkefelt. For flertallet af indbyderne har dette ganske sikkert ikke stået klart; de har kun haft den tanke: at ordne understøttelsesvæsenet på en for typograferne formålstjenlig måde, og det fremgik klart af foreningens første virksomhed, at man kun havde dette for øje.

Tilslutningen var da også usædvanlig stor. Der meldte sig straks ikke mindre end 314 medlemmer til optagelse; men betegnende for den retning, i hvilken foreningens ledelse gik, var den omstændighed, at bestyrelsen, som kom til at bestå af dhrr. J. F. Jensen (formand), Jørgensen, Olavesen, Olsen og Rantzau, i et af sine første møder valgte hr. Rantzau til i formandsforeningen at repræsentere foreningen ved de festligheder, den ovennævnte forening lod afholde ved kronprinsens formæling.

Mærkeligt nok gjorde »Skand. Bogtr. Tidende« ikke åbenlys front mod den hyperloyale måde, på hvilken ledelsen i »Den Typografiske Forening« optrådte; man søgte åbenbart foreløbig at opnå en modus vivendi med foreningen og lovede at støtte den, når den blot ville stræbe hen til at forbedre arbejdnernes vilkår. Man var ligeledes klar over, at organisationen burde omfatte hele landet, men ytrede tvivl om, at dette kunne lade sig gøre, så længe det »ulyksalige« understøttelsesspørgsmål dominerede. Medens »Den Typografiske Forenings« bestyrelse på dette punkt vendte det døve øre til, beskæftigede »Skand. Bogtr. Tidende« sig i indsendte og redaktionsartikler levende med typografernes sociale livsvilkår. Hvad der navnlig måtte holde for, var arbejdslønnens forskellighed og det ikke ubetydelige tidsspilde ved mangfoldige arbejder, som ikke godtgjordes sætteren. Således varierede satsprisen fra 9-12 sk. pr. 1000 n, medens der i visse penge betaltes fra 5-8 Rdl. om ugen; ja, enkelte måtte lade sig nøje med endnu mindre. I provinserne stillede forholdet sig, mærkeligt nok, noget bedre. Hvilket tidsspildende arbejde en sætter på den tid måtte udføre uden godtgørelse fremgår tydeligt af følgende regning:» Søndag: lagt af: 6 sider af... 8°; mandag: sat: 6 sider af ...8°, á 24 sk..1 Rdl. 3 Mk.; tirsdag: lagt af: 6 sider af ...8°, korrigeret 8 sider af samme, 1ste korrektur, sluttet i ark og revideret det onsdag: sat et indhold, en titel (8 kl.) á 24 sk...2 Rdl.; torsdag lagt af: ovennævnte; sat 2 sider á 24 sk. ... 3 Mk.; fredag: korrigeret 8 sider af, 2den korrektur og rømmet et ark op, samt lagt af 4 sider af ovennævnte; lørdag: sat 6 sider af á 24 sk....1 Rdl. 3 Mk....Summa: 5 Rdl. 3 Mk..

Det var ikke nok med, at sætteren arbejdede til en løn af 10, n og 12 sk. pr. 1000 n; dermed havde han ikke fortjent sin ugeløn; han måtte gratis bryde om, sætte kolumnetitler, underslag, justere kolumnen, korrigere, slutte, rømme op, revidere osv.

osv.. Intet under, at en dygtig sætter under sådanne forhold ved udholdende flid kun var i stand til at tjene en ugeløn på 5 á 6 Rdl..

Også over n-beregningen førtes der klager. Det var dog nærmest selve bogstavet n, man var utilfreds med, idet man hævdede, at det var en aldeles uretfærdig type at opstille beregningen efter. Ligeledes ankede man over skriftsystemets uregelmæssighed; kun hos Thiele og Luno, hvilken sidste i august 69 flyttede hen i et stort, nyt lokale, fandtes der et gennemført system. Behandlingen lod også meget tilbage at ønske, og som betegnende for klasseforskellen mellem sætter og trykker kan det anføres, at en sætter ligefrem behandlede slavemæssigt, medens det modsatte var tilfældet med trykkeren, som oven i købet fik den dobbelte løn for et forholdsvis mageligere arbejde. Samtidig kritiseredes dagbladsombrækkernes privilegerede stilling. Medens de almindelige sættere for en uges åndssløvende arbejde måtte nøjes med 6-8 Rdl., kunne en metteur drive det til 16, 18, 20, ja endog 25 Rdl. om ugen. Til at afløse dette uretfærdige system foreslog man, at de i et blad ansatte sættere valgte en ombrækker; Sætterne skulle så dele udbyttet og hver give en kvotadel af fortjenesten til metteuren.

Lærlingspørgsmålet toges også op til drøftelse; en indsender foreslog således følgende punkter: »Enhver principal, der vil antage en ny lærling bør: 1.) Anskaffe sig underretning og pålidelige vidnesbyrd om drengens karakter og opførsel; 2.) Forhøre sig om hans mentale evner og øvrige ejendommeligheder fra en pålidelig kilde, enten agtværdige forældre og værger eller helst hans skolelærer eller inspektør; 3.) Lade drengen gennemgå et slags eksamen, og navnlig påse, at han i det mindste kan skrive og læse dansk ordentligt; 4.) Påse, at han har et udvortes, der hverken lader en formode, at han er idiot eller minder altfor meget om en forsømt opdragelse, en påklædning, der er renlig og anstændig; 5.) Endelig antage ham på prøve i en tid af 3 måneder, naturligvis mod en godtgørelse; men forøvrigt med forbehold af kassation.«

Til trods for denne utålelige tilstand kunne det dog ikke lykkes at skaffe enighed tilveje. Forslag om at sætte tusindbetalingen til mindst 14 sk. pr. 1000 n, at aflægningen skulle svare til den sats, der skulle sættes, at lade læse en huskorrektur, så at der kunne skelnes mellem sætterens og forfatterens fejl osv., fandt aldeles ingen jordbund. End ikke et overgreb fra det Thiele'ske Trykkeri's side, der gik ud på intet mindre end afskedigelse af de sættere, som indmeldte sig i »Den Typografiske Forening« og ikke samtidig vedblev at være medlemmer af Trykkerikassen, var istand til at ryste typograferne op af deres sløvhedstilstand. I foreningen sov man ganske roligt videre, og da det Thiele'ske Trykkeri fordrede enten udmeldelse eller bidragydelse til Trykkerikassen, hvilket betød det samme som dobbelt bidrag, faldt størsteparten til føje, og kun to genstridige afskedigedes, uden at en kat knyede. »Skand. Bogtr. Tidende« påtalte vel overgrebet, men bladet havde hverken magt eller indflydelse til at rejse en bevægelse. På trykkerierne spirede uenighedens dragesæd; den sætter, som havde »fast plads« til 7 Rdl. ugentlig, så ned på beregningssætteren, som kun tjente 5 Rdl., og en antydning om at lade den ekstraudgift på 4 sk. ugentlig, der ydes af det overvejende antal af københavnske typografer, udstrækkes hele landet over og af denne indtægt danne en fond for ved ekstraordinære understøttelser at hjælpe de kolleger, som på grund af overgreb fra principalernes side blev arbejdsløse, mødtes med fornem ligegyldighed.

I en artikel i »Skand. Bogtr. Tid.« betitlet »Hvem er vore modstandere?« klassificerede en indsender træffende sætternes fjender, der først og fremmest bestod af principalerne og faktorerne«, således: ...»dernæst går vi over til at betragte vore kolleger! Der er

imellem disse, også et ikke ringe antal, som finder det overflødigt at tale om en forbedring i vore kår. Det er bekendt nok, at på næsten ethvert officin findes der tre slags arbejdere: 1.) de, som står på »visse penge«, 2.) de, som er favoriserede og 3.) de almindeligt stillede. Den første slags har nok, den anden får nok, og den tredje mangler næsten altid. Af disse tre slags, er den anden unægtelig den, som gør den største skade og vi kunne derfor også regne dem til vore værste modstandere. De er i hjertet fornøjede, men klager altid. Så snart de ser en lejlighed lefle de for principal eller faktor ved at fortælle dem at alle er misfornøjede uden grund; men glemmer, at de øjeblikket i forvejen har givet deres misfornøjelse tilkende for deres kolleger.

Vi har nu påpeget, hvem de modstandere er, vi har at kæmpe imod, og se således, at de, som står os nærmest, er de værste og mest at frygtede, det er dem, som selv har arbejdet eller endnu arbejde side om side med os og som grant kender de tryk, der hviler på den uheldigere stillede arbejder; men som dog ikke undser sig for at tage den allermindste fordel fra sine kolleger, når lejlighed gives.«

Mærkeligt nok forsøgte Klüglein ikke på at organisere modstanden mod principalerne indenfor »Den Typografiske Forening«. Sikkert nok har han anset dette for spildt ulejlighed; han vidste, at den i virkeligheden var et redskab i principalernes hænder til at holde enhver selvstændig rejsning for opnåelsen af bedre økonomiske vilkår nede. Han gør derfor nu åben front mod foreningen, karakteriserer den med sit »snævert begrænsede formål« som »en mand med en slæde i vejen« og opfordrer sine læsere til at stifte en forening af typografer, der ikke frygter for at sætte sine ønsker og fordringer på dagsordenen, og han meddeler sluttelig, at man måske allerede, inden næste nummer udkommer, gennem løbeseddel vil erfare, at det nu er på tide at handle. - Men umiddelbart herefter går bladet ind.

I sit slutningsord til læserne - dateret i februar 1870 - hedder det: »Hvad hensigten med stiftelsen af denne tidende har været er dens læsere tilstrækkelig bekendt. Man har bebrejdet os flere formentlige misgreb under denne vor virksomhed, fejltagelser etc., men en tilfredsstillelse er det for os, samtidig med at vi villigt indrømme tilstedeværelsen af disse, at klagen for forsætlig usandhed, overdrivelse af de virkelige forhold, aldrig er kommet os for øre. Vor opgave har kun været at lægge de sørgelige forhold, hvorunder danske og såvel også norske typografer leve, for dagen, og samtidig lejlighedsvis angive måden, hvorpå disses stilling kunne forbedres, og vi tror at har gjort dette frimodigt, uden at se til højre eller venstre. Uagtet tilslutningen efter vore små hjemlige forhold ikke har været ubetydelig, må vi dog bekende, uden bitterhed og uden at undersøge de vistnok højst forskellige motiver til den undertiden ligefrem fjendtlige, undertiden ligegyldige holdning, hos flere af vore kolleger, at den ikke har været tilstrækkelig til understøttelsen for et blad med en sådan opgave, og vi trække os derfor tilbage, idet vi beklage det ringe resultat, som vor og vore hengivne medarbejders arbejde har bragt vor sag. - I et af de sidste numre opgives oplaget for Københavns vedkommende til 74, for provinsernes til 170. - Et nyt blad for bogtrykkere og typografer kan ventes at udkomme i den nærmeste tid på hr. boghandler Immanuel Rées forlag. (Det var dhr. R. P. Jensen, P. Keller, M. Lazarus og Olavesen, der ledede bladet; dog var Lazarus mellem disse den, der havde hovedindflydelsen). Vi tillader os at anbefale dette blad, der iøvrigt hovedsagelig vil beskæftige sig med strengt tekniske emner, til vor hidtidige læsekreds, og vi tilføje, at artikler af social natur, vel ikke ville blive bandlyste af nævnte blads spalter, hvilket vi ser os allerede nu istand til så meget mere pålideligt at kunne forsikre, som enkelte af nærværende nu afsluttede blads medarbejdere overgå i redaktionen af det



nye. Dog vil artikler af den natur blive modtagne med forsigtighed og ikke indrømmet den vanlig plads som i vort. Vi savner imidlertid et teknisk blad i vort sprog, og dette er hoveddrivfjedren til, at vi dels tillade os at anbefale det til vore forrige læsere og har tilsagt dét vor medvirkning. - København, februar 1870. Udgiverne.« (Frederik Klüglein døde i marts måned 1874, kun 37 år gammel, i Nykøbing på Falster, hvor han i længere tid arbejdede i »Stiftstidendens« Bogtrykkeri.)

I »Den Typografiske Forening« rejste der sig umiddelbart forinden en opposition mod bestyrelsen. Af tolv medlemmer stilledes der nemlig på den ordinære generalforsamling, der afholdtes d. 15. januar 1870, forslag om nedsættelse af en komité til udarbejdelse af nye love på basis af et repræsentantskab, samtidig med at der protesteredes mod nye valg til bestyrelse, forinden en ordinær generalforsamling havde givet de foreløbige love stadfæstelse. Her dukkede for første gang det navn op, som i de kommende år lige til 1876 skulle få en så afgørende indflydelse på typografernes organisation: R. P. Jensen. Forslaget gik igennem, og til lovudvalget valgtes Olavesen, L. Jørgensen, C. Herdahl og Mohr. Efter at tre generalforsamlinger var afholdt, valgtes den ny bestyrelse, der kom til at bestå af Olavesen (formand), L. Jørgensen (kasserer), C. Herdahl, Strøm og R. P. Jensen; til revisorer valgtes Børresen og Friedrichsen samt til repræsentanter: Chr. Birch, Calmer, Ewald, N. Hansen, Heinemann, Keller, Kieffer, Lindberg, Læssøe, Løber, J. E. Meyer, Mohr, Mortensen, P. Nielsen, Th. Nielsen, O. C. Olsen, Rantzau, Severin, Tverskou og Tømmerup; til suppleanter: L. D. Berg, Steffensen, N. V. Petersen, V. Sørensen og Heje.

Noget realitetsprogram havde oppositionen aldeles ikke; den kommende tid viste også, at ledelsen af foreningen var ganske som tidligere. Al propaganda for at optage drøftelsen af typografernes sociale vilkår var med Klügleins forsvinden fra skuepladsen bortfaldet, og man levede videre på det fredsommelige understøttelsesprogram. D. 1. april 1870 startedes den ny udgave af »Skandinavisk Bogtrykker Tidende« på hr. Immanuel Rées forlag under hr. Lazarus ægide. Det foranledigede en diskussion i bestyrelsen om foreningens forhold til bladet, men man kom - med undtagelse af hr. Strøm - hurtigt til det resultat, at dette måtte blive et fremtidsspørgsmål. Imidlertid forværredes forholdene på trykkerierne, uden at der fra foreningens side gjordes forsøg på at forandre dem. Der foranstaltedes vel af og til foredrag; således holdt typograf Løber ét, hvori han påpegede den dekadence, der i øjeblikket herskede: tusindbetalingen varierede fra 10-14 sk. (der haves også eksempler på 6 og 7 sk.), ikke godtgørelsen for korrekturer bidrog yderligere til at forværre sætternes økonomiske stilling, og der nåedes ikke mere end en gennemsnitlig ugeløn på 5 Rdl.; men i stedet for at søge en forbedring af disse elendige forhold gik man til grundlovsfest ved Eremitagen under Gutenbergstandarten, som man i september 1869 havde fået udleveret af Typografernes Sangforening.

Som en udmærket illustration til den servile ånd, der herskede indenfor foreningen, kan højtideligholdelsen af den første stiftelsesfest tjene. Den fejredes d. 12. juni 1870 på Enighedsværn, og i et antal af hundrede drog man under »Den tapre Landsoldats« toner til bords. Vinduerne var dækkede med skandinaviske flag; på siderne var det svensk-norske og danske våbenskjold anbragt, omgærdet med en flagdekoration. Foreningens standard tronede i baggrunden, der var dækket af nationale flagdrapperier, mellem busten af Frederik VII og Christian IX, oprejste på piedestaler, der var omslyngede af blomsterguirlander, og i disse omgivelser udbragtes der skåler for konge og fædreland, for principalerne osv..

Ovenpå al denne principalvirak var det så meget mere overraskende, at der pludselig kom ny synspunkter frem. Efter at den anden halvårige generalforsamling var afholdt og de nyvalg foretagne, stillede nemlig Heinemann i et repræsentantskabsmøde følgende forespørgsel: »Agter den ærede bestyrelse i den nærmeste fremtid at fremlægge for repræsentantskabet et forslag, som har til formål at virke hen til en forbedring i typografernes og da navnlig sætternes kår?« - Vel var resultatet af den diskussion, der udviklede sig om selve forespørgslen, lig nul og de meninger, der gav sig tilkende fra enkelte medlemmer, alt andet end egnede til at fremskynde en påbegyndelse af sagens realisation; formanden mente således bl.a., at fejlen lå lige så meget hos typograferne som hos principalerne, og en anden repræsentant, hr. Lazarus, troede det gavnligt for sagens fremme at formå så mange principaler som vel muligt til at indmelde sig i foreningen og få dem til at møde flittigt; men kort tid efter toges spørgsmålet op til fornyet drøftelse indenfor bestyrelsens kreds, og den meningsudveksling, der her fandt sted, viste, at flertallet var sig bevidst, at der i en nærmere eller fjernere fremtid måtte tages fat på en forbedring af de sociale vilkår. Men dengang nærede man frygt for de bedre stillede typografer, der, som formanden udtrykte sig, havde betinget sig deres vedbliven som medlemmer, hvis bestyrelsen tog tilløb i social retning, og derved sat en grænse for foreningens virksomhed i denne retning; dette bevirkede, at man undlod at tage konsekvent standpunkt og nøjedes med at ville foreslå på den kommende generalforsamling, at lovforandringer også kunne ske på overordentlige og ikke som tidligere alene på ordentlige generalforsamlinger.

Så uskyldigt end dette forslag så ud, lå dog planen om optagelsen af lønspørgsmålet bagved. Man havde indset, at der ikke kunne vækkes den tilstrækkelige interesse for foreningen på understøttelsesprogrammet, og det var derfor simpelt hen kun et eksistensspørgsmål for foreningen, det her drejede sig om. Men i stedet for at erklære dette rent ud, hvilket bestyrelsens flertal, Olavesen, L. Jørgensen og R. P. Jensen, var mest tilbøjelig til, rejste mindretallet, Herdahl og Strøm, en så bestemt modstand herimod, at der blev bragt et kompromis i stand, hvorved motiveringen til forslaget blev svøbt ind i så vage og spagfærdige udtryk, at man kun med nød og næppe kunne finde kernen i det. Det hedder: »...vort budget er efter forholdene ret anseligt, og, sammenholdt med 1ste halvårs regnskab, viser det en ikke ringe stigen, således var de faste understøttelser det første halvår ca. 27 Rd., men er efterhånden steget til 38 Rd. månedlig foruden temporaire og rejseunderstøttelser, gennemsnitlig 6 á 7 Rd. månedlig, hvortil komme foreningsudgifter ca. 6 Rd. eller tilsammen en sum af over 600 Rd. årlig. Med et sådant resultat for øje, og som man ønsker måtte vedblive, tvinges man uvilkårlig til at kaste et hurtigt blik på omverdenen: man ser da et ikke ringe antal - deriblandt en del, bedrestillet end de fleste - som ikke undser sig for at unddrage foreningen deres medhjælp;..... på de steder, hvor foreningen burde have sin moralske, måske sin bedste støtte, der ses med mistænksomme blik hen til en association, hvis tendens dog til dato har været så inderlig fredelig,..... den nuværende bestyrelse har følt sig hæmmet i sin virken af dette typografernes (såvel medlemmers som ikke-medlemmers) forhold til foreningen. Et hvilket som helst skridt bestyrelsen har ønsket at ville foretage sig, det være sig i en hvilken som helst retning, kunne befrygte en forringelse i medlemstallet, så at regnskabets indtægtsside ikke ville kunne nå at balancere med udgiftssiden. På den anden side har den heller ikke i nogen henseende troet at burde gøre skridt til at formindske de forpligtelser, foreningen har modtaget af trykkerikasserne, eller i det hele at gøre sig gældende mod de berettigede krav, der end yderligere er stillede til den. Kort sagt: bestyrelsen har i høj grad følt trykket af, at understøttelsesformålet og foreningens opvækkende og oplysende formål skulle forliges i fællesskab, især hvor medlemmerne

er så lidet konstitutionelle, at adskillige af dem, forsøge at hindre dens udvikling ved at sætte deres egen eller enkeltes vilje og meninger op som noget afgørende for vedblivende at kunne yde foreningen en materiel understøttelse, som under andre omstændigheder ville være af en højst tvivlsom natur. Ved nærværende forslag vil der, når de, misfornøjedes tal vokser, være den kommende bestyrelse en udvej åben til en appel til medlemmerne, og årsagerne til dette uheldige og uholdbare forhold vil foreningen da på et hvilket som helst tidspunkt kunne fjerne. - Bestyrelsen «

Generalforsamlingen vedtog enstemmig bestyrelsens forslag, men det lykkedes alligevel ikke derved at få interessen skabt. Ikke engang en fuldtallig bestyrelse var man i stand til at vælge, idet kun Carl Herdahl som formand, J. P. Strøm som kasserer og V.A.J. Tømmerup som styrelsesmedlem opnåede det tilstrækkelige stemmeantal; først i februar kunne bestyrelsen suppleres med dhrr. A. C. Olsen og Jacob Nielsen. Man må utvivlsomt give Ludv. Jørgensen ret i hans udtalelse kort før hans fratreden: »Man vil det ikke bedre: typograferne skulle synke endnu dybere, deres materielle vilkår blive endnu slettere, før de ville tage sig sammen og begynde at gøre noget selv.«

Fra d. 1. januar blev cand. C. Nyrop redaktør af »Skandinavisk Bogtrykker Tidende«. Ifølge et tidligere tilbud, som foreningens generalforsamling havde accepteret, kunne foreningens medlemmer få bladet til 8 sk. pr. nummer, hvilket forøvrigt kun benyttedes af 30 medlemmer. Til et tidligere løfte, som cand. Nyrop skulle have givet den afgående bestyrelse om at lede bladet i social retning, mærkede man imidlertid ikke meget. Ihvertfald gav bladet ikke noget rygstød til at søge oparbejdet en stemning for en forbedring af typografernes økonomiske vilkår.

I udlandet havde den typografiske bevægelse imidlertid taget fart i det forløbne år. I Tyskland dannedes Principalforeningen som en modvægt mod typografernes organisation; i Østrig-Ungarn var det allerede kommet til arbejdsnedlæggelse, og i Schweiz begyndte typograferne også at rette ryggen. Det var sikkert efterdønningerne af disse bevægelser i forbindelse med den fremspirende arbejderbevægelse herhjemme, der bevirkede, at de københavnske typografer endelig efter lang tids liggen i dvale vågnede op til at diskutere deres egne lønforhold. I april bebudede Heinemann forslag om en forbedring af typografernes kår, men bestyrelsen modsatte sig det. Derimod forøgedes foreningens formue, idet kammerherre Berling skænkede 600 Rdl., således at kassebeholdningen ved den 2den halvårige generalforsamling voksede til 923 Rdl. 5 mk. 15 sk.. Endelig i august lykkedes det J. F. Jensen at få afholdt et foredrag på Glacisholm om typografernes økonomiske forhold, og resultatet af dette møde blev nedsættelsen af et udvalg, der skulle tage spørgsmålet op til drøftelse. Til dette foredrag havde J. F. Jensen samlet et fuldstændigt statistisk materiale, hvoraf det fremgik, at København d. 1. juli 1871 talte 37 bogtrykkere, som beskæftigede 300 sættere, 75 trykkere, 94 sætterlærlinge, 36 trykkerlærlinge, 76 hurtigpresser og omtrent 40 håndpresser. Efter udførligt at have gjort rede for de uheldige forhold, hvorunder typograferne levede, henstillede J. F. Jensen til det kommende udvalg at stille følgende fordringer: 1.) Manuskriptet bør være tydeligt og korrekt; er dette ikke tilfældet, tilkommer der sætteren herfor en passende godtgørelse. 2.) Er n tykkere end skriftens halvgeviert, beregnes efter denne. 3.) Blandet og matematisk sats betales efter overenskomst, dog således, at sætteren i sligt arbejde kan fortjene mindst lige så meget som i ligefrem sats. 4) Sætteren er forpligtet til at rette en selvforskyldt 1ste korrektur, en revision og en presserevision; fordrer forfatteren, at der i korrektoren skal foretages større, fra manuskriptet afvigende forandringer i satsen, godtgøres dette arbejde sætteren

med 12 sk. pr. time. 5) Sætteren modtager af principalen eller faktoren de fornødne brædder og oprømmer kun sin egen sats; forlanges anden oprømning, betales dette arbejde med 12 sk. pr. time. 6) Principalen eller faktoren må så vidt muligt sørge for, at materialet er disponibelt. 7) Større private (navnlig lukkede) magasiner afskaffes.

Som sagt, udvalget valgtes. Vel kneb det med valget; oprindelig var meningen den, at det skulle bestå af femten medlemmer, men det lykkedes kun at få tolv valgt. Forinden stod der dog en hård kamp mellem Mohr og Lazarus på den ene side og R. P. Jensen på den anden om, hvorvidt principalerne skulle være repræsenterede, men R. P. Jensen gik dog af med sejren, således at ingen principaler fik sæde. Valget fandt sted d. 16. september, og udvalget kom til at bestå af Carl Herdahl, J. Henriksen, Heinemann, J. F. Jensen, R. P. Jensen, J. Læssøe, Th. Nielsen, A. Chr. Olsen, O. Steffensen, J. P. Strøm, Tverskou og Willadsen. Man gav sig nu til yderligere at undersøge forholdene på grundlag af de af J. F. Jensen indsamlede oplysninger. Et af de trykkerier, der gav stærkest anledning til klage, var Rigsdagens, hvor kancelliråd Schultz ved konkurrence i 1868 havde overtaget arbejdet efter Bianco Luno ved at nedsætte prisen med ca. 13½ pct. pr. spalte. Ifølge de oplysninger, der kom udvalget i hænde i november, beskæftigedes der i dette trykkeri tyve sættere. Der var ofte megen mangel på arbejde, og i én uge havde gennemsnitsfortjenesten kun været 15-16 mk. for hver sætter; en enkelt havde endog kun tjent 6-7 mk.. I udvalgmødet d. 18. november fik man så meddelelse om, at sætterne hos Louis Klein havde stillet fordring om lønforhøjelse, og denne begivenhed satte, som naturligt var, forøget fart på udvalgets arbejder. Man enedes om at indbyde principalerne til et møde d. 21. november, men først ønskede man dog at høre svendenes mening om det udkast til tarif, som udvalget havde udarbejdet, og som foruden at opstille en alfabet-beregning med 13 sk. pr. 1000 og 1 sk. mere for avissats tillige indeholdt en mængde specialbestemmelser samt en minimalløn på 4 Rdl. både for sættere og trykkere.

Typograferne afholdt møde d. 10. november, og her sluttede man sig enstemmigt til det forelagte udkast. Hvis det fornødne sammenhold havde været til stede, er der vel næppe tvivl om, at typograferne kunne have sat deres fordringer igennem; tiden var gunstig, og der var tilstrækkeligt agitationsstof for hånden til at skabe en stemning for at gennemtvinge tariffen. Men da udvalget kom til mødet med principalerne, hvoraf kun ganske få var mødt, indløb der fra seksten af Københavns større bogtrykkerier følgende skrivelse: »København, d. 20. november 1871. Til det af »Den Typografiske Forening« nedsatte udvalg. Foranlediget ved de herrers skrivelse af d. 18 dennes, afholdt undertegnede principaler et møde i aften og blev enige om at: »Sætterlønnen forhøjes fra 11 og 12 sk. pr. 1000 n til 13 og 14 sk.. 2.) forfatterens ændringer i korrektoren godtgøres. - Disse bestemmelser træder for vort vedkommende ikraft fra d. 1 januar 1872. Underskrevet F. E. Bording. I. Cohen. J. Chr. F. Græbe. Louis Klein. Bianco Lunos bogtr. v/ F. S. Mühle. J. H. Schultz. Sally B. Salomon. F. Dreyer. Joh. Ludv. Sivertsen. H. H. Thiele v/ Just Thiele og Andreas Thiele. S. Oettinger. G. Wibe.. J. D. Qvist & Comp. N. G. Calberg, Carl Lund, dog er undtaget bladet »Dagens Nyheder«. C. J. Elvius bogtrykkeri v/C. Warberg, S. L. Møller.«

På mødet med principalerne motiverede udvalgets sekretær, R. P. Jensen, hvert enkelt punkt. Imod tariffen talte Lazarus og O. C. Olsen, og kun én principal, W. Herdahl, talte for den. Noget resultat kom man ikke til; først måtte typograferne høres. Ved løbeseddel indvarsledes disse til møde d. 24. på Glacisholm, og her anbefalede C. Herdahl på udvalgets vegne at gå ind på det af de seksten principaler gjorte tilbud og stillede

følgende resolution: »Forsamlingen udtaler sin tak for den prisforhøjelse og korrekturgodtgørelse for forfatterens fejl, som seksten af Københavns principaler ville give fra d. 1. januar 1872. Den håber, at de også ville tage de andre påpegede mangler under overvejelse, og at det givne eksempel vil blive efterfulgt af de øvrige principaler.«

Denne resolution blev vedtaget med alle stemmer mod 7, og typograferne havde således frafaldet kravet på alle de specialbestemmelser, som den af udvalget udarbejdede tarif fastsatte. Betegnende er det, at man ikke alene uden yderligere forsøg gik ind på principalerens forslag, men at man også udtalte en tak for de beskedne indrømmelser, der var gjort. Intet under, at der ikke kunne leveres noget slag med sådanne tropper.

Til de seksten principaler sluttede O. C. Olsen & Co. og Ferslew & Co. sig senere. Desuden forhøjede C. Ploug på »Fædrelandets« vegne samt »Adresseavisen« og C. Ferslew på »Dags-Telegrafens« vegne satsprisen for disse blades vedkommende ud over, hvad tariffen foreskrev. Bogtrykkerne averterede straks, at prisen for bogtrykarbejde ville blive forhøjet fra d. 1. januar 1872.

Selve den overenskomst, der afsluttedes med principalerne, fortjener ikke nogen synderlig opmærksomhed. Det var ikke det skridt fremad, som man havde været berettiget til at vente. Men det var en begyndelse til lønspørgsmålets optagelse på foreningens program, og som sådant har det den allerstørste betydning. Alle de gamle, mere eller mindre loyale principper var hermed sat på døren, og der indtrådte en ny fase i foreningens liv.

På dette tidspunkt fødtes den moderne arbejderbevægelse i Danmark. I juli 1871 påbegyndte Louis Pio udgivelsen af det socialistiske ugeblad [»Socialisten«](#) her i København, efter at han i begyndelsen af 1871 havde udgivet to hæfter, betitlet »Socialistiske Blade udgivne af en arbejder«. Umiddelbart efter »Socialistens« påbegyndelse dannedes den danske afdeling af »Internationale« under navn af »Den Internationale Arbejderforening for Danmark«, der hurtigt nåede op til et medlemsantal mellem syv og otte tusind, hvoraf alene ca. fem tusind i København. I oktober 1871 udbrød en strejke blandt Burmeister & Wains arbejdere, en kamp, som dog hurtigt tilendebragtes uden noget resultat for arbejderne, og umiddelbart herefter fulgte i november måned snedkernes arbejdsnedlæggelse, der dog også efter kort tids forløb ophørte. At disse foreteelser i forbindelse med forholdsvis gunstige konjunkturer har påvirket typograferne indirekte, kan der næppe herske nogen tvivl om.

Hele dette røre satte selvfølgelig også sine spor i »Den Typografiske Forenings« virksomhed i begyndelsen af 1872. Kort efter den opnåede lønforhøjelse foretoges der nyt valg til bestyrelsen. Herdahl var trådt tilbage, da han havde etableret et bogtrykkeri i Lyngby, og ved prøvevalget til formand opstilledes R. P. Jensen. Hans valg mødte dog modstand. Det var navnlig J. F. Jensen og Heinemann, der opponerede imod det, væsentligst fordi man mente, at R. P. Jensen i for høj grad bøjede sig for principalerens betingelser. J. F. Jensen indbragte derfor et forslag, der gik ud på, at de bogtrykkerier, som ikke i overensstemmelse med det af principalerne i november 1871 givne løfte ville betale 13 sk. pr. 1000 n for trykt manuskript og 14 sk. pr. 1000 n for skrevet manuskript samt godtgøre korrektoren, skulle stilles udenfor det typografiske samfund, ligesom enhver sætter, der tog arbejde i et bogtrykkeri, der ikke betalte den ovenanførte pris, for bestandig skulle udelukkes af foreningen. Anledningen hertil var vistnok den, at bogtrykker Oettinger havde fortolket prisforhøjelsen således, at de 13 sk. skulle være

den almindelige betaling og de 14 sk. kun betales, når satsen var af »ualmindelig« beskaffenhed, medens den officielle fortolkning, som foreningen i sin tid havde fået meddelelse om, gik ud på, at de 13 sk. skulle gælde trykt manuskript og de 14 sk. skrevet manuskript. Mærkeligt nok tog J. F. Jensen sit forslag tilbage, og dette viste, at man ikke tiltroede sig magt nok til at kunne gennemføre den opnåede forhøjelse i alle trykkerier, thi bogtrykker Oettinger vedblev at betale efter den af ham gjorde fortolkning.

Imidlertid - R. P. Jensen valgtes til formand med 110 af 155 afgivne stemmer. Desuden valgtes J. P. Strøm til kasserer med 150 stemmer og til den øvrige bestyrelse J. Læssøe, Joh. Henriksen og Willadsen. Denne sammensætning varede dog ikke længe; Willadsen nedsatte sig nemlig som bogtrykker i en provinsby, og i stedet for ham valgtes Reusch, medens J. P. Strøm besveg foreningen for ca. 1000 Rdl. og som følge deraf måtte trække sig tilbage. Medens en stor del medlemmer ville have Strøm arresteret, ordnedes sagen dog således, at fru Luno, hos hvem Strøm arbejdede, forpligtede sig til at tilbageholde en vis del af hans ugentlige løn, hvormed hun så betalte af på hans gæld til foreningen, og samtidig måtte Strøm tegne en livsassurance, der transporteredes til foreningen, og hvis beløb tilfaldt denne, dersom Strøm døde, inden gælden var afviklet. I stedet for Strøm valgtes L. D. Berg til kasserer.

Med R. P. Jensens valg til formand begyndte et pulserende liv i foreningen. De ugentlige sammenkomster samlede mange medlemmer i foreningslokalet, foredrag afholdtes, og i det hele sporedes der en livlig bevægelse. Hertil bidrog ganske særligt den opposition, der samlede sig mod ledelsen, specielt mod R. P. Jensen. Det var væsentlig foreningens flertals holdning til de andre fagforeninger, som gav anledning til de stærke sammenstød, der er karakteristiske for denne og den senere tids begivenheder. Som allerede tidligere meddelt skete fagforeningsbevægelsens gennembrud i slutningen af 1871 og i begyndelsen af 72. »Den Internationale Arbejderforening for Danmark« udfoldede under ledelse af Pio, Brix og Geleff en temmelig stor virksomhed, og dens bestræbelser gik ganske naturligt ud på at bevirke dannelsen af fagorganisationer og på at samle disse til at støtte hverandre i tilfælde af lønkampe. Hermed skal ikke være sagt, at formålet udelukkende var dette; bagved lå de uklare forestillinger om det socialistiske samfunds oprettelse, sikkert for ledernes vedkommende blandet med en stor del personlig forfængelighed og lyst til at spille en rolle. Man behøver blot at genkalde i sin erindring den opblæsthed, hvormed Louis Pio tildelte sig selv prædikat af »stormester«, for at være på det rene med, at halvfjersernes arbejderledere ikke kæmpede for socialismen som afløseren af en kulturperiodes samfundsform, men at det her i første række drejede sig om personlige interesser.

Murerstrejken, der begyndte de første dage i april måned, gav anledning til foreløbig underkuelse af den opblomstrende fagforeningsbevægelse. Da Pio så, at det ville lykkes murermestrene at føre deres krig igennem, og da understøttelserne fra de andre fag ikke flød så rigeligt, som man havde ventet, samt da endelig de summer, Pio havde lovet murersvendene fra udlandet, udeblev, besluttedes det i bestyrelsen for Den Internationale Arbejderforening at sammenkalde til et folkemøde på Nørrefælle d. 5. maj 1872. Politiet forbød mødet, men tiltrods herfor lykkedes det alligevel Pio at gennemtrumfe i bestyrelsen, at mødet skulle afholdes. Såfremt der havde stået et enigt og bevidst proletariats bag ved denne beslutning, kunne den selvfølgelig fuldt ud forsvares, men da Pio, Brix og Geleff arresteredes natten mellem d. 4. og d. 5. maj, faldt de, der trådte i deres sted, øjeblikkelig til føje og udstedte bekendtgørelse om, at mødet aflystes. Ikke desto mindre samlede der sig en stadig voksende menneskemasse på Fælleden og på de

nærliggende veje, og såvel politiets som militærets udæskende holdning førte til en del blodige sammenstød.

Selvfølgelig var denne i det fredelige Danmark så uhørte begivenhed vand på autoriteternes mølle. Femten anklagede idømtes ved kriminal- og politiretsdom af d. 29. marts 1873 vand og brød, medens de tre førere ved højesteretsdom af d. 6. august 1873 idømtes fem og tre års forbedringshusarbejde.

Under indtrykket af begivenhederne på Nørrefælled samledes typograferne d. 18. maj til en af 30 medlemmer indvarslet ekstraordinær generalforsamling »for at tage bestemmelse om anvendelsen af 50 Rdl. til dermed at understøtte den under den almindelige arbejderbevægelse rejste murerskrue«. Allerede ved strejkens udbrud havde murerne henvendt sig til bestyrelsen for »Den Typografiske Forening« med anmodning om hjælp, og denne havde også foranstaltet en indsamling til fordel for de strejkende. Men oppositionen var ikke tilfreds hermed og fordrede, at foreningen som forening skulle støtte strejken. Selvfølgelig vakte dette forslag de konservatives levende modstand, og bestyrelsen med R. P. Jensen i spidsen modsatte sig ligeledes forslaget, idet man hævdede, at foreningens sociale program vel tillod forslagets vedtagelse, men følgen heraf kunne let blive en splittelse af foreningen. Under disse omstændigheder må man nærmest undre sig over, at forslaget opnåede 36 stemmer, medens 90 stemte imod.

Arbejdermødet tvang regeringen til at tage arbejderforholdene op til diskussion, og indenrigsministeriet udsendte derfor skemaer til samtlige landets kommuner for at indhente statistiske oplysninger. Gennem det af Københavns kommunalbestyrelse nedsatte udvalg modtog også »Den Typografiske Forening« et skema til udfyldning, men medens R. P. Jensen foreslog at nedsætte et udvalg til at indhente de ønskede oplysninger, afviste en i den anledning sammenkaldt forsamling hele sagen ved at vedtage følgende resolution: »Forsamlingen udtaler, at prisen på arbejdet ikke står i det rette forhold til prisen på livsfornødenhederne, og den antager, at i denne udtalelse indeholdes svar på flere af de i skemaet gjorte spørgsmål, hvorfor den ikke finder anledning til videre at gå i detalje.«

Nogen alvorlig mening med undersøgelsen af arbejderforholdene havde regeringen ikke; det hele var nærmest sat i scene for at berolige sindene, ikke for at nå et positivt resultat, og derfor er der ikke grund til at beklage, at man ikke indlod sig på vidtløftige undersøgelser.

Derimod må det forundre, at det ikke lykkedes at skabe nogen nævneværdig stemning for den voldsomme kamp, der i den første halvdel af 1873 rasede i Tysklands typografiske verden. Allerede i 1872 havde arbejdernes organisation stillet forslag om en normaltarifs indførelse over hele landet. Begyndelsen blev gjort i Leipzig i januar 1873. Principalerne nægtede ikke alene at gå ind på den foreslåede tarif, der blandt andet indførte alfabetberegningen, men de foretog endogså en lockout i alle de trykkerier, som beskæftigede forbundsmedlemmer, ikke alene i Leipzig, men i så godt som hele Tyskland. Fra at være et spørgsmål om arbejdspriser blev det således hurtigt til et afgørende livtag mellem den nys dannede principalforening og forbundet. I denne rasende og i fagforeningsbevægelsen enestående kamp sejrede de tyske typografers organisation. I henved tre måneder udviste arbejderne en glimrende solidaritet, og i slutningen af april sluttedes da en våbenstilstand, hvorved det bestemtes, at der fra begge partier i offentlige typograf- og bogtrykkerforsamlinger skulle vælges delegerede, som d.

1. maj skulle træde sammen i Leipzig for at forhandle om en almindelig tarif. Til gengæld erklærede forbundet straks strejken for endt over hele Tyskland, ligesom principalforeningen tog sit forbud mod at beskæftige forbundsmedlemmer tilbage. Den af forbundet gjorte indrømmelse, at vælge delegerede i offentlige forsamlinger, var kun af formel betydning, idet de af forbundet opstillede kandidater valgtes med stor majoritet, og på det møde, der afholdtes mellem principalernes og arbejderne delegerede, opnåede også arbejderne betydelige forhøjelser på så godt som alle punkter. Alfabetberegningen gennemførtes, og satsprisen satte til 30 Pf. pr. 1000, ligesom der fastsattes en minimalløn på 19½ mark pr. uge.

Københavns typografer havde ikke nogen nævneværdig sum tilovers for de kæmpende tyske kolleger. Og her var dog et felt, hvor oppositionen vistnok kunne have arbejdet med udsigt til held. Men man undlod at gøre noget som helst forsøg; det eneste resultat, der fortjener at nævnes, var, at der afsluttedes en slags overenskomst med det tyske forbund, ifølge hvilken der indrømmedes de to foreningers medlemmer særlige fordele med hensyn til rejseunderstøttelse.

Oppositionen fortsattes. Mellem ordføreren for denne, J. F. Jensen, og R. P. Jensen kom det på den 2den halvårige generalforsamling i 1873 til et ret alvorligt sammenstød. Det havde hidtil været skik og brug, at den upolitiske typografiske forening gennem den reaktionære formandsforening deltog i Højres grundlovsfester, og herimod havde oppositionen protesteret, samtidig med at den havde opfordret bestyrelsen til at deltage i fagforeningernes grundlovsfest ved Den Slesvigske Sten. Bestyrelsen havde naturligvis hverken taget hensyn til protesten eller til anmodningen. Yderligere stillede J. F. Jensen følgende forespørgsler: »1.a.) Agter den nuværende formand i en nær fremtid at virke hen til, at formålsparagrafens bestemmelser opfyldes: ved jævnlige sammenkomster, ved diskussion af spørgsmål, vedrørende typografien og dens udøvere, ved afholdelsen af foredrag at vække og vedligeholde sansen for bogtrykkerkunsten og tilvejebringe et godt, kammeratligt forhold?; b.) Eventuelt ovenstående forespørgsel med følgende indledning: vil foreningens medlemmer kraftigt understøtte bestyrelsen i dens bestræbelser for at opfylde formålsparagrafens bestemmelser: ved osv.; 2.) bør »Den Typografiske Forening« være repræsenteret i den nuværende Håndværkernes Formandsforening ?«

Hertil svarede så R. P. Jensen, at »Den Typografiske Forening« ikke kunne inklade sig på at behandle politiske og sociale spørgsmål; den burde strengt holde sig til typografiske anliggender. Med hensyn til ordningen af arbejdsvilkårene måtte det være opgaven at nå frem til en tarif ligesom typograferne i Tyskland, Norge og Sverige, og bestyrelsen ville ikke undlade at tage initiativet. Den sidste del af forespørgslen fik J. F. Jensen intet svar på. Der opstod nu en lang diskussion, i hvilken R. P. Jensen navnlig støttedes af Mohr, medens Heinemann sluttede sig til J. F. Jensen. Denne tog til slutning sine forslag tilbage, men Mohr fastholdt desuagtet en af ham stillet dagsorden, som lød: »I erkendelse af, at bestyrelsen, såvidt forholdene have tilladt det, hidtil har søgt at opfylde formålsparagrafens bestemmelse, erklærer generalforsamlingen dagsordenen for udtømt.« Derved blev den anden del af J. F. Jensens forespørgsel også besvaret, idet dagsordenen jo var et klart tillidsvotum til bestyrelsen og dermed en tilslutning til formandsforeningen. Kun fire stemte imod, og rimeligvis i forbitrelse herover meldte J. F. Jensen sig umiddelbart efter ud af foreningen.



Det varede dog ikke længe, førend resultatet af oppositionens arbejde viste sig. D. 4. november indvarsledes til en ekstraordinær generalforsamling, på hvilken bestyrelsen i forbindelse med repræsentantskabet forelagde følgende punkter: »Er det tidssvarende og overensstemmende med fagets tarv, at foreningens bestyrelse nu fremkommer med forslag, der tilsigte en mindelig overenskomst med principalerne om fastsatte bestemmelser for arbejdets betaling, og vil de typografiske arbejdere på den tilbørlige måde støtte de bestræbelser, der i så henseende på deres vegne gøres for at nå dette mål?« Og eventuelt følgende forslag: »Generalforsamlingen bestemmer: i henhold til den bekræftende besvarelse af ovenstående spørgsmål nedsættes et udvalg, bestående af et bestyrelses og et repræsentantskabsmedlem samt af en tillidsmand fra hvert af de her i staden værende trykkerier, der beskæftige mindst 3 typografer udenfor et dagblads arbejderpersonale, og desuden en fra ethvert dagblad. Bestyrelsen og repræsentantskabet vælger hver især sit udvalgsmedlem, og hvert af de pågældende trykkeriers og dagbladenes arbejdere, enten de er medlemmer af foreningen eller ej, vælge hver for sig deres tillidsmand. Et trykkeri, som har et for fåtalligt personale til at vælge en tillidsmand, og som ikke er repræsenteret ved et dagblad, kan dog alligevel sende sin repræsentant, men denne har kun ret til at votere med en halv stemme. Det således nedsatte udvalg repræsenterer samtlige kolleger og tager beslutning på deres vegne; det er permanent og kan kun opløses af en generalforsamling. Udvalget træder sammen første gang om lørdagen d. 8 november i foreningens lokale.«

Generalforsamlingen, der var usædvanlig talrigt besøgt, besvarede det første spørgsmål bekræftende; det andet punkt vedtoges enstemmigt med følgende tilføjelse: »Enhver tillidsmand har ret til at votere med så mange stemmer, som han repræsenterer 10 kolleger, dog ikke med over tre, og repræsenterer han under 10 kolleger, har han dog en stemme. - Enhver tillidsmand medbringer sine kollegers underskrift som garanti for sin stemmegivning.«

Principalerne skræmtes op, og det manglede ikke på velvillige og formanende råd. Allerede før generalforsamlingens afholdelse mødte Sally B. Salomon op i »Skandinavisk Bogtr. Tidende« med en advarende artikel, i hvilken han indtrængende anmodede den arbejdende del af sætterne om endelig ikke at lade sig tage på slæbetov af de individer, der hverken kunne eller ville arbejde, og redaktionen af ovennævnte blad optrådte ligeledes i det følgende nummer som rådgiver ved at pålægge »Den Typografiske Forening« at gå frem med omhu og besindighed. Imidlertid - tillidsmandsudvalget konstituerede sig, og efter at der var gjort et mislykket forsøg på afskaffelsen af søndagsarbejdet i bladene, et forsøg, som væsentlig strandede på hr. Ferslews modstand, tilsendtes der d. 3. december principalerne for de bogtrykkerier, hvis personaler havde valgt tillidsmænd (personalet hos bogtrykker S. Trier havde ingen tillidsmand valgt, hvorfor der heller ikke tilstilledes principalen nogen tarif), et udkast til en sættertarif, der indførte alfabetberegningen (26 øre pr. 1000 fraktur bogstaver), særlig betaling (en fjerdedel) for oprømning, ombrækkerpenge samt huskorrektur, medens satsprisen for avissats beregnedes efter 28 øre pr. 1000 bogstaver. Dette udkast, der var underskrevet af 24 typografer, som repræsenterede sytten bog- og seks avissætterier (den 24ende var R. P. Jensen), ledsagedes af en skrivelse fra udvalget, hvori principalerne anmodedes om at komme til stede ved et møde fredag d. 5. december. Men allerede aftenen før havde de 16 principaler, (iblandt disse var hr. Trier, som slet ikke havde modtaget noget udkast) som i 1871 var gået ind på den lille lønforhøjelse, afholdt et møde, på hvilket det besluttedes at fastholde de for to år siden bestemte priser og øvrige betingelser.

Principalernes afvisende holdning kom typograferne overraskende; man havde vistnok ventet nogen imødekommenhed. En almindelig arbejdsnedlæggelse turde man dog ikke indlade sig på. Konjunkturerne var vel ikke ugunstige, men den juletravlhed, der havde hersket i november, var omtrent forbi. Hvis man havde benyttet tiden, der var gået siden sidste lønforhøjelse, til at indsamle penge, ikke stillet sig så absolut afvisende lige overfor de andre fag og forsøgt at knytte forbindelser med udlandet, kunne man måske have haft noget håb om med magt at gennemføre en tarif. Men alt dette manglede.

Mandag d. 8. december afholdtes så en almindelig typografforsamling, der var besøgt af ca. 300 typografer, og her vedtoges enstemmigt følgende resolution: »Vi - Københavns typografer - beklage, at de herrer 16 principaler har afvist enhver forhandling med vore tillidsmænd om det af disse på vore vegne forelagte tarifudkast, en afvisning, principalerne ikke har motiveret med et eneste ord, og vi beklage det dobbelt, fordi ethvert håb om denne sags ordning i mindelighed derved er bristet. Vi fastholde vort tarifudkast uforandret i dets hovedbestemmelser, og trods de herrer principalers enighed om at afvise os, er det vort faste forsæt at søge udkastet gennemført ved ethvert hæderligt middel, der står til vor rådighed. I den anledning vil udvalget have at udarbejde forslag til et strejkefond og gøre foranstaltninger til udgivelsen af et ugentligt organ. Tid og omstændigheder ville iøvrigt nærmere bestemme vor handlemåde.«

Samme aften afholdt tillidsmandsudvalget et møde med Rigsdagstrykkeriets femten sættere, og næste dags formiddag afsendtes der til kancelliråd Schultz en af samtlige sættere underskrevet begæring, som gik ud på, at der tilsikredes sætterne en minimumsløn af 8 Rdl. ugentlig samt alfabetberegning efter 13 sk. pr. 1000 bogstaver. Svaret, der kom på fordringerne, var afvisende, og de femten sættere nedlagde derfor straks arbejdet.

Dengang - som nu - havde hr. Schultz sit hovedtrykkeri i Niels Juelsgade, og det lå selvfølgelig lige for hånden at opfordre de sættere, der var beskæftigede her, til at indtage de ledige pladser i Rigsdagstrykkeriet. Dette nægtede imidlertid så godt som samtlige sættere straks; kun fem á seks mand syntes tilbøjelige til at efterkomme opfordringen. Men da principalen så kørte op med det grove skyts og truede med en standsning fra sin side, vaklede de og gav endog tilsagn om at påtage sig rigsdagsarbejdet. Det lykkedes dog udvalget at udvirke personalets fornyede henvendelse ved en skrivelse, i hvilken man atter indtog det gamle standpunkt: ikke at ville udføre rigsdagsarbejdet. Herpå svarede kancelliråd Schultz, at han ikke kunne indrømme alfabetberegningen, når ikke alle hans kolleger samtidig indførte denne beregningsmåde; hvis arbejdet imidlertid straks optoges, ville han i begyndelsen af næste år sætte sig i forbindelse med nogle af de større bogtrykkere for i fællesskab med dem at forelægge samtlige principaler forslag med alfabetberegningen som grundlag.

Der summede rygter i luften om en lockout fra de seksten principaler, om anvendelse af en sort tavle og mange andre ting, men stormen lagde sig, da sætterne i Rigsdagstrykkeriet på udvalgets indstændige opfordring efter omtrent otte dages strejke påny optog arbejdet.

Typograferne slog sig imidlertid ikke til ro med det af kancelliråd Schultz givne løfte. D. 17. december vedtoges den endelige beslutning om at grundlægge et organ for de typografiske arbejderes interesser. Foreløbig skulle det udgives af R. P. Jensen, medens

foreningen stod i forskud for nogle af de væsentligste udgifter. Med denne begivenhed sluttede 1873.

### Bevægelsen vokser

# Typograf-Tidende.

Udgaar hver Fredag.

Abonnement  
modtages  
paa alle Postkontorer.

Organ for de typografiske Arbejders Interesser.

Pris  
1 Kr. 25 Ore fjerdingsaatlig.

Kundgørelser  
10 Ore pr. Betælling.

Nr. 1.

København, den 2. Januar.

1874.

## Vort Program.

Den forlængst bestaaende Overbevisning om, hvor nødvendigt for Baretagelsen af Typografernes Interesser et Organ er, der ved regelmæssig Fremkomst og klar Fremstilling af Forholdene tilbyder alle Bedkommende et sikkert Holdpunkt for Danneisen af en Mening, har ført til Grundlæggelsen af det foreliggende Blad. Der behøves intet stort Bevis for, hvor paatrængende nødvendigt dette Skridt var. Ved at kaste et Tilbageblik paa den sidste Tids Bevægelser, berøres den typografiske Arbejder paa en pinlig Maade, idet det skal formenes ham at have et Ord med at sige for at tilvejebringe en tidsvarende Ordning af de Forhold, hvorunder han daglig er henbist til at leve og virke. At denne Tilfidsfattelse ikke vedblivende kan være heldbringende og føre til en for alle Parter tilfredsstillende Løsning af den mangelfulde Ordning, som endnu er til Stede i de typografiske Arbejdsforhold, tør anses som hævet over enhver Tvivl, og det er derfor vel berettiget, at Typograferne for sig havde, at deres Stemme bliver hørt, naar den har den Hensigt at virke forklarende og beroligende indadtil, imødegaaende og berigtigende udadtil, og naar den fremtræder som en aaben Udtalelse fra alle Typografer.

Vort Blad vil først og fremmest have at sørge for, at „den typografiske Forening“ vinder i Hastighed og Omfang, ligesom ogsaa, at dens Medlemmer understøttes med Raad og Daad af Foreningen. Endnu er dens Udbredelse og Deltagelse indskrænket til København, men Foreningen bør udvides til at omfatte alle danske Typografer, og til Opnaaelsen heraf er den livligste Deltagelse nødvendig hos alle Kolleger, hvis egne Interesser ogsaa i Øvrigt gør dette til en Pligt for dem. Hvor meget her en alsidig Understøttelse synes paatrængende nødvendig, bevises daglig af de

glimrende Resultater, der opnaas paa andre Omraader ved samdrægtige Fremgangsmaader. „Enighed gør stærk!“ Under dette prøvede Balgsprog vil forhaabentlig ogsaa „Typograf-Tidende“ indtræde i sin Virksomhed til Bestyttelse for de Enkeltes truede Interesser. Men alle Kolleger maa sølles om Foreningen og saaledes sætte den i Stand til at optræde som de danske Typografers vel bevidste og berettigede Hjælpemiddel.

Men vort Blad vil ikke indskrænke sig til at virke for Foreningen, det vil ogsaa indenfor Omraadet af sin Fremstilling optage Alt, hvad der i teknisk Henseende er værd at vide for Bogtrykkunstens Udværelse, saa at det i denne Henseende kan blive værdigt til at indtage en besteden Plads som Fagblad.

Ogsaa det sociale Spørgsmaal vil vi have vort Øje henvendt paa, dog kun for saa vidt vort Fags Interesser berøres deraf.

Stadig vil Bladet beredvillig aabne sine Spalter for enhver Udtalelse, enten den er for eller imod os, og vi opfordre alle Kolleger — baade i og udenfor Hovedstaden — til at række os en hjælpsom Haand ved at glæde os med Bidrag til vort Blad. Uden en saadan Deltagelse fra Kollegers Side kunne vi næppe opfylde det Hverv, vi her have paataget os.

Vort Blad vil vel indtræde i Diskussionen til Bestyttelse for Typografernes Interesser, men det vil ikke staa fjendtlig overfor de Herrer Principaler; snarere vil det søge at virke forsonende og udjævrende paa de modstræbende Interesser. Vi vilde holde paa vor Mening, og naar vi ikke have i Sinde at gaa fra den uden at være overbeviste, saa tro vi dog at turde vente af vore Modstandere, at de ligesom vi holde sig til Sagen og se bort fra Personligheder.

Ødet vi hos Alle, der kunne have Interesse af vort Blad, anbefale det til virksom Under-

D. 2.  
januar  
1874

startedes »Typograf Tidende«. Dens udgivelse var naturligvis en umiddelbar følge af den gæring, der var opstået i slutningen af det foregående år. Endelig var det lykkedes at

smede et våben, hvorved man var i stand til at skabe det nødvendige sammenhold og til at befæste og udvide organisationen.

Ved årets begyndelse opnåedes der i flere trykkerier enkelte forbedringer, væsentligst på grund af det fremkomne tarifudkast. Således indførtes alfabetberegningen i »Dagens Nyheder« med en forhøjelse af ca. 10 pct. og i »Folkets Avis« med en forhøjelse af ca. 12 pct.. Ligeledes afskaffedes n-beregningen i d'hr. Valentins og J. Henriksens trykkerier; den førstnævnte betalte de i tarifudkastet fordrede 26 øre pr. 1000. Senere opnåede sætterne i »Dags-Telegraf« og »Aftenposten« en 10 pct.s forhøjelse, hvorved beregningen steg til 16½ sk. pr. 1000 n.

På den første ordinære generalforsamling fremkom bestyrelsen og repræsentantskabet med forslag om oprettelsen af en reservefond, ligesom det foresloges, at foreningen betalte R. P. Jensen 25 Rdl. halvårlig til bestridelse af omkostningerne ved »Typograf Tidendes« udgivelse, medens han til gengæld forpligtede sig til at optage foreningens kundgørelser, regnskaber og medlemslister. Fra tre medlemmer forelå der endvidere forslag om at vælge to delegerede til Arbejdernes Centralbestyrelse (må være Fagforeningernes Centralstyrelse), men dette forslag forkastedes med alle stemmer mod tre. Mærkeligt nok synes der at være indtrådt en vis slaphed, thi på denne første generalforsamling efter den bevægede tid indfandt der sig kun 37 medlemmer, hvorfor behandlingen af bestyrelsens forslag måtte udsættes til en senere generalforsamling, og på denne vedtoges forslaget angående »Typograf Tidende« med mindre væsentlige ændringer (tilskuddet fra foreningen forhøjedes således til 35 Rdl.), medens oprettelsen af en reservefond udsattes til senere behandling.

Selvfølgelig vendte principalerne foreningen ryggen nu, da dens sociale tendens trådte skarpt frem. Med så megen desto mere kraft toges der fat på agitationen for tilslutningen fra arbejdernes side. Gode agitatoriske artikler sér dagens lys, og i løbet af kort tid samler bladet ca. 200 abonnenter alene i København, hvorimod tilslutningen i provinserne lader meget tilbage at ønske. Samtidig tager arbejdet til; der hersker feberagtig travlhed på næsten alle trykkerier, og luften er svanger med projekter om dannelsen af fem á seks ny trykkerier. Det er under trykket af hele denne bevægelse, at principalerne efter opfordring af kancelliråd Schultz endelig beslutter sig til at forhandle med typograferne om arbejdsforholdene, og der foreslås nedsættelsen af et udvalg, bestående af fem bogtrykkeriere og fem »arbejdende« typografer. Den foreslåede sammensætning for typografernes vedkommende har ene og alene til hensigt at udelukke R. P. Jensen, der ikke længere kan tælles med i de »arbejdende« typografers rækker; men selvfølgelig får dette forbehold ikke sagen til at strande. Der opstilles en liste, og på et d. 29. maj afholdt almindeligt typografmøde proklameres d'hr. Lindberg, Jean Mohr, Fæster, Tverskou, J. F. Jensen, Chr. Ewald og Thorvald Sørensen som valgte. Men på mødet kommer det til stærke brydninger mellem Mohr og R. P. Jensen på den ene og J. F. Jensen på den anden side, og fire af dem, der har fået flest stemmer, nægter at sidde i udvalg sammen med J. F. Jensen, da deres syn på tarifsagen er så vidt forskellig fra J. F. Jensens, at der umulig kan opnås en enig optræden. Med alle stemmer mod to vedtages det derpå at overlade til bestyrelsen at udskrive ny valg ved skriftlig afstemning, medens bestyrelsen erklærer, at den trækker sig tilbage, hvis oppositionen sejrer. Derefter besluttet det med alle stemmer mod ni at deltage med fanen i højres grundlovsfest i Tivoli. Umiddelbart efter mødet udskrives der valg, og til typografernes repræsentanter vælges nu F. Fæster, G. Lindberg, Jean Mohr, Thorvald Sørensen og V. Tverskou.

Det varede noget, inden sindene faldt til ro oven på denne episode. Men nu lyder der pludselig det første organisatoriske livstegn fra provinserne: kollegerne i Århus har dannet en forening med rejse- og sygeunderstøttelse til formål, og Emil Petersen er valgt til formand. Dens dannelse hilses med glæde af københavnerne, der i denne kendsgerning ser en forjættelse om en fremtidig sammenslutning landet over.

De Københavnske typografer får imidlertid snart andre ting at tænke på; på et møde, der afholdes tirsdag d. 15. september hos Thun, forelægger tariffudvalget et »udkast til en sættertarif«, hvis hovedbestemmelser er indførelsen af alfabetberegningen med en tusindpris af 26 øre for fraktur og 28 øre for antikva, en arbejdstid på 10 timer, enkelte godtgørelser for blandet sats, talsats og spaltesats, samt temmelig detaljerede bestemmelser for korrekturgodtgørelser. På mødet hersker der almindelig utilfredshed med forslaget, væsentlig fordi der mangler godtgørelse for over- og helligdagsarbejde; det sér endogså ud til, at oppositionen skal sætte sin vilje igennem, og navnlig er det Heinemann og J. F. Jensen, der taler mod den en bloc afstemning, som udvalgets medlemmer har bundet sig til, og som Mohr på svenderepræsentanternes vegne anbefaler, eftersom ændringer til enkelte punkter vil være det samme som at forkaste tariffen.

Efter en hed debat stilles der af Heinemann en resolution, som henviser forslaget påny til behandling i udvalget, med pålæg om at forhøje satsprisen med 2 øre, medens R. P. Jensen foreslår en resolution sålydende: »Vi - Københavns typografer - ser med tilfredshed, at det i fjor af vore tillidsmænd forelagte tariffudkast har dannet grundlaget for fællesudvalgets underhandlinger, og det giver os grundet håb om, at der i fremtiden vil kunne opnås en tilfredsstillende arbejdsordning. Vi vedtage fællesudvalgets forslag en bloc, men med ethvert forbehold. Med tak og påskønnelse til vore delegerede for, hvad de have udrettet til sagens fremme, sluttet forhandlingerne.«

Heinemanns resolution sættes først under afstemning og vedtages ved håndsoprækning med 76 stemmer mod 72, men på grund af den ringe forskel i stemmeantallet foretages der en skriftlig afstemning, hvorved den forkastes med 84 stemmer mod 62. Derefter foretages afstemning over R. P. Jensens resolution, og denne vedtages med alle stemmer mod ca. 20. - Samme aften vedtog principalerne tariffudkastet en bloc, efter at et forslag af Sally B. Salomon, der gik ud på at forhøje satsprisen og til gengæld nedsætte enkelte punkter, var forkastet.

Tariffen blev således en kendsgerning, men tilfredsheden med den var dog ikke stor. Forventningerne om ulige bedre lønforhold havde på grund af de for sætterne højst gunstige tider været store, og derfor var det intet under, at skuffelserne blev så meget desto større. For imidlertid med kraft at udvikle »Den Typografiske Forening« til med tiden at kunne opnå større forbedringer end hidtil, tages der nu af det nyvalgte repræsentantskab, for hvilket Frederik Olsen vælges til formand, fat på foreningens reorganisation. Først og fremmest vedtages det i repræsentantskabet på forslag af Foltmar at ophæve forbindelsen med Formandsforeningen fra d. 1. januar 1875, og derefter går man over til en meget indgående revision af foreningens love, som sluttelig vedtages på en ekstraordinær generalforsamling d. 9. december. Medlemsbidragets forhøjelse spiller her hovedrollen. På dette tidspunkt er bidraget kun 10 øre om ugen (det indbetales månedligt), men det foreslås af bestyrelse og repræsentantskab forhøjet til 20 øre, og  $33\frac{1}{3}$  pct. heraf skal da i forbindelse med det årlige overskud henlægges til en reservefond. Meningerne herom er imidlertid meget delte; nogle mener, at bidraget er for

højt, andre, at det er for lavt. Endelig vedtages et af Læssøe med flere stillet ændringsforslag, ifølge hvilket bidraget ordinært bliver 25 øre pr. uge, medens »Typograf Tidende« overgår til foreningen og ethvert medlem gratis får et eksemplar af bladet. Ligeledes ændres bestyrelsens forslag til, at der henlægges 25 pct. og ikke  $33\frac{1}{3}$  pct. af medlemsbidraget til reservefonden. Samtidig foregår der en ganske livlig bevægelse i de københavnske bladsætterier for opnåelsen af bedre forhold, og de fleste steder lykkes det uden kamp at gennemføre de stillede fordringer.

Også hos trykkerne begynder der at røre sig en organisationstrang, og grundlaget lægges til en forening. Ulige mere betydning har dog de skærmydsler, der leveres ude i provinserne. Opmuntrede af københavnernes held gennemføres der ikke få lønforhøjelser, medens det i Ringkøbing, Præstø og Århus (»Jyllandsposten«) kommer til arbejdsnedlæggelser, der imidlertid ikke synes at føre til noget positivt resultat. Alt i alt viser året 1874 en betydelig fremgang over hele linjen.

Straks med det ny års begyndelse trækker der små skyer op i horisonten. Det er atter Rigsdagstrykkeriets forhold, der giver anledning til konflikt, idet så godt som samtlige sættere indgiver et andragende til kancelliråd Schultz om en forhøjelse af 20 øre pr. spalte samt ekstragodtgørelse for over- og søndagsarbejde. Principalen svarer imidlertid, at han ikke kan inlade sig på at forhøje satsprisen ud over den ved overenskomsten af d. 1. januar 1875 fastsatte betaling. Foreningens bestyrelse kan, som sagerne står, ikke blande sig i striden, og der dannes derfor en privat komité til at forestå en indsamling til de strejkende. På grund af den travlhed, der hersker rundt om i alle trykkerier, lykkes det imidlertid med lethed at skaffe otte af de tretten sættere, der har nedlagt arbejdet, plads andetsteds, og da bestyrelsen samme dag, arbejdsnedlæggelsen har fundet sted, modtager en tilfredsstillende erklæring fra kancelliråd Schultz, bilægges den opståede strid meget hurtigt.

Men denne arbejdsnedlæggelse får imidlertid en anden direkte følge: dannelsen af en principalforening med Sally B. Salomon som formand og F. Dreyer, Græbe og O. C. Olsen som medbestyrere. I lang tid har sagen været under ventilation, og samtlige principaler er på det rene med, at der må gøres noget for at danne en modvægt mod den dominerende indflydelse, som »Den Typografiske Forening« mere og mere får på typograferne. Medlemsantallet, som d. 31. december 1874 var 379, stiger nemlig i begyndelsen af 1875 med rivende hastighed, og det er derfor intet under, at principalerne griber til våben. Navnlige søger man ved strenge bestemmelser at forhindre medlemmerne i at bryde ud under en eventuel kamp. Nedenstående paragrafer giver et godt begreb herom: § 6. Enhver ejer af et bogtrykkeri eller den juridisk ansvarlige for et sådant kan blive medlem af foreningen, ligeledes enker, der drive bogtrykkeri; anmeldelse sker skriftlig, idet vedkommende anerkender foreningens love. Flere interessenter i et firma kunne være medlemmer, men kun én har stemmeret. Stemmeantallet bestemmes i forhold til det antal typografer, vedkommende beskæftiger, nemlig for indtil 6 én stemme, fra 7 til 12 to stemmer og så fremdeles, dog at ingen kan afgive flere end 6 stemmer. Enker kunne på generalforsamlinger stemme ved et af foreningens medlemmer.; § 8. Udmeldelse af foreningen kan kun ské én gang årlig, inden d. 31. december.; § 11. For overtrædelse af bestemmelser, som generalforsamlingen eller styrelsen under særegne forhold, med ansvar til generalforsamlingen, har taget, og som er medlemmerne meddelte, betales en mulkt i forhold til overtrædelsens natur, fra 20 kr. til 200 kr., der bestemmes af generalforsamlingen.

Typografernes ledelse lægger imidlertid ikke hænderne i skødet. D. 17. marts offentliggør den et nyt tarifforslag, ledsaget af et opråb, hvori dannelsen af et almindeligt forbund bebudes. Det er undertegnet af R. P. Jensen som formand, L. D. Berg, V. Grøndahl, P. Jeppesen og F. Stahrenberg som medbestyrere.

En måned efter dette opråbs offentliggørelse forelægges der i repræsentantskabet en plan til en organisation af alle landets typografer. Der udøves kun kritik over planen fra Rudolf Foltmars side; ellers godkendes den i sin helhed, og efter at der er nedsat et udvalg til at affatte udkast til lovene for »Almindeligt Dansk Typografforbund«, forelægges resultatet af udvalgets arbejde i et overordentligt repræsentantskabsmøde d. 21. maj, på hvilket udkastet vedtages, ligesom der bevilges en sum af 400 kr. til bestridelse af omkostningerne ved organisationsrejsen. Allerede d. 22. maj afholdes der en overordentlig generalforsamling, og enstemmigt vedtager man her følgende resolution: »Idet generalforsamlingen godkender de af bestyrelsen og repræsentantskabet udarbejdede love for »Almindeligt Dansk Typografforbund«, beslutter den at iværksætte forbundets organisation over hele landet og i den anledning at udnævne foreningens formand som afsending til provinskollegerne. Vi Københavnske typografer give vor afsending uindskrænket myndighed til at handle på vore vegne, og vi nære den sikre forventning, at kollegerne overalt ville give ham deres tilslutning. Vi rækker provinskollegerne vor hånd og betragter kun den som kollega, der modtager den.«

Efter at have truffet en ordning om søndagsarbejdet i bladene begiver R. P. Jensen sig nu på sin rejse - »kroningsrejsen«, som »Skand. Bogtr. Tidende« benævner den. I begyndelsen går alt godt; både i Kolding, Vejle, Horsens og Århus dannes stedforeninger. Da turen kommer til Randers, møder der den første modstand. Det er Elmenhoffs typografer, der kommer så godt ud af det med deres principal, at de - under anførelse af Westermann - kan være sig selv nok, og R. P. Jensen må rejse bort fra byen med uforrettet sag. Derimod dannes der stedforening i Ålborg. Forøvrigt var datidens industrielle forhold i bogtrykfaget for Jyllands vedkommende kun lidet udviklede, hvilket umuliggjorde dannelsen af lokalforeninger i de forskellige byer. Hele vestkysten op - i Ribe, Varde, Ringkøbing og Lemvig, nord for Ålborg i Hjørring og Frederikshavn og i øst- og midtjylland dreves trykkerierne fortrinsvis med lærlinge og tildels med kvinder. Men overalt har man her ligesom ventet på en vækkelse fra København for at træde ind i de organiserede typografers rækker, og den modtagelse, R. P. Jensen får, beviser bedst, at der findes sangbund for de idéer, Københavns typografer har slået til lyd for. Men pludselig må han afbryde rejsen, thi foruroligende efterretninger fra København forkynder, at der er udbrudt en konflikt i »Dagens Nyheder«, begrundet i fordring om lønforhøjelse. Ved R. P. Jensens mellemkomst lykkes det dog at få forholdet ordnet, og umiddelbart herefter tiltræder han påny sin agitationsrejse, men det varer ikke længe, inden der atter udbryder uroligheder, og disse er for så vidt af mere alvorlig natur, idet der viser sig en gærende indre splidagtighed indenfor ledelsen i »Den Typografiske Forening«.

Imidlertid tilendebringes forbundets dannelse definitivt. Der er dannet lokalforeninger i følgende byer: Kolding (formand Emil Petersen) med byerne Fredericia, Ribe, Varde og Ringkøbing under sig; Vejle (formand D. V. C. Hansen); Horsens (formand A. E. Kihl); Århus (formand Ditlev Nielsen) med byerne Æbeltoft, Grenå, Holstebro, Lemvig, Randers, Skanderborg, Silkeborg, Skive og Viborg under sig; Ålborg (formand L. Jensen) med byerne Frederikshavn, Hjørring, Hobro, Thisted og Nykøbing på Mors; Odense (formand P. Ditlefsen) med byerne Assens, Bogense, Fåborg, Middelfart og

Nyborg; Svendborg (formand Printzlau) med byerne Rudkøbing og Ærøskøbing; Nykøbing på Falster (formand C. P. Jensen) med byerne Stubbekøbing, Maribo og Rødby; Nakskov (formand P. Larsen); Næstved (formand C. A. Meyer) med byerne Vordingborg og Præstø; Slagelse (formand H. Olsen) med byerne Korsør, Skelskør og Sorø. Senere kommer så hertil stedforeninger i Ringsted, Hillerød, Holbæk og Roskilde.

Hele den indre strid i foreningen forårsagede, at man foreløbig måtte opgive den påtænkte henvendelse til principalforeningen om nedsættelse af en tariffkommission. På den ekstraordinære generalforsamling, der i den anledning afholdes d. 1. september, tager formanden nemlig et forslag i denne retning tilbage, væsentligst for at give tid til, at den indre fasthed igen kan vende tilbage. Derimod besluttes det enstemmigt at indordne sig under forbundet fra d. 1. juli at regne med et medlemsantal af noget over 400.

Efterdønningerne af den indre uenighed vedvarer lige indtil begyndelsen af oktober måned. Ved det ny stedfundne valg til bestyrelse er sindene imidlertid faldet noget til ro, og nu begynder bestyrelsen at beskæftige sig alvorligt med tarifsagen. D. 27. november afsender den en skrivelse, i hvilken man anmoder principalforeningen om nedsættelse af en tariffkommission.

Det i så mange henseender bevægede år slutter med en i den typografiske verden opsigtsvækkende begivenhed: »Skandinavisk Bogtrykker Tidende« udkommer i december måned for sidste gang. Medens dette blad i begyndelsen af cand. Nyrops redaktionsvirksomhed i mange spørgsmål, der angik arbejderne, stillede sig rent refererende til disse, tog den, da spørgsmålet om foreningsbogtrykkerier kom op, afgjort parti for indførelsen heraf. Også den socialistiske bevægelse herhjemme så i produktionsforretninger frelsen for arbejderne, når disse ikke kunne føre en strejke igennem. Men denne sag - og så en fagskoles oprettelse - var i grunden kun lyspunkterne i tidsrummet fra 1871-1875 i »Skandinavisk Bogtrykker Tidendes« standpunkt til den typografiske arbejderbevægelse. Navnlig i det sidste år af sin levetid går bladet ikke så lidt bort fra sin upartiske holdning og ser tildragelserne mere fra et principalvenligt synspunkt. Der klinger ganske vist gennem slutningsordet en vemodig grundakkord om, at ensidigheden i den typografiske bevægelse fordrer ensidige organer, og det skimter igennem, at foretagendet i lige ringe grad understøttes af arbejdere og principaler. Nægtes kan det imidlertid ikke, at bladet ved sine historiske undersøgelser har gjort sig i høj grad fortjent ved at fremdrage adskillige af fortidens typografiske begivenheder; redaktøren forstod at give disse den rette historiske kolorit, og der er ved dette utrættelige arbejde draget så meget frem af glemselens slør, at man kun har grund til at være hr. Nyrop i høj grad taknemmelig, fordi han derved ikke alene har skaffet os et indblik i datidens bogtrykkerskikke, men også har henledt opmærksomheden på sådanne kulturhistoriske

Episoder af dansk bogtrykkerliv, som sikkert ikke var kommet for dagens lys uden hans fortjenstfulde arbejde. Derfor fortjener han tak fra alle de bogtrykkere, som endnu elsker deres fags historie.

### **Det store år**

Straks ved det ny års begyndelse modtager »Den Typografiske Forening« følgende skrivelse fra d. 31. dec. 1875 fra »Foreningen af Danske Bogtrykkere« bestyrelse: » I anledning af den ærede bestyrelses skrivelse af d. 27. november dette år, udbeder vi os



meddelt, hvilke punkter i tariffen den væsentligt måtte ønske ændrede, forinden vi kunne forelægge de herrers skrivelse på vor forenings generalforsamling, der vil blive afholdt i januar eller februar måned - Sally B. Salomon.«

Og d. 15. januar afsendes derpå følgende skrivelse fra »Den Typografiske Forening«s bestyrelse: »Ifølge skrivelse af d. 31. december forrige år, ønsker den ærede bestyrelse i henhold til vor anmodning om en tariffkommissions nedsættelse meddelelse om, hvilke punkter i tariffen vi væsentlig måtte ønske ændrede. Som direkte svar herpå tillade vi os at henlede opmærksomheden på §§erne 10 og 13, - to af tariffens betydeligste paragrafer -, der kun meget undtagelsesvis har formået at skaffe sig indgang. Denne ulempe, formene vi, så godt som umuliggør voldgiftsrettens virksomhed overfor stridsspørgsmål, der måtte falde ind under disse to bestemmelser. Hvilke opgaver den eventuelle kommission ellers måtte finde sig beføjet til at løse, bør vel rigtigst overlades til den selv; i alt fald fordrister vi os ikke til at opstille nogen forhandlingsbasis, uden i samråd med den ærede bestyrelse.«

Tilgangen af ny medlemmer såvel til »Den Typografiske Forening« som til lokalforeningerne voksede imidlertid dag for dag. D. 1. marts talte forbundet 635 medlemmer, hvoraf 449 i København og 186 i provinserne. Ikke desto mindre var den økonomiske status ikke overdreven gunstig; udgifterne i anledning af den foretagne organisationsrejse, der androg 600 kr., bidrog naturligvis ikke uvæsentligt hertil. Ligeledes klagedes der i repræsentantskabet over en del ekstraordinære udgifter, og der udtaltes en skarp dadel over de utilgivelig mange restancer.

Medens man i »Den Typografiske Forening« nu ivrigt gav sig i lag med behandlingen af ny love, der skulle bringes i overensstemmelse med forbundets almindelige love, gik forhandlingerne om tariftsagen deres rolige gang. Principalerne forhastede sig ikke. D. 14. marts afholdtes den ordinære generalforsamling, og først d. 30. nåede man at afsende den meddelelse, at man ikke kunne gå med til nedsættelsen af en tariffkommission, men udbad sig de forslag, som typograferne ønskede at stille. Indenfor bestyrelsens kreds mærkede man nu, at principalerne i virkeligheden søgte at trække sagen så meget som muligt i langdrag. Det stod også allerede på dette tidspunkt klart for den, at der næppe var meget håb om, at et resultat kunne nås ad fredelig vej, og man drøftede derfor et forslag om at sende en repræsentant til den tyske bogtrykkerdag, der i en nær fremtid skulle afholdes, for at opnå et tilsagn fra det tyske forbund om pekuniær støtte, hvis det skulle komme til åben kamp. Samtidig anmodede man påny principalernes styrelse om en sammenkomst, hvilket senere tilstodes, idet man som repræsentant sendte hr. O. C. Olsen.

Midt under denne forholdsvis venskabelige forhandling kom det til en krigserklæring i »Dagens Nyheders« sætteri. Anledningen hertil var den, at bladets bogtrykker, hr. Calberg, først havde antaget en af bladets ældste sættere som metteur, men pludselig skiftede sind og i stedet for denne antoges hr. Laur. Madsen, tidligere faktor hos bogtrykker Hanson i Frederiksborg. Hr. Madsen var ikke forbundsmedlem; dels af denne grund og dels fordi man af faldne udtalelser sluttede sig til, at meningen med hr. Madsens ansættelse var den, at adskillige fordele skulle ryge i lyset, henvendte man sig til foreningen og præsidiets om støtte, og d. 15. april lukkedes trykkeriet for tilgang af forbundsmedlemmer, medens samtlige sættere i bladet opsagde deres pladser med fjorten dages varsel. Stillingen var kritisk for bladet, men i en fart forvandlede Hr. Laur. Madsen til bogtrykker og fik som sådan bladets trykning overdraget, og nu indlod man

sig forhandlinger med udgiverne, som dog måtte købe freden dyrt, idet satsprisen forhøjedes med 2 øre pr. 1000, den faste Ugeløn med 1 kr., ligesom enkelte specialbestemmelser for korrektur og ekstrature i en ikke uvæsentlig grad forøgede sætternes fortjeneste.

Bogtrykkerdagen var imidlertid blevet indkaldt. På denne var følgende repræsentanter mødt: Fra København: P. Christensen, A. F. Decher, Chr. Ewald, Rud. Foltmar, J. P. Frantzen, N. Hansen, J. C. Henriksen, Th. Jørgensen, G. Lindberg, A. L. Mortensen, N. C. Olavesen, Fr. Olsen, Charles Thomsen, H. V. Tverskou, V. A. J. Tømmerup; fra Århus: F. H. Andersen og Julius Stæhr; fra Odense: P. L. Erichsen; fra Randers: H. Hansen; fra Hjørring: J. P. Hansen; fra Vejle: Vilh. S. Hansen; fra Nykøbing på Falster: H. P. Henrichsen; fra Ringsted: S. K. Johansen; fra Slagelse: H. Køster; fra Horsens: L. P. Larsen; fra Hillerød: Thv. Monsen; fra Ålborg: J. Møller; fra Nakskov: H. P. C. Nordlunde; fra Kolding: H. F. Rasmussen; fra Roskilde: Oluf Rasmussen; fra Næstved: A. L. Svendsen; fra Holbæk: L. Sønderkjær; fra Svendborg: H. P. Warberg.

Forhandlingerne førtes med liv og lyst. Det var navnlig behandlingen af forbundets »grundlov«, der tildrog sig opmærksomhed. Udkastet lagde nemlig meget stor magt i »præsidentens« hænder, men imod den rejste der sig en opposition fra københavnerne, der bidrog til at indskrænke den i betydelig grad. Ligeledes lykkedes det den samme opposition i spørgsmålet om samarbejde eller ikke-samarbejde med ikke-forbundsmedlemmer at få vedtaget betydelige indskrænkninger i udkastets oprindelige bestemmelser, der gik ud på, at intet samarbejde med ikke-forbundsmedlemmer måtte finde sted. Den anden sag af vigtighed, som bogtrykkerdagen havde at behandle, var tariffen. De forhandlinger, der var ført med hr. O. C. Olsen, havde ikke bragt noget resultat, og angående det udkast til tarif, som typograferne havde sendt til principalerne, havde disse svaret, at det var så vidtløftigt og vanskeligt at sætte sig ind i, at der ikke straks kunne træffes nogen afgørelse, medens man dog kunne afgive den erklæring, »at en forbedring bør efterstræbes«. Diskussionen drejede sig her nærmest om den mulighed, der eventuelt kunne frembyde sig, hvis principalerne ville gå ind på tariffens kardinalpunkter med et afslag på satsprisen af  $16\frac{2}{3}$  pct. I typografernes udkast var satsprisen sat til 35 øre for fraktur og 38 øre for antikva, ligegyldigt om det var skrevet eller trykt manuskript; men samtidig fastsattes det, at tarifbestemmelserne ikke gjaldt avissats. Da de fleste trykkerier i provinserne jo imidlertid beskæftigede sig med aviser, kunne man ikke med rette sige, at tariffen i den foreliggende skikkelse løste spørgsmålet om en tarifmæssig arbejdsordning for provinsernes vedkommende. Mærkeligt nok dvælede ingen af de provinsdelegerede ved denne side af sagen; de københavnske repræsentanter udtalte sig derimod enstemmigt for at bibeholde den høje satspris mod så at opgive »svinestegen«. Sluttelig vedtoges enstemmigt en resolution, ifølge hvilken der nedsattes et udvalg på fem medlemmer med det hverv at føre forhandlingerne til ende; såfremt dette ikke skete inden fire måneder, betragtedes det som et afslag fra principalerne.

Dagsordenens andre spørgsmål: oprettelsen af en rejse- og arbejdsløshedskasse, de stedlige sygekassers indretning og forbindelse samt lærlingspørgsmålet blev kun overfladisk behandlede, og det er netop for disse punkters vedkommende, at man kan rette bebrejdelser mod bogtrykkerdagen, fordi den i så ringe grad tog hensyn til dette fundament for enhver organisation. Det organiske liv indenfor en organisation spiller selvfølgelig en alt for stor rolle til, at man kan lade det ude af betragtning. Det er derfor betegnende at se, at medens man lagde hovedvægten på selve tariffen, afgjorde man i en

håndeveding spørgsmålene om organisationens enkelte led: rejse-, arbejdsløsheds-, syge- og aldersforsørgelseskasser. Havde man i stedet for at skyde lønspørgsmålet så stærkt i forgrunden mere beskæftiget sig med at udvikle forståelsen af organisationens betydning, ville meget være vundet og den katastrofe, der senere indtraf, måske undgået.

Men den forståelse af organisationens betydning manglede ganske hos den danske bogtrykkerdags medlemmer. Arbejdsløsheds- og aldersforsørgelses-spørgsmålet afgjorde man ved en resolution, ifølge hvilken der skulle nedsættes en kommission, og det eneste praktiske, der udrettedes, var den beslutning, som vedtoges, ifølge hvilken der foreløbig skulle henlægges 5 øre af forbundskontingentet til hver af disse to kasser. Derimod vedtog man en højtflyvende resolution om dannelsen af et foreningsbogtrykkeri, der forøvrigt var i god samklang med hele den mani for grundlæggelsen af produktionsforretninger, som på den tid var i mode, men som naturligvis aldrig blev til virkelighed.

I den påfølgende tid var man dels optaget af forhandlingerne angående tariffen og dels beskæftiget med at tumle den opposition, der efterhånden havde dannet sig, specielt mod R. P. Jensens ledelse. Denne stammede væsentligst fra den lille del af medlemmer, der ønskede et samarbejde med de såkaldte »frie« fagforeninger. Disse havde allerede i maj måned sendt en skrivelse til »Den Typografiske Forenings«, bestyrelse, hvori der anmodedes om en tilslutning til fagforeningernes grundlovsfest ved Den Slesvigske Sten, og selve spørgsmålet kom til forhandling på en overordentlig generalforsamling, der var sammenkaldt på foranledning af den socialistiske fraktion af foreningens medlemmer. På denne generalforsamling stilledes der forslag om at udlevere fanen til de medlemmer, der ville slutte sig til fagforeningernes grundlovsfest, hvilket efter et kvarters forhandling forkastedes med 200 stemmer mod ca. 30.

Tarifforhandlingerne nærmede sig deres ende. I august offentliggjordes tarifforslaget forsynet med hr. O. C. Olsens og R. P. Jensens underskrifter. Forslagets hovedbestemmelser fastsatte satsprisen til 33 øre for fraktur og 35 øre for antikva, arbejdstiden til ti timer, og overarbejdet godtgjordes med 50 og 100 pct. I et særskilt afsnit om avissats fastsattes satsprisen til 36 øre for fraktur og 38 øre for antikva, overarbejdet fra kl. 9 -12 om aftenen godtgjordes med 1 kr. 50 øre og efter kl. 12 med 50 øre pr. halve time, medens der dog kunne gøres afvigelser med hensyn til satsprisen, når de lokale forhold måtte tale derfor.

Typograferne havde ved dette forslag vundet betydelige fordele. Principalernes delegerede ikke alene anbefalede tarifforslaget til vedtagelse, men udtalte endog, at en gennemsnitsfortjeneste af 20 kr. ugentlig var den sum, som behøvedes, for at de vigtigste livsfornødenheder kunne tilfredsstilles. Man skulle således tro, at alt var klappet og klart. Men skæbnen ville det anderledes.

Medens forbundet nemlig vedtog tarifforslaget med 429 stemmer mod 16, modtog forbundspræsidenten følgende skrivelse: »På den i går aftes afholdte generalforsamling i Foreningen af Danske Bogtrykkere, hvor forslag til almindelig dansk sættertarif forelå til behandling en bloc, besluttedes forkastelse af forslaget. Det vedtoges derefter, at foreningens styrelse i den nærmeste fremtid skulle udarbejde et nyt forslag til en tarif, som da vil blive tilstillet Den Typografiske Forening. På styrelsens vegne ærbødisk - Sally B. Salomon.«

»Foreningen af Danske Bogtrykkere« havde altså til trods for hr. O. C. Olsens underskrift forkastet tariffen. Forbundsudvalget og tariffkommissionen tog i et møde, der afholdtes samme aften, som skrivelsen modtoges, stilling til forkastelsen og kom til det resultat, at det standpunkt, som der var fastslået ved begge parter underskrift på forslaget, måtte bibeholdes. Samtidig udskreves der et overordentligt kontingent på 1 kr. ugentlig.

Få uger efter forelå principalernes forslag. Det indeholdt selvfølgelig betydelige forandringer på alle væsentlige punkter. Der indførtes således paketsats og ombrækning i stedet for den hidtil gældende beregning; satsprisen nedsattes fra 33 øre for fraktur og 35 øre for antikva til 30 øre og 32 øre, paragraferne om talsats, tabellarisk, matematisk og kemisk sats udslettedes, godtgørelserne for omvendte bogstaver i korrekturen, for at udskyde til korrektur mere end to gange, for at ilægge format, for at rette uforskyldte tidsspildende presserevisioner og for tidsspilde på grund af manglende materiale bortfaldt; timebetalingen for korrektur etc. forandredes fra 40 øre pr. time til at beregnes efter sætterens gennemsnitsfortjeneste, og opsigelsesfristen for tariffen forandredes fra tre måneder til seks måneder. Den væsentligste forandring - foruden satsprisen - traf dog bestemmelserne om avissats. I stedet for de mange specificerede bestemmelser i det første forslag foreslog principalerne i det andet følgende affattelse vedr. avissats: »Hovedprincippet bliver: beregning efter almindelig sats, når arbejdstiden fastholdes fra kl. 9-9; selvom arbejdstiden antages fra kl. 10-10, bliver det arbejde, som udføres efter kl. 9, at forhøje med 50 pct.. Alt ikke almindeligt arbejde betales efter bestemmelserne i den almindelige tarif«. Samtidig anmodede man i en medfølgende skrivelse om ændringsforslag inden fjorten dage, efter hvilket tidspunkt man ikke ville anse sig som bundet til forslaget.

Forslaget gik til behandling i den af bogtrykkerdagen nedsatte tariffkommission; den ophævede beslutningen af d. 11. august, dvs. den først underskrevne tarif, og overlod den endelige afgørelse til forbundsstyrelsen. Umiddelbart herefter afsendtes en skrivelse til principalerne, i hvilken man tilbød at gå ind på 32 og 34 øre pr. 1000 for bogsats og 34 og 36 øre for avissats, og forøvrigt stillede man ændringer til afsnittet om avissats, der i det væsentligste førte forslaget tilbage til dets oprindelige form. Samtidig med skrivelsens og ændringsforslagenes afsendelse anmodede man om, at to afsendinge fra typograferne måtte komme tilstede på bogtrykkernes generalforsamling, hvilket principalernes styrelse afslog.

D. 24. oktober om aftenen afholdt »Foreningen af Danske Bogtrykkere« ekstraordinær generalforsamling. Stemningen var helt og holdent for at forkaste de af typograferne stillede ændringer, noget, man trygt kunne gøre, eftersom man på en tidligere generalforsamling havde vedtaget følgende bestemmelser: »I tilfælde af strejke, såvel partiel som total, fra sætternes side, beslutter vi at standse arbejdet i vore trykkerier såvel med de til forbundet hørende arbejdere som med dem, der på hvilken som helst måde måtte støtte forbundet i dets bestræbelser for at fremtvinge en forhøjet arbejds løn. Overtrædelse af denne bestemmelse medfører for den pågældende en bøde af 500 kroner, hvilken mulkt bliver at forhøje med 100 kr. for hver sætter, som en principal beskæftiger udover et antal af 5 sættere, når disse er medlemmer af Typografforbundet.«

Så snart principalernes afvisende svar kommer typograferne i hænde, afholdes der møde med forbundsudvalgets Københavnske afdeling, og på dette tages der den for forbundet så skæbnesvangre beslutning at søge tariffen med de af typograferne forsynede

ændringer gennemført med magt. Til en begyndelse blokeres Johan L. Lunds (»Folkets Avis«) og »Dagens Nyheders« trykkerier, fordi man der rådede over kernetropper. Samtidig indvarsles der til tillidsmands- og almindeligt møde, og sluttelig opsiges tariffen af d. 16. september 1874 i følgende skrivelse: »København, d. 26. oktober 1876. Til bestyrelsen for Foreningen af Danske Bogtrykkere. Den under d. 16. september 1874 af de københavnske bogtrykkeriejere og typografer vedtagne tarif har jeg herved den ære på Det Danske Typografforbunds vegne at opsige som ikke mere gældende fra lørdag d. 28. denne måned at regne. Den ærede bestyrelse anmodes om at sætte bogtrykkerforeningens medlemmer i fornøden kundskab herom. Ærbødigst R. P. Jensen, forbundets præsident.«

Samtidig forhøjes det overordenlige bidrag fra 1 kr. til 2 kr. ugentlig. Men principalerne ligger heller ikke på den lade side. Så snart »Foreningen af Danske Bogtrykkere« modtager opsigelsen af tariffen, vedtages det at ophøre med enhver forhandling med forbundet og at opsige alle dets medlemmer med otte dages varsel. Lørdag formiddag, d. 28. oktober, forelægges der på principalforeningens medlemmers trykkerier de typografer, som er medlemmer af forbundet, en opfordring og en erklæring af følgende indhold: »I anledning af en fra forbundspræsidenten modtagen skrivelse om, at tariffen af d. 16. september 1874 er opsagt og ikke længere er gældende end til lørdag d. 28. dennes, beder jeg dem meddele, hvorvidt de vedblivende vil arbejde her i trykkeriet efter den nævnte tarif og udmelde dem af forbundet, eller de vil nedlægge arbejdet. I første tilfælde vil de have den godhed at underskrive nedenstående erklæring og afgive den til mig inden dags middag kl. 12.«

»Undertegnede sætter, som for øjeblikket arbejder i (navn) bogtrykkeri, afgiver herved den erklæring, at jeg ikke er medlem af Typografforbundet, ligesom jeg også forpligter mig til ikke at støtte det nævnte forbund, hverken med pengebidrag eller på anden måde.«

Principalforeningen talte den gang Københavns betydeligste bogtrykkere i sin midte; men det gjaldt også om at få de udenfor foreningen stående bogtrykkere til at bistå, og derfor udsendtes der skrivelser til dem om at støtte i kampen; men disse bestræbelser havde intet nævneværdigt resultat.

Principalerne mistede straks en mand, nemlig Sally B. Salomon, som samtidig med, at han nedlagde sin formandspost, udmeldte sig af foreningen. Forbundet blokerede alligevel hans trykkeri, da han ikke ville underskrive den af forbundsbestyrelsen forelagte tarif. I stedet for Sally B. Salomon vælges Hostrup Schultz til formand, og under hans og navnlig O. C. Olsens ledelse begynder kampen for alvor. Alle principalerne med undtagelse af fem til seks forelægger erklæringen, men kun ca. tyve forbundsmedlemmer går ind på at underskrive den. Lørdag aften afholdes det indvarslede almindelige møde, hvor der hersker stor og enstemmig begejstring. Mandag morgen åbnes krigen med arbejdsnedlæggelse i Cohens, Jørgensen & Co's, Ernst Lunds, Joh. L. Lunds, Nielsen & Lydiches, O. C. Olsens, Schultz's og Valentin & Lunds trykkerier; man vil nemlig ikke afvente principalernes otte dages opsigelse. På dette tidspunkt er der ca. 130 typografer i ilden; Schultz beholder fjorten til seksten ikke-forbundsmedlemmer, Valentin & Lund fem og Joh. L. Lund seks, medens de øvrige trykkerier er fuldstændig blottede for arbejdskraft, når undtages ca. fem og tyve lærlinge.

Tre trykkerier kapitulerer straks. Det er »Dagbladets« udgivere, »Socialdemokratens Bogtrykkeri« (mærkeligt nok læses det i de følgende numre af »Typograf Tidende«, at J. Henriksens (soc.dem.) trykkeri er blokeret) og Ferslew & Co., og endvidere hæves blokaden på Th. Nielsens trykkeri. Den følgende lørdag kulminerer kampen, idet de forbundsmedlemmer, som ikke har villet underskrive den såkaldte »slaveerklæring«, og hvis otte dages opsigelsesfrist nu er udløbet, slutter sig til de kæmpende kammerater; ialt er ca. 175 typografer på kamppladsen. Det er særlig Cohens, Jørgensen & Co's, Lunds, Gandrups, »Dagens Nyheders«, Nielsen & Lydiches, O. C. Olsen & Co's, Schultz's og Thieles trykkerier, der er i knibe, idet der her kun arbejder ialt 34 sættere og 22 lærlinge, medens 134 mand har nedlagt arbejdet.

Da får principalerne en vistnok uventet hjælp fra Tyskland. Det er den noksom bekendte redaktør af »Deutsche Buchdrucker-Zeitung«, hr. Hermann Blanke, der hverver tropper til principalerne, og det lykkes virkelig også at få ca. tredive tyske sættere hertil. Typograferne gør nu den sidste pekuniære kraftanstrengelse, idet der udstedes følgende kundgørelse: »Det overordentlige forbundsbidrag (jfr. grl. § 17) bliver at forhøje og udskrives ugentlig således: »medlemmer, der i ugens løb have haft en fortjeneste af 16 kr. og derover, bidrage 3 kr., medens medlemmer med en mindre ugefortjeneste end 16 kr. kun bidrage 2 kr., hvilken udskrivning gælder hele forbundet, dog herfra undtagne de medlemmer, der som avissættere i København har opnået den nye tarifs indførelse, idet bidraget for disse sættes til 5 kr., når deres ugefortjeneste udgør 20 kr. og derover, og til 3 kr., når denne er mindre end 20 kr. Den her kundgjorte forhøjelse af det overordentlige bidrag træder i kraft fra næste uge og udredes første gang lørdag d. 25. i denne måned«. København, d. 17. november 1876. R. P. Jensen, A. F. Decher, forbundets præsident. Forbundsudvalgets formand.

Men hermed er også typografernes kræfter så godt som udtømt. I kampens fjerde uge fornemmer man de første tegn på arbejdernes nederlag, idet en henvendelse, undertegnet af R. P. Jensen, A. F. Decher, H. C. Jacobsen, Carl Lassen, Olavesen og Emil Petersen, i hvilken de henstiller til principalforeningens styrelse at indlede underhandlinger med dem, hånligt afvises.

Med hver dag, der går, vokser frafaldet. Et nyt forsøg på at få underhandlinger igang strander. Føreren i kampen er allerede bukket under ved det første sammenstød, og der fordres de øvrige ledendes hele energi for at holde ham oppe i den korte tid, kampen endnu varer. Typograferne og ledelsen står til slutning modløse og fortvivlede. Der er ingen anden udvej end at overgive sig på nåde og unåde til den sejrberuste fjende. Tirsdag d. 6. december afholdes et møde; sønderknust og opløst redegør R. P. Jensen for tilstanden, og med overvældende majoritet vedtages det at ophøre med kampen. Principalerne havde sejret - forbundet var slået.

Det er selvfølgelig altid lettere bagefter at dømme end forud at sige, hvorledes man skal handle. Men sandheden trædes ikke for nær, når man udtaler, at strejkens påbegyndelse noget nær var en letsindighed. Man måtte vide, at principalerne ved den af dem udviste holdning kun lagde an på at udæske typograferne, og at det så langt fra var dem ukært, at arbejderne greb til våben, at de tværtimod ved hele deres fremgangsmåde lagde an på at ægge dem dertil. Endvidere må det spørgsmål ikke have stået klart for ledelsen: var der tilstrækkeligt sammenhold, og hvorfra skulle i bekræftende fald de nødvendige penge til understøttelserne komme den samlede kassebeholdning, man ved strejkens udbrud rådede over, androg ca. halvfemte tusind kroner - en dråbe i havet. Ikke desto mindre

kan man kun få respekt for den offervillighed, der udvistes, idet man i den korte tid, strejken stod på, indsamlede omtrent syv tusind kroner (ialt udgaves til strejkende og arbejdsløse 10,615 kr. 23 øre, medens der i overordentlige og frivillige bidrag indkom 7,774 kr. 62 øre; beholdningen fra indsamlingen til de strejkende Berliner-typografer udgjorde 99 kr. 8 øre, og resten tilskød forbundets og »Den Typografiske Forenings« kassebeholdninger. Den sidstnævnte forenings beholdning udgjorde d. 1. januar 1877 671 kr. 53 øre). Men man havde aldeles ikke taget forholdene i det hele med i betragtning. I Tyskland - det land, hvorfra man ellers kunne have gjort størst regning på pekuniær hjælp - havde der kort før og endogså under kampen hersket meget urolige tilstande; typograferne var i mangfoldige byer i åben fejde med principalerne; men man agtede ikke på denne meget betydende omstændighed. Til arbejderpartiet havde man stillet sig åbenlyst fjendtligt; typograferne havde kastet alle broer af bag sig; ikke en øre tilflød dem fra denne kant. Den offentlige mening måtte man straks opgive at få i tale; kun den lille, uanseelige »Typograf Tidende« stod til rådighed; alle andre københavnske dagblade stillede sig selvfølgelig fjendtligt, og arbejderpartiets presse var lukket. Trykkerne, der havde kunnet gøre udslaget i kampen, havde man undladt at påvirke ved slet ikke at opstille nogle af deres krav og ved i det hele taget at behandle dem med en vis overlegenhed. Provinskollegernes tillidsmænd ænsede man ikke engang. Uagtet et valgt medlem af forbundsudvalget - i Århus (ifølge forbundsudvalgets forhandlingsprotokol, der først i den senere tid er kommet for dagens lys, havde lokalforeningen i Odense med dens formand, P. L. Erichsen, som samtidig var medlem af forbundsudvalget, allerede d. 12. oktober opløst sig. Da dette skete kort før strejkens udbrud, kunne det selvfølgelig ikke offentliggøres)- havde et lovmæssigt krav på at blive hørt, lod man fuldstændig, som om han ikke eksisterede, og tilkaldte ham end ikke, da svaret på principalernes tilbud skulle gives, lige som man også ignorerede ham, da blokaden - der måtte medføre lockout'en - erklæredes i »Folkets Avis« og »Dagens Nyheder«. Og endelig tog man slet ikke hensyn til den stilstand i forretningerne, som efter sommeren bragte med sig, og som på forhånd gjorde et gunstigt resultat usandsynligt.

Desuden lededes strejken slet - det er ikke for meget sagt. R. P. Jensen faldt sammen, så snart principalernes krigserklæring kom. Og hvad der var det værste - han undlod efter nogle ugers forløb at sende provinsianerne meddelelse om strejkens gang. At dømme efter de forholdsvis meget små bidrag, der indløb, blev der uden tvivl heller ikke gjort meget ved opfordringerne til udlandet om at støtte.

Principalerne jublede. Først takkede man kunderne for den udviste overbærenhed og lod dernæst de ledige typografer gå så længe som muligt for at gøre dem rigtig møre. Typograferne stod rådvilde og modløse; kun én ting var de klar over: at »Den Typografiske Forening« måtte udmelde sig af forbundet, for at principalernes boykotning af forbundsmedlemmerne kunne blive virkningsløs. Om man just på den måde nåede dette formål kan være tvivl underkastet; formelt undgik man ganske vist dette skær, men i realiteten var dog det at være medlem af »Den Typografiske Forening« akkurat det samme. Det viste sig jo i virkeligheden også; thi masser af medlemmer udmeldte sig af foreningen, og umiddelbart efter strejken var den knap i stand til at mønstre hundrede mand. Havde man derimod holdt pinen ud, var grundlaget for organisationen landet over dog blevet bevaret, og den dybe kløft mellem land og by, der mærkedes indtil op i halvfemserne, ville være undgået, selv om man også havde måttet begynde forfra på bar bund.

På den generalforsamling, hvor de ny love for foreningen som specifik Københavnsk forening behandles, taler Bøhm, Wiinblad (den nuværende redaktør af »Socialdemokraten«) og Foltmar for en tilnærmelse til det socialdemokratiske parti, medens Decher, P. Christensen, Emil Petersen og R. P. Jensen fraråder det. Det forkastes da også med alle stemmer mod seks. Endelig d. 27. december når man til ende med behandlingen af de ny love, hvis formålsparagraf fastsætter: 1) gensidig understøttelse i arbejdsløshedstilfælde, 2) fast sammenhold i alle forhold og 3) indførelse af en tidssvarende tarif og opretholdelsen af samme. Samtidig vedtages det at forhøje kontingentet til 1 krone ugentlig (dette var nemlig umiddelbart efter strejken nedsat til det ordinære, 35 øre ugentlig) for derved at muliggøre en fortsat understøttelse af de arbejdsløse.

### Stille tider

I massevis havde typograferne som sagt udmeldt sig. Den mand, der nu i samfulde fem år havde sat al sin kraft ind på at skabe et handledygtigt typografisk samfund, trak sig ved det ny års begyndelse fuldstændig tilbage. R. P. Jensen havde gjort meget for typograferne. Han havde faktisk vakt dem af dvale og revet dem ud af troen på, at de kun var principalernes vilje undergivet; han havde formået at skabe et desværre kun kortvarigt sammenhold, som kunne have ført til store resultater, hvis man havde taget forholdene med i betragtning og ikke blindt kastet sig ud i den kamp, der kostede det unge forbund livet. Denne lille, uanseelige mand var en ubestridelig dygtig agitator. Han forstod at bøje de enkelte ind under sin vilje og skabte på den måde i løbet af få år en organisation, der på få undtagelser nær omfattede alle fagets udøvere. Han var en smidig taler, en øvet skribent og forstod den kunst at vække dette fags udøvers instinkt, at bringe det til at pulsere, så at det gik op i varetagelsen af de økonomiske interesser. Men han havde også sine store fejl. Han var forfængelig og magtsyg, småtskåren i de personlige forhold og tragtede kun efter at få magten ihænde for at kunne glimre som den enevældige diktator. Og han var langt fra nogen organisator. Han manglede den tålmodige slideevne til at bygge op fra nedent; sér man upartisk på forbundet som organisation betragtet, må man indrømme dets mangelfuldhed. Det var kun bygget op på dette ene: opnåelsen af bedre økonomiske vilkår, og det viste sig, at da dette mål glippede, var der intet - absolut intet, der bandt kollegerne til hverandre. R. P. Jensen havde glemt, at det møjsommelige arbejde, der skal til for at knytte de enkelte individer sammen til en ubrydelig kæde, ikke alene består i at vække den instinktmæssige interesse for visse krav, men nok så meget i at skabe forståelsen af disse kravts berettigelse. Den manglede typograferne, og derfor splittedes de som avner for vinden, da kampen endte med nederlag for dem.

I den derpå følgende tid svævede »Den Typografiske Forening« mellem liv og død. Ved det i januar måned foretagne bestyrelsesvalg var Decher valgt til formand, men de anstrengelser, der udfoldedes fra hans og A. L. Mortensens side, syntes ikke at skulle krones med held; typograferne var nu sunket tilbage i den gamle død. Man forsøgte alle mulige midler. Der udsendtes den ene opfordring efter den anden om at indmelde sig, og til sidst besluttede man sig til yderligere at nedsætte kontingentet til 25 øre ugentligt. I juni kan der noteres 150 foreningsmedlemmer af Københavns 374 sættere.

Organisationsvirksomheden lå brak. Gentagne forslag om en arbejdsløshedskasses oprettelse begravedes. Den daværende arbejdsløshed, der endog i sommeren nåede op til at omfatte fyrretyve typografer, hvoraf dog kun tyve var medlemmer af foreningen, og



den ringe offerberedvillighed, der udvistes, ville sikkert også have umuliggjort opretholdelsen af en sådan kasse. Derimod henleddes opmærksomheden på »De Forenede Hjælpekasser«. Allerede i 1877 havde den daværende »overdirektør«, hr. Sally B. Salomon, (i juli 1877 trak hr. Salomon sig tilbage fra overdirektørposten. Der blev ingen ny valgt, da man først ønskede at vide, hvorledes det nedsatte lovudvalg ville stille sig til denne post. I de ny love foresloges det helt at ophæve den) fået bemyndigelse til at lade de love, som et nedsat lovudvalg havde udarbejdet, gennemgå af beregner Andresen. Det viste sig da, at de »rige« hjælpekasser manglede 31,000 kr. til at kunne opfylde alle fremtidige forpligtelser. Der rørte sig derfor en stemning for at adskille kasserne og føre regnskabet for hver enkelt afdeling for sig, hvilket jo ville have været det samme som at slå pensionskassen fuldstændig ihjel; thi det var fra denne kasse, at kræftskaden stammede. Den ivrigste talsmand herfor var J. F. Jensen. Men det forkastedes, og i stedet herfor vedtoges det at ophæve understøttelses og rejsekassen, at forhøje kontingentet noget samt at nedsætte pensionshjælpen til 1 kr. ugentlig. Med disse bestemmelsers vedtagelse troede man så, at den hellige grav var vel forvaret; de fremtidige begivenheder viste, at dette var en bitter illusion. »Den Typografiske Forening« overtog nu fra d. 1. maj 1878 udredelsen af den rejsehjælp, der hidtil var blevet udredet af hjælpekasserne, men man fordrede, at enhver tilrejsende typograf, som henvendte sig til foreningen om rejsehjælp, også skulle kunne bringe bevis for, at han havde betalt enten til viatikumskasser eller typografiske foreninger i de byer, hvor han havde opholdt sig. Man var i foreningen ikke glad over den byrde, der ved denne lejlighed blev lagt over på medlemmerne; men grundlaget til en ordning af rejsekassevæsenet var hermed givet og dermed et af organisationens væsentligste hjælpemidler.

Tilstanden på trykkerierne var imidlertid blevet mere og mere utålelig. I så godt som alle bladsætterierne var satsprisen sat længere og længere ned, og med hensyn til tariffen herskede der fuldstændig anarkiske tilstande. Foreningens formand henvendte sig vel til »Foreningen af Danske Bogtrykkes« formand med klager over tariffens misligholdelse, men da hr. Schultz forlangte beviser, krøb medlemmerne i musehullet, og hr. Decher måtte endog undskylde, at han havde ulejlighet.

Imidlertid begyndte der nu at vise sig tilgang af ny medlemmer, og livet indenfor foreningen voksede. Styrelsen udvidedes derfor til at omfatte fem medlemmer, og på den første ordinære generalforsamling i 1880 nedsattes et lovudvalg for at udarbejde ny love, lige som det pålagdes udvalget at tage oprettelsen af en arbejdsløshedskasse under den alvorligste overvejelse. Pludselig stilledes medlemmerne imidlertid over for en meget vigtig afgørelse: optagelsen af fire typografer, som havde svigtet i kampen i 1876. Der opstod selvfølgelig en meget varm debat herom på den ekstraordinære generalforsamling, der i denne anledning afholdtes, men optagelsen besluttedes dog med 51 stemmer mod 35.

Smittede af den fremgang, københavnernes kunne notere, begyndte provinskollegerne at røre sig. I april måned var der nemlig afholdt en generalforsamling i rejseunderstøttelseskassen i Århus, på hvilken styrelsen havde foreslået oprettelsen af en rejseunderstøttelseskasse for hele Jylland, og der blev givet bemyndigelse til at udarbejde forslag til love for en sådan, ligesom det overdroges til styrelsen at sætte sig i forbindelse med de forskellige typografiske foreninger i Jylland og i den nærmeste tid beramme et møde i Århus, for at repræsentanter for de forskellige byer her kunne komme tilstede og vedtage lovene. D. 6. juni samledes delegerede fra Randers, Horsens,

Kolding, Vejle, Ringkøbing, Holstebro og Århus i sidstnævnte by, og på dette provinsernes første delegeretmøde stiftedes »Jyllands Typografiske Forening«. Foreningen havde udelukkende rejseunderstøttelsen til formål, og i dens love fastsattes medlemsbidraget til 15 øre ugentlig og 40 øre pr. mil i understøttelse. På repræsentantmødet valgtes Lind til formand for hovedbestyrelsen, men da han undslog sig for at modtage valget, erklærede Harald Jensen sig efter almindelig opfordring villig hertil, og ved den endelige afstemning, der umiddelbart herefter foretoges, valgtes han til formand med 93 stemmer.

I København vakte denne begivenhed naturligvis megen opmærksomhed. Det var jo et bevis på, at modløsheden indenfor provinskollegernes rækker nu også var ophørt, og der afsluttedes selvfølgelig straks gensidighed med Jylland. Den ny provinsforening vandt hurtig tilslutning: Kolding, Vejle, Horsens, Odder, Århus, Randers, Grenå, Viborg, Ålborg, Skive, Holstebro, Lemvig og Varde indrulleredes straks under dens område. Derimod ville Ringkøbing-kollegerne være de forsigtige; her bestod nemlig også en rejseunderstøttelseskasse, kaldet »Den Typografiske Forening«, og i Ringkøbing mente man, at man stod sig bedst ved at være separatister. Men den unge forening forstod ikke spøg. Da Ringkøbing-kollegerne stillede anmodning om gensidighed, nægtedes dette, og som følge heraf udbetaltes der ingen rejseunderstøttelse til medlemmer af »Den Typografiske Forening« i Ringkøbing.

I København begyndte der nu et organisatorisk arbejde, som efterhånden samlede flere og flere medlemmer. På de i oktober måned afholdte generalforsamlinger forelagde lovudvalget sit arbejde, og til trods for en vis forceret modstand fra enkelte medlemmer, som mente, at tarif sagen først måtte ordnes, lykkedes det endelig at få oprettelsen af en arbejdsløshedskasse vedtaget. Også oprettelsen af et bibliotek realiseredes i begyndelsen af 1882.

I mellemtiden var provinstypograferne atter kommet et godt stykke frem. I juni måned 1881 afholdtes i Århus et repræsentantmøde for »Jyllands Typografiske Forening«, og her vedtoges det med stor majoritet, at foreningen skulle udvides til også at omfatte en syge- og begravelseskasse. Derimod forkastedes oprettelsen af en arbejdsløshedskasse. Samtidig toges der for anden gang standpunkt til de lokale foreninger, som ikke ville slutte sig til hovedforeningen; Ålborg-typograferne havde nemlig en særlig forening, der ikke ville indordne sig under »Jyllands Typografiske Forening«, men hovedbestyrelsen fastholdt sit standpunkt: ikke at anerkende Ålborg lokale forening som gensidig forening, og den gennemførte det også efter nogen modstand, idet der i begyndelsen af det ny år oprettedes en lokalforening, i hvilken samtlige typografer indmeldte sig. Imidlertid begyndte der også rundt om på øerne at vise sig interesse for sammenslutning, og d. 11. september afholdtes der af forskellige afsendinge fra typografer på øerne et møde, i hvilket »Den Typografiske Forenings« og »Jyllands Typografiske Forening«s formænd deltog. På mødet viste der sig vel nogen stemning for at oprette en selvstændig typografisk forening for øerne, idet den nys besluttede syge- og begravelseskasse i »Jyllands Typografiske Forening« for mange af mødets deltagere stod som en hindring for en tilslutning til denne, men ved den foretagne afstemning vedtoges det dog med 28 stemmer mod 13 at slutte sig til den jyske forening, og da et kort efter udsendt cirkulære fra den jyske hovedbestyrelse til øernes typografer fandt en gunstig modtagelse, besluttede hovedbestyrelsen sig resolut til at udvide foreningens virksomhedsområde til også at omfatte øerne og til at omdøbe foreningen, så at den kom til at bære navnet: »Dansk Typografisk Forening«, ligesom der straks dannedes lokalforeninger i Fåborg,

Hillerød, Holbæk, Kalundborg, Middelfart, Næstved, Odense, Ringsted, Sorø, Slagelse og Svendborg. Sygekassens ikrafttræden udsattes dog et fjerdingår for øernes vedkommende.

Allerede i maj 1882 afholdtes i Århus atter repræsentantmøde for »Dansk Typografisk Forening«. Uagtet mange medlemmer havde udmeldt sig af foreningen på grund af beslutningen om at lade denne omfatte også syge- og begravelseskasse, viste det sig dog, at de efter kort tids forløb påny indmeldte sig, således at foreningen nu talte over 300 medlemmer, fordelt på 33 lokalforeninger, medens den ved det sidst afholdte repræsentantmøde kun havde talt henved 150 medlemmer i 12 lokalforeninger. Kassebeholdningen var ligeledes vokset; d. 1. juli 1881 udgjorde den nemlig kun 433 kr. 43 øre mod 1509 kr. 45 øre i slutningen af marts 1882. Medens det var lykkedes den unge forening trindt om i udlandet at opnå gensidighed med alle udenlandske typografiske foreninger såvel på rejse- som sygeunderstøttelsens område, viste der sig imidlertid hindringer fra en af de danske foreninger, idet hjælpe-kasserne i København stillede sig temmeligt afvisende lige overfor provinsianernes gentagende forlangende. Men den energiske ledelse var dog ikke her rådvild; thi den truede de gamle hjælpe-kasser med at oprette en særlig sygekasse for provinsianerne i København - og det hjalp. Kort tid efter blev hjælpe-kasserne tvungne til at gå ind på en overenskomst, der tilsikrede »Dansk Typografisk Forenings« medlemmer hjælp i sygdomstilfælde under deres ophold i København. Men også på det rent kollegiale område viste provinsforeningen sin handledygtighed. Da der i Århus lokalforening vedtoges en resolution, som bemyndigede lokalforeningens repræsentant på repræsentantmødet til enten at støtte forslag om oprettelse af et selvstændigt blad for provinserne eller også til selv at stille forslag desangående, greb hovedbestyrelsen forslaget med begge hænder, idet den henvendte sig til den københavnske forenings styrelse med forespørgsel om, på hvilke betingelser »Dansk Typografisk Forening« kunne få andel i »Typograf Tidende«, og med en lille ændring vedtoges derpå hovedbestyrelsens forslag om mod en andel i udgifterne til bladets udgivelse at betragte »Typograf Tidende« som medlemsblad. Hovedarbejdet på dette repræsentantmøde var forøvrigt nærmest helliget lovenes behandling.

Der manglede endnu kun at optage arbejdsløshedsunderstøttelsen indenfor »Dansk Typografisk Forening«, for at foreningen kunne siges at omfatte alle nødvendige organisationsgrene. Og den lod ikke vente længe på sig. I januar måned 1883 drøftedes sagen først i et hovedbestyrelsesmøde, og i marts måned vedtoges det ved almindelig afstemning med 237 stemmer mod 50 at oprette en arbejdsløshedskasse. Med denne kasses oprettelse havde provinsianerne i løbet af tre år udrettet et arbejde, som de med stolthed kunne se tilbage på, og den mand, der i dette tidsrum havde stået i spidsen for ledelsen, Harald Jensen, fortjente i fuldeste mål den anerkendelse, der vistes ham fra medlemmernes side, da han trådte tilbage fra formandsvirksomheden d. 1. juli 1883. Han havde forstået at vække provinstypografernes tillid til sig selv og havde i det korte tidsrum opdraget dem til et omfattende og for standen såre betydningsfuldt organisationsarbejde. Det var, som bekendt, hans virksomhed i arbejderpartiets tjeneste, der kaldte ham bort fra formandsposten.

I København var der imidlertid ligeledes sket et personsifte i ledelsen. Efter at A. F. Decher i begyndelsen af 1882 havde hævdet formandspladsen imod oppositionen, fratrådte han med det ny års begyndelse denne stilling. Der kan vel ingen tvivl være om, at det for størstedelen skyldtes hans energi, at foreningen gik sejrrikt ud af den kamp for

livet, som den førte efter nederlaget i 1876; utrætteligt virkede han i den tid for, at typograferne opretholdt organisationen og ikke bøjede nakken under principalernes åg, og derfor var den tak, kollegerne sendte ham ved hans fratrædelse, i fuldeste mål fortjent. Vel var han myndig og selvsikker, egenskaber, som største parten af typograferne ikke yndede, men hans fortjeneste var den, at han ikke slap taget, da alle andre - A. L. Mortensen undtagen - modløse havde opgivet ævret.

Hans efterfølger blev Rud. Bøhm, som valgtes med overvældende majoritet i februar 1883, medens bogtrykker Martius Truelsen kun opnåede 45 stemmer. Med denne periode begyndte et virkeligt frodigt organisationsarbejde. Allerede i længere tid havde der indenfor foreningen været stærk tale om at oprette en sygekasse, og i marts 1883 indsendte ni og tyve medlemmer et andragende til styrelsen, der gik ud på oprettelsen af en sygekasse i foreningen. Styrelsen stillede sig i høj grad sympatisk lige over for andragendet, og for ikke at støde de ældre kolleger, som samtidig var medlemmer af »De Forenede Hjælpekasser«, foreslog den, at der kun burde være tale om tvang med hensyn til at være medlemmer både af den eventuelle sygekasse og af foreningen over for dem, som ikke var medlemmer enten af »De Forenede Hjælpekasser« eller andre sygekasser. Men på generalforsamlingen mødte de gamle hjælpekassers ivrige forsvarere frem, idet disse godt indså, at en sygekasses oprettelse indenfor »Den Typografiske Forening« ville betyde det samme som døden for de gamle kasser, og selv om det ikke lykkedes at slå tanken om sygekassens oprettelse ihjel, viste dog snart forhandlingerne i den kommission, der af generalforsamlingen nedsattes for at tage sagen under nærmere overvejelse, at man var stemt for at opnå et kompromis med »De Forenede Hjælpekasser«. Dette lykkedes også. Efter at kommissionen havde henvendt sig til hjælpekasserne, vedtog disse at nedsætte et kombineret udvalg, bestående af fem medlemmer fra »Den Typografiske Forening« og fem fra »De Forenede Hjælpekasser«, som dog skulle være medlemmer af den førstnævnte forening, og efter nogen modstand, dels fra hjælpekassernes reaktionære medlemmer og dels fra medlemmer af trykkernes forening, vedtoges der både i hjælpekasserne og i »Den Typografiske Forening« en overenskomst, hvis hovedpunkt bestod i, at nye medlemmer samtidig skulle melde sig til optagelse i hjælpekassernes sygeafdeling og i »Den Typografiske Forening« fra d. 1. januar 1884 (tidligere medlemmers rettigheder i de to foreninger forblev uberørt af dette forhold), ligesom »De Forenede Hjælpekasser« foresloges adskilt i tre afdelinger, nemlig syge-, lig- og pensionskasse. Men allerede på den generalforsamling, som vedtog overenskomsten, skabtes der materiale til det sprængstof, der senere viste sig istand til at ødelægge sammenholdet indenfor »Den Typografiske Forening«, idet der fra hjælpekassernes styrelses side bebudedes forslag om at søge kongelig stadfæstelse på de paragrafer i lovene, der omhandlede kassernes formues urørlighed. For så vidt kunne man derfor kalde vedtagelsen skæbnesvanger.

På alle øvrige områder rejste kollegerne hovedet. Der herskede et livligt røre trindt om på alle trykkerier, og den ene konflikt afløste den anden. Rækken indleddedes med en kontrovers i Triers Bogtrykkeri i maj måned, på hvilket trykkeriprincipalen forlangte søndagsarbejde udført gratis; men ved en resolut optræden lykkedes det at opnå en skriftlig erklæring fra ham, der gik ud på, at han som regel ikke fordrede søndagsarbejde, og at han var villig til at godtgøre dette med 50 øre pr. time. Små sammenstød (hos Nielsen & Lydiche, Thiele, i »Morgenbladets« og »Socialdemokratens« trykkerier) lykkedes det at bilægge, og navnlig det sidstnævnte sted opnåedes der væsentlige forbedringer. En friere ånd og en bestemt optræden udvikledes; for første gang vedtog man således at overlade banneret til de typografer, der ønskede at slutte sig til

arbejderpartiets grundlovsfest. Endelig i oktober lykkedes det at få principalforeningen i tale, idet principalerne på en af foreningens styrelse tilsendt skrivelse erklærede sig villig til at træde i underhandlinger om en ny tarif, i hvilken anledning der valgtes en tariffkommission, bestående af fem medlemmer af »Foreningen af Danske Bogtrykkere,« og fem medlemmer af »Den Typografiske Forening«, og da mestre og svende samledes til fest d. 25. oktober for at fejre mindet om den første trykker i Danmark, Johan Snell, åndede alt forsonlighed og forståelse tiltrods for de mindre bataljer, der havde været ført i flere af trykkerierne.

Da året lakkede mod enden, udstedtes der almindelig amnesti for de typografer, der havde svigtet i kampen i 1876 - dog med bestemte undtagelser fra reglen. Og dermed afsluttedes det andet store afsnit i typografernes fagforeningshistorie, der havde været underkastet så mange omskiftelser, men som endnu manglede forståelsen af sammenslutningens betydning. Det var halvfjersernes oprivende kamp, som kastede sine lange skygger ind i typografernes indre foreningsliv, og som for anden gang bragte dem til at svigte organisationen og deres egen sag.

### **Frafaldets år**

I marts 1884 forelå resultatet af de tarifforhandlinger, den nedsatte kommission havde ført. Udbyttet kunne ikke siges at være stort. Satsprisen var vel fra 26 øre for fraktur og 28 øre for antikva steget til 29 og 31 øre pr. 1000 bogstaver, den uheldige bestemmelse i den gamle tarif om den mindre betaling (2 øre) for trykt manuskript var strøget, aflægning sat til en fjerdedel af satsprisen, overarbejds- og søndagsbetalingen klart præciseret samt fuld beskæftigelse indført som forpligtelse for principalen; men på den anden side var der ingen minimalløn fastsat, ligesom de fleste af satsens specialbestemmelser fuldstændig var udeladt. Tariffens drakoniske multkbestemmelser vakte ligeledes stor misfornøjelse. Det var navnlig disse sidste, der kritiseredes stærkt på den ekstraordinære generalforsamling, som afholdtes i anledning af tariffens vedtagelse eller forkastelse, men flertallet af Københavns typografer var dog fornuftigt nok til at tage imod den forhøjelse, den ny tarif faktisk indeholdt, idet der afgaves 234 stemmer for tariffen og 86 stemmer imod den.

Principalerne vedtog ligeledes den foreslåede tarif, men umiddelbart herefter nedlagde »Foreningen af Danske Bogtrykkere« formand, hr. kancelliråd Schultz, sin post og meldte sig ud af foreningen. Det var bestemmelsen om den fulde beskæftigelse, der generede det Schultz'iske Trykkeri og da navnlig Rigsdagstrykkeriet. Men medens foreningens ledelse strengt fordrerede tariffens gennemførelse i det Schultz'iske Trykkeri på Gammelholm, søgte man en udvej for Rigsdagstrykkeriets vedkommende, idet man gjorde gældende, at Rigsdagstidenden måtte betragtes som bladarbejde, angående hvilket en tilføjelse i tariffen fastslog, at dette arbejde på grund af forholdenes forskelligartethed ikke kunne henføres under tariffen.

Imidlertid nærmede d. 1. august sig, til hvilken tid foreningen havde forpligtet sig til lige overfor »Foreningen af Danske Bogtrykkere« at gennemføre tariffen på alle de trykkerier, hvor der fandtes foreningsmedlemmer. Man tog kraftigt fat med forholdsregler; ja, man tog end ikke i betænkning at flutte sig vel meget; thi man fastsatte ikke alene den ugentlige understøttelse for strejkende til 14 kr. for gifte og 12 kr. for ugifte, men man vedtog endogså at understøtte alle arbejdsløse, uanset hvor lang tid der var udredet bidrag, med 10 kr. om ugen. Til gengæld forhøjedes kontingentet fra

25 øre til 35 øre ugentligt, hvilket straks gav anledning til udmeldelse fra enkelte velstillede.

Principalforeningens forhenværende formand nægtede at anerkende tariffen. Det må sikkert betragtes som en fejl, at foreningens ledelse - vistnok af frygt for principalforeningen - straks greb til at blokere det Schultz'iske Bogtrykkeri. Den værste anstødssten var som sagt paragrafen om fuld beskæftigelse, og hvis det havde været hensigten konsekvent at gennemføre denne paragraf på samtlige trykkerier, ville der ikke have været noget at indvende mod de skarpe forholdsregler, der blev taget mod Schultz. Men dette skete jo imidlertid ikke; så godt som overalt gav typograferne køb over for denne bestemmelse. Nu stillede Schultz og arbejderne sig side om side og forhandlede om en særlig hustarif, hvilket måske ikke ville være sket, hvis ledelsen i rette tid havde søgt at komme til en forståelse med personalet. Som det nu gik, var det kun principalforeningens ærinde, man udrettede ved at udelukke ca. tredive af foreningens medlemmer hos Schultz, og værre blev det, da turen kom til Rigsdagstrykkeriet. Principalforeningen benyttede sig nemlig også her af lejligheden til at søge at ramme »Den Typografiske Forening« - og det lykkedes den. Man havde som sagt søgt at unddrage Rigsdagstrykkeriet fra tariffen ved at henvise til bestemmelsen om tariffens ikke-gyldighed for avissats; men hr. O. C. Olsen, der nu var valgt til formand for principalforeningen, havde ved tariffens reentrykning fundet en passende lejlighed til at stryge denne tilføjelse og påberåbte sig, at han ved en konference med Rud. Bøhm havde fået dennes sanktion hertil. Selvfølgelig var dette ikke tilfældet, idet sanktionen kun gjaldt borttagelsen af underskrifterne på udkastet, men tariffen var reentrykt uden tilføjelsen. Da Kristiansborg Slot d. 3. oktober gik op i luer, og trykkerivirksomheden som følge heraf henlagdes til hovedtrykkeriet, hvor arbejdet forlangtes udført efter hustariffen, blev sætterne så at sige tvungne til at nedlægge arbejdet, og 10 typografer forlod nu deres pladser. Det lykkedes lige så lidt her som i det Schultz'iske Trykkeri at holde principalen stangen; den ene sætter efter den anden meldte sig til det blokerede trykkeri, og i løbet af kort tid havde således foreningen tabt to i forvejen sikre trykkerier og i løbet af 2det halvår i 1884 udgivet ikke mindre end 2316 kr. til strejkende og arbejdsløse uden resultat; thi med tariffens overholdelse så det kun sørgeligt ud på de fleste trykkerier.

Typografernes opmærksomhed havde i mellemtiden været i høj grad optaget af de alvorlige begivenheder, der havde fundet sted indenfor hjælpekasernerne. På den ordinære halvårlige generalforsamling havde styrelsen nemlig foreslået at søge kongelig stadfæstelse på de paragrafer i lovene, der omhandlede midlernes anvendelse, formål, de ældre medlemmers rettigheder og de overskydende 600 kr. til pensionskassen. Tanken hertil var, som sagt, allerede fremkommet på den generalforsamling, hvor overenskomsten med »Den Typografiske Forening« blev vedtaget, men nu fik den ved styrelsens initiativ kød og blod. Allerede på den første halvårlige generalforsamling havde styrelsen fået mandat til at søge den kongelige stadfæstelse, og flertallet greb til med begge hænder. Generalforsamlingen forkastede imidlertid med 73 stemmer mod 61 konfirmationen; men de gamle lod sig ikke af den grund dysse i ro, de indvarslede påny til en generalforsamling, som imidlertid ligeledes forkastede forslaget med 141 mod 139 stemmer. Ved en kritisk revision reduceredes denne lille majoritet imidlertid til en minoritet, og ved den derpå følgende almindelige afstemning vedtoges konfirmationen med 187 mod 175 stemmer. Selvfølgelig satte denne vedtagelse meget ondt blod. Den gamle mistænksomhed var vakt; man stolede ikke længere på hinanden; det var en tyk streg, der var slået mellem de bedre stillede og de dårligst situerede interesser, imellem

den »fine« og den »ikke-fine« portion af typograferne, og følgerne lod ikke vente længe på sig.

To af »Den Typografiske Forenings« styrelsesmedlemmer, Emil Petersen og H. P. Lassen, nedlagde deres mandater. Der indvarsledes i den anledning til et diskussionsmøde d. 9. november med prøvevalg på næstformand og et styrelsesmedlem; på dette erklærer Emil Petersen kun at ville stille sig påny under forudsætning af, at han vælges på basis af en tilslutning til De Samvirkende Fagforeninger, og forsamlingen giver sin tilslutning dertil. Selvfølgelig vækker denne beslutning de konservatives forbitrelse. Den mand, der kort forud har kæmpet i forreste række mod de ældre, modtager nu opfordring fra de samme medlemmer om at stille sig, og enstemmigt samler de gamle sig om H. P. Lassen og R. Th. Andersen. Fra begge sider drives en livlig agitation; offentlighedens opmærksomhed rettes på kampen; alle midler anvendes; trusler om udmeldelser svirrer rundt i luften, og på arbejdsstederne diskuteres chancerne for begge parter. Og da afstemningens resultat foreligger, da det bekendtgøres, at ikke mindre end 359 typografer har deltaget i afstemningen, og at »socialisterne« har sejret med ca. 50 stemmers majoritet, vil man knap tro, at de før så konservative typografer har sluttet sig i så stort antal til arbejderpartiet.

Et øjeblik sér det ud, som om de konservative ikke vil gøre alvor af de trusler, de så mange gange før er fremkommet med. I så ringe grad har de været forberedt på nederlaget, at de står rådvilde. Deres bedste mand, P. Christensen, henvender sig endog til foreningens formand for at bede ham om at rette en opfordring i »Typograf Tidende« til hans meningsfæller om foreløbig at se tiden an og ikke at udmelde sig. Men den faglige reaktion griber til. I småklynger samles de i »Typografernes Sangforenings« lokale, og selvom styrelsen her lægger sig imellem og ikke ønsker dette fristed benyttet til at udklække planer om at sprænge Københavns typografers sammenhold, får dog bevægelsen næring herfra. Udmeldelserne begynder. Thieles personale lægger for, og ugen efter følger »Adresseavisens«, »Berlingske Tidendes« og Knudtzons personaler. Splittelsen er uundgåelig, og en søndag i november måned afholdes der et møde af samtlige reaktionære, på hvilket det beslutes at danne en ny typografisk forening.

Da beslutningen er taget, følger der nye udmeldelser; og nu rettes det første angreb mod »Den Typografiske Forenings« gensidighed med andre foreninger, idet tredive medlemmer af hjælpe-kasserne opfordrer styrelsen til at indvarsle til en generalforsamling, på hvilken man foreslår overenskomsten med nævnte forening ophævet; men angrebet slås tilbage, idet der afgives 123 stemmer for og 123 stemmer imod forslaget til trods for, at både principaler og faktorer stemmer derfor. Udmeldelserne vedblev ind i det nye år. Ialt løb de op til ca. 100, og »Den Typografiske Forening« talte nu, efter i juni 1884 at have mønstret 482 mand, kun 365 medlemmer.

D. 4. januar 1885 dannedes så »Ny Typografisk Forening« med ca. 100 medlemmer. Man søgte straks ved at sætte kontingentet til 25 øre - altså 10 øre billigere end »Den Typografiske Forenings« - at gøre adgangen så let som mulig. Følgen deraf var, at »Den Typografiske Forening« mente at måtte følge med i konkurrencekampen og ligeledes nedsatte sit kontingent til 25 øre. Men tilgangen til »Ny Typografisk Forening« udeblev, og man måtte derfor kaste sine garn ud andetsteds for at opnå nogen tilslutning. Da man var blevet afvist i hjælpe-kasserne, kastede man sine øjne på »Dansk Typografisk Forening«.

I mellemtiden var der nemlig her foregået ganske betydningsfulde ting. Efter at Århus typografer i april 1884 havde erklæret en strejke i »Jyllandspostens« bogtrykkeri, blev der af Hillerød lokalforening på repræsentantmødet i Odense stillet forslag om at optage arbejdsvilkårenes forbedring på »Dansk Typografisk Forenings« program. Den første, der trådte i skranken for dette forslag, var Harald Jensen, men kun Ringsted, Nykøbing på Mors, Holbæk og Hillerød fulgte ham på repræsentantmødet. Københavnerne, som havde sendt tre delegerede, Bøhm, Decher og Emil Petersen, til Odense, opnåede lige så lidt noget resultat, men det lykkedes dog at få vedtaget, at medlemmer, som modarbejder foreningen eller en gensidig forening, straks bliver at udelukke og ikke mere kan optages. Derimod fremhævedes det udtrykkeligt i lovene, at der kun ydedes arbejdsløshedsunderstøttelse i sådanne tilfælde, som ikke var forårsaget ved stridigheder om arbejdsvilkårene. Et skridt fremad, som atter skyldtes provinsianerne, var »Typograf Tidendes« ugentlige udgivelse, der allerede trådte ikraft d. 1. juli. Nægtelsen af optagelsen af arbejdsvilkårenes forbedring kunne næppe kaldes noget uklogt skridt; thi foreningen var endnu ung og havde ikke vokset sig stærk nok til at kunne tåle en splittelse.

Imidlertid var A. G. Weber valgt til formand for »Dansk Typografisk Forening«, og »Ny Typografisk Forening« kunne ikke have truffet på nogen mere velvillig mand, da den i april 1885 besluttede sig til at forespørge om gensidighed. I huj og hast udsendte man stemmesedler hele landet over; men til trods for overrumplingen forkastede medlemmerne ved afstemningen anmodningen om gensidighed med 189 stemmer mod 130.

I »Den Typografiske Forening« var tilslutningen til De Samvirkende Fagforeninger nu en fuldbyrdet kendsgerning, og kort tid derefter tegnede man sig for andele i bladet »Socialdemokraten«. Imedens havde man i »Ny Typografisk Forening« besluttet udgivelsen af et månedsblad, »Ny Typografisk Tidende«. Det regnede naturligvis nu ned med beskyldninger over tilslutningens politiske karakter. Det var selvfølgelig kun et skalkeskjul. I lange tider havde der blandt de ældre medlemmer været en understrøm af frygt for, at den yngre radikale del skulle føre foreningen fremad i stormskridt, og man levede i stadig angst for, at der ved en eller anden lejlighed skulle vedtages noget, som kunne berøve de ældre deres rettigheder. Fra denne frygt stammede forslaget om konfirmationen, og da tilslutningen til fagforeningerne var vedtaget, greb man med begærlighed denne lejlighed til at udmelde sig.

Umiddelbart efter afstemningen i »Dansk Typografisk Forening« om gensidigheden med »Ny Typografisk Forening« kom det i »Morgenbladets« trykkeri, der ejedes af d'hr. Valentin & Lund, til en konflikt, som kunne have haft en lockout fra principalforeningens side til følge. I dette blad betaltes der nemlig den laveste satspris (29 øre) i samtlige københavnske dagblade, og da tariffen hjemlede avissætterne ret til at ordne deres forhold, som de bedst kunne, henvendte sætterne sig til d'hr. Valentin & Lund med anmodning om en forbedring af arbejdsforholdene. Men i stedet for at inklade sig i forhandling med sætterne henvendte d'hr. Valentin & Lund sig straks til »Foreningen af Danske Bogtrykkes« bestyrelse med anmodning om assistance. Denne tog også øjeblikkelig teten mod »Den Typografiske Forening«.

Det blev en bevæget tid. Personalemøde på personalemøde afholdtes; tillidsmændene sammenkaldtes hyppigt; stillingen drøftedes, og man var forberedt på at vove en dyst med principalforeningen, om så skulle være. Cirkulærer til samtlige lokalforeninger og



til udlandets samtlige organisationer var klare til at gå i pressen, såfremt principalforeningen virkelig skulle gøre alvor af sin trussel, og stemningen blandt typograferne var udmærket. På den generalforsamling, hvor der toges beslutning om nedlæggelsen af arbejdet i »Morgenbladets« sætteri, var så godt som samtlige foreningens medlemmer mødt, og man var her fast besluttet på ikke at give køb over for principalforeningens udfordrende holdning.

Arbejdsnedlæggelsen medførte dog ikke den i luften svævende lockout. Efter udveksling af utallige skrivelser enedes man om at lade to jurister afgøre stridsspørgsmålet, men denne beslutning realiseredes ikke. Typograferne skulle imidlertid straffes, og i juni måned begyndte O. C. Olsen at udøve straffen ved at afskedige syv foreningsmedlemmer. Personalet hos ham havde nemlig også under morgenbladsaffæren protesteret mod, at en af trykkeriets lærlinge udlåntes til Valentin & Lund, og denne selvstændighed kunne naturligvis ikke tåles. Men som svar på denne fremgangsmåde iværksatte typograferne en agitation mod »Dagsavisen«, der udgaves af og trykkes hos O. C. Olsen, og i løbet af kort tid mærkedes denne agitation. Fra dette tidspunkt iværksattes der nu fra principalernes side en passiv forfølgelse mod »Den Typografiske Forening«. Når typograferne henvendte sig på trykkerierne for at forespørge om arbejde, underkastedes de flere steder forhør om, hvilken forening de var medlemmer af, og for »Den Typografiske Forenings« medlemmer var der kun sjældent plads. I begyndelsen havde dette dog ingen indflydelse, men da arbejdsløsheden samtidig greb mere og mere om sig, udøvede det sin virkning, og flere udmeldelser fandt også sted.

Det var tunge tider, »Den Typografiske Forening« måtte gennemgå. Den finansielle status forværredes mere og mere. Andet halvår 1885 viste således et underskud på henved halvfemte tusind kroner, hvoraf de ekstraordinære bevillinger til smede- og maskinarbejdernes lockout og de arbejdsløses frivillige fond havde slugt 1950 kr., arbejdsløshedsunderstøttelsen 1192 kr., rejseunderstøttelsen 671 kr., strejken i »Morgenbladet« 780 kr., medens tabet ved salget af de obligationer, som var realiserede, udgjorde 241 kr., og der samtidig kun kunne noteres en medlemsindtægt på 1703 kr. mod 2164 kr. Forrige halvår. Foreningens kassebeholdning var sunket fra 10,198 kr. 22 øre til 5767 kr. 60 øre, og medlemsantallet var gået ned til 335. Næste halvårs regnskab viste en underbalance på ca. 1400 kr. Man forsøgte forskellige udveje uden at kunne nå et heldigt resultat; thi den eneste korrekte vej, en forhøjelse af kontingentet, turde man ikke ret driste sig til af frygt for, at »Ny Typografisk Forening« yderligere skulle få tilgang.

Også i »Dansk Typografisk Forening« stod det kun dårligt til i økonomisk henseende. Efter en meget hidsig valgkamp i juni 1886 var Harald Jensen valgt til formand med 232 stemmer, og for at klare den uheldige økonomiske status foresloges kontingentet nu forhøjet med 10 øre ugentligt, hvilket også vedtoges ved almindelig afstemning.

På repræsentantmødet i Kolding d. 12. juni 1887 besluttedes »Typograf Tidendens« ugentlige udgivelse, og de skridt, hovedbestyrelsen havde foretaget i lærlingesagen, behandledes. Ganske naturligt havde nemlig den undersøgelse, der var anstillet om »Dansk Typografisk Forenings« økonomiske forhold, henledt opmærksomheden på den hensynsløse lærlingeudbytning, der foregik i provinserne, og man var hurtigt blevet klar over, at denne var en af grundene til provinsforeningens dårlige økonomiske status. Hovedbestyrelsen havde derfor først og fremmest skaffet sig fast grund under fødderne ved at samle et statistisk materiale, hvoraf det fremgik, at der fandtes ni bogtrykkerier,

der beskæftigede 45 faktorer, 295 sættere, 294 sætterlærlinge, 34 sættertrykkere, 34 trykkere, 16 trykkerlærlinge, 17 sættersker og 5 kvindelige lærlinge. Af oplysningerne fremgik det endvidere, at 31 trykkerier ikke havde tilstrækkeligt tilsyn med lærlingenes uddannelse, og at 21 trykkerier afskedigede lærlingene straks efter udstået læretid. For at råde bod på disse skandaløse forhold havde hovedbestyrelsen indvarslet principalerne til et møde, som afholdtes i marts måned i Odense, og hvis resultat blev, at der nedsattes et udvalg, bestående af etatsråd Dreyer (Odense) og kaptajn Claudius Madsen (Middelfart) fra principalernes side samt Harald Jensen og R. Therkelsen fra hovedbestyrelsens side. Efter repræsentantmødets afholdelse enedes udvalget om en henvendelse til Fællesrepræsentationen for Dansk Industri og Håndværk, i hvilken man anmodede om, at der mere end hidtil ved undervisningen i de tekniske skoler måtte tages hensyn til det grafiske håndværk, og at der udstedtes en lærlingelov. Samtidig hermed udsendtes der til principalerne en privat henvendelse angående lærlingesagen. Henvendelsen til fællesrepræsentationen cirkulerede nu til underskrift blandt principaler og arbejdere i provinserne og opnåede 431 underskrifter, hvoraf 60-70 principaler. Derimod var det ikke muligt at formå principalerne til at acceptere en på Odense-mødet af hovedbestyrelsen foreslået formular til en lærlingekontrakt, hvis væsentligste bestemmelser var, at læretiden skulle være fem år, at principalen skulle være pligtig til at beholde den udlærte en kort tid som typograf eller give ham en godtgørelse, at lønnen i denne tid skulle være svendeløn, og at lærlingen skulle have lov til at bryde kontrakten, hvis der i trykkeriet antoges kvinder på andre betingelser end dem, der gjaldt for mandlige typografer.

Imidlertid havde man i København i 1887 gjort et forsøg på en sammenslutning mellem de to foreninger, men »Ny Typografisk Forening« forkastede de forslag, der i denne retning stilledes. Få år efter viste den i Kristiania påfølgende lønkamp, der udbrød som følge af Kristiania-principalernes afvisende holdning lige overfor de norske kollegers fordringer, at man end ikke kunne stole på »Ny Typografisk Forening«, hvor det gjaldt om at hævde kollegiale forpligtelser.

Allerede i 1888 havde de norske kolleger sendt et tarifudkast til principalerne med anmodning om forhandling. Denne opnåedes da også efter nogen besværlighed, men i januar 1889 går kommissionen fra hinanden, da principalerne under ingen omstændighed vil indrømme de væsentligste punkter i tariffen: en forhøjelse af satsprisen, fuld beskæftigelse og en ordning af lærlingeforholdet. Typografernes svar herpå er opsigelse af pladserne med 14 dages varsel. Principalerne tilbyder nu indrømmelser i satsprisen, men vil ikke vide noget af den fulde beskæftigelse eller lærlingeregulativ og reducerer forøvrigt en stor del af paragraferne til overenskomst. Typograferne mente imidlertid ikke at kunne gå ind på dette forslag, men søgte ved ny indrømmelser at komme til en overenskomst. Forgæves: principalerne forkastede forslagene, og strejken erklæredes.

Ved efterretningen herom alarmeres typograferne i de to lejre. Der indvarsles til et offentligt møde for typografer i »Holbergs Minde« i Kannikestræde. De to foreningers styrelser, som er samlede umiddelbart før mødet, rådslår om den resolution, der skal foreslås, og allerede her viser det sig, at »Ny Typografisk Forenings« repræsentanter er frygtsomme for at give denne et altfor bestemt præg. Men man enes endelig om følgende resolution: »Københavns typografer, samlede til det offentlige møde d. 28. februar,

tilsiger herved Kristiania-kollegerne al den moralske og pekuniære støtte, som man er i stand til at yde.«

Med denne resolution er stillingen klar nok. Den tilsagde de norske kolleger al den moralske støtte, man kunne give dem, og i de forhandlinger, der var gået forud, havde man udtrykkelig pointeret, at det navnlig måtte gælde om ikke at udføre det norske arbejde, der eventuelt ville komme til København.

Det var væsentlig det norske stortingsarbejde, det kneb med at få færdigt i Kristiania. Da dette viste sig at være en umulighed, sendte man det til København, og det Luno'ske trykkeri erklærede sig parat til at påtage sig udførelsen. »Den Typografiske Forening« i Kristiania havde imidlertid sendt et medlem af tariffkommissionen, H. P. Lassen (tidligere medlem af »Ny Typografisk Forening« og redaktør af »Ny Typografisk Tidende«) ned til København for at virke i Kristiania-kollegernes interesse. Sammen med ham afholdt styrelserne for de to foreninger et møde med det Luno'ske personale, hvor det uheldigvis viste sig umuligt at få »Ny Typografisk Forenings« medlemmer til at nægte at udføre arbejdet, uagtet H. P. Lassen udtrykkelig fremhævede, at det væsentligst var på ikke-udførelsen af stortingsarbejdet, at de norske kolleger byggede deres håb om sejr. Derimod affattede den del af personalet, som tilhørte »Ny Typografisk Forening«, et ydmygt bønsskrift til kancelliråd Drejer, ejeren af det Luno'ske bogtrykkeri, hvori man anmodede om at blive fritaget for udførelsen af det norske arbejde; supplikanterne afvistes imidlertid, og først da »Den Typografiske Forenings« generalforsamlings resolution præsenteredes principalen, lovede denne bestemt ikke at påtage sig mere stortingsarbejde end det, der allerede var lovet færdigt. »Ny Typografisk Forenings« medlemmer blev ene om den ære at fuldføre dette.

Uheldigvis for »Den Typografiske Forening« var der i mellemtiden forefaldet en begivenhed, som rystede den i alle dens fuger. I december måned 1888 konstateredes der nemlig en kasseangel på 2067 kr. 65 øre. Det var selvfølgelig i øjeblikket et stærkt stød; beholdningen var nemlig nu gået ned til 2735 kr. 32 øre, hvoraf alene 879 kr. var udestående fordringer; men det var den umiddelbare anledning til en gennemgribende reorganisation af foreningens økonomiske apparat, efter at Gustav Clausen var valgt til kasserer og Bergenholz og Laur. Jensen til revisorer; hele foreningens måde at virke på forandredes. Efter at Bøhm var fratrukket formandsposten d. 1. oktober, indtoges denne ifølge generalforsamlingens beslutning af næstformanden. Det var ingenlunde nogen let opgave, der lå for. Kassevæsenet var i den fuldstændigste uorden, beholdningen var sunket ned til 1882 kr. 17 øre, og medlemmerne havde for en stor del tabt både lysten og interessen for alt foreningsarbejde; kun en lille, trofast flok holdt ved, men arbejdede til gengæld så meget mere energisk og ivrigt. De senere tiders begivenheder havde imidlertid, som ganske naturligt var, rokket typografernes tillid til organisationens betydning.

### **Fremgangen**

Da det ved ihærdigt arbejde var lykkedes at bringe nogenlunde orden i foreningens sager, toges der fat på at skabe det rette solidariske sammenhold, og dertil hjalp de kommende begivenheder i uventet grad. Efter at et opråb om en strengere overholdelse af tariffen, også undertegnet af styrelsen for »Ny Typografisk Forening«, var udsendt, oprandt d. 1. maj 1890, på hvilken den første demonstration for 8-timers dagen fandt

sted. De uger, der gik forud, hørte til »Den Typografiske Forenings« mest bevægede perioder. Det ene møde afløste det andet med større og større tilslutning.

Personalerne stod de fleste steder fuldt ud enige, og til trods for, at principalforeningen truede med afskedigelser, viste dog tilslutningen til demonstrationen, at det var lykkedes ved agitation at vække kollegerne af deres døs. Benyttende sig heraf stillede »Den Typografiske Forenings« formand i juli forslag om en revision af tariffen, og samtidig gjordes der de indledende skridt til et samarbejde over hele Skandinavien. Da Den tredje Skandinaviske Fagforeningskongres skulle afholdes i Kristiania, greb man lejligheden til at tage spørgsmålet op, og da den svenske forbundsledelse ikke ville deltage i mødet, når samtlige danske organisationer ikke var repræsenterede, blev »Malmø Typografiske Forening«, der også sendte en repræsentant til fagforeningskongressen, den eneste svenske afdeling, som deltog i konferencen.

Der herskede på dette første møde af repræsentanter for Skandinaviens typografer fuldstændig enighed om, at der her forelå opgaver, hvis løsning kunne blive til uvurderlig gavn for de tre landes typografiske arbejdere; det gjaldt kun om at bringe alle organisationens ledelser til klarhed om, at der ufortøvet burde tages fat, for at der i en nær fremtid kunne komme et praktisk resultat. Men konferencens arbejde modtoges kun køligt af de fleste organisationer. Navnlig i »Ny Typografisk Forenings« styrelse, af hvilken P. Christensen og Carl Lassen var udtrådt, medens Julius Fischmann var valgt til formand, stillede man sig vrangvillig, så længe man ikke kunne opnå gensidighed med de andre organiserede foreninger. Ganske uventet skulle det imidlertid vise sig, at dette ønske ville blive imødekommet.

I »Dansk Typografisk Forening« var nemlig hovedbestyrelsens sæde i 1888 flyttet fra Århus til Kolding, væsentligst fordi det havde vist sig at være en umulighed for Harald Jensen at opnå noget resultat i lærlingesagen, da principalerne nægtede deres videre medvirken dertil. I stedet for Harald Jensen var H. F. Rasmussen valgt til formand, og under hans ledelse gik foreningen videre fremad - ikke med stormskridt, men sindigt og støt. I begyndelsen af 1890 havde Westermann i Randers ganske vist forsøgt en splittelse af foreningen ved at opnå en overenskomst med »Ny Typografisk Forening«, ifølge hvilken denne forening også optog medlemmer i provinserne, men resultatet var såre magert, idet der kun meldte sig et forsvindende antal medlemmer. På repræsentantmødet i 1890 i Roskilde skænkede man da også dette splittelsesforsøg ringe opmærksomhed. Repræsentanterne arbejdede sagligt på de foreliggende opgaver og udrettede i mange henseender et fortjenstfuldt arbejde, hvorved »Dansk Typografisk Forenings« hele understøttelsesprogram fik en endnu større rækkevidde end før. Imidlertid havde der i »Typograf Tidende«, navnlig fra Ålborg-kollegernes side, begyndt at ytre sig ønsker om optagelse af lønspørgsmålet i provinserne, og hovedbestyrelsen ville selvfølgelig med glæde gøre sit til, at provinsforeningens program kom til at omfatte også dette spørgsmål, så snart den så, at tiden var moden dertil. Men »Ny Typografisk Forening«, der selv havde grebet den forsøgte sprængning af »Dansk Typografisk Forening« med begærlighed, stod som en stadig hindring for dette spørgsmåls endelige løsning, og denne hindring måtte altså først og fremmest ryddes af vejen. Derfor opsagde hovedbestyrelsen i slutningen af september gensidigheden med »Den Typografiske Forening« for ved forhandling at søge opnået en ny; forhandlingen skulle da samtidig omfatte en mere formålstjenlig ordning af de to foreningers forhold til »Typograf Tidende«. Resolut greb nu den mere moderate del af »Den Typografiske Forenings« styrelse lejligheden til at forsøge en tilnærmelse til »Ny Typografisk Forening«. I denne

fik man ved udsigten til at kunne opnå gensidighed så travlt som en mus i barnsnød. Man gik med til konferencen, der afholdtes d. 8. og d. 9. november mellem de tre typografiske foreningers ledelser. Resultatet var en gensidighedskontrakt, som tilsikrede »Ny Typografisk Forening« sideordnede rettigheder med de to andre foreninger, men forpligtede til fælles optræden i lønspørgsmålet og indførte et fælles arbejdsanvisningskontor.

Naturligvis vakte dette resultat ikke ringe bevægelse mellem »Den Typografiske Forening« medlemmer. Med den erfaring, man havde for øje, kunne man ikke tro på nytten af et samarbejde, ligesom man nærede frygt for, at det skulle gå ud over tilgangen til »Den Typografiske Forening«. På den anden side krævede arbejdet for en tarifrevision en tilnærmelse til »Ny Typografisk Forening«, og det viste sig da også, at man i denne sluttede sig til ønsket herom og nedsatte et udvalg til sammen med delegerede fra Trykkerforeningen og »Den Typografiske Forening« at udarbejde et tarifforslag til »Foreningen af Danske Bogtrykkere«.

Nogen synderlig glæde af det indledede samarbejde med »Ny Typografisk Forening« fik man imidlertid ikke i organisatorisk henseende. På sygeunderstøttelsens område blev det således overladt til foreningernes styrelser ved en senere forhandling mellem dem at søge opnået en sammenslutning mellem »Typografernes Hjælpekasser« og »Ny Typografisk Forening« sygekasse; men da det kom til forhandling, rejstes der en hårdnakket opposition fra de mest konservative elementer. Forslaget fra formanden for »Ny Typografisk Forening« Sygekasse om, at de betingelser, på hvilke »Ny Typografisk Forening« sygekassemedlemmer skulle gå over i »Typografernes Hjælpekasser«, kun kunne ændres ved skriftlig afstemning med fire femtedeles majoritet, ville man nemlig have ændret derhen, at denne majoritet skulle være tilstede blandt hjælpekassernes samtlige medlemmer, og som følge heraf faldt hele sammenslutningstanken på sygeunderstøttelsens område. Endnu større modstand vakte næsten det foreslåede arbejdsanvisningskontors regulativ, og først efter lange og opslidende forhandlinger nåede man til et resultat, som affødte en skarp opposition indenfor »Ny Typografisk Forening«, og som bevirkede et større antal udmeldelser af foreningen, udmeldelser, der sikkert også skyldtes vedtagelsen af det forhøjede kontingent, der fastsattes til 35 øre ugentligt, et kontingent, som »Den Typografiske Forening« allerede i nogen tid havde arbejdet med.

Den første skandinaviske, typografiske kongres nærmede sig imidlertid. Det var lykkedes at vinde Trykkerforeningens ledende mænd for kongressen, medens man i »Ny Typografisk Forening« mente, at tidspunktet var for tidligt valgt. Sagen var nemlig den, at man helst ønskede en ende på tarifforhandlingerne, førend man indlod sig på det videre organisatoriske arbejde. Man hengav sig endvidere til håbet om, at den svenske forbundsstyrelse ville stille sig i opposition til kongressens afholdelse, et håb, hvori man dog blev skuffet. Da man i Sverige så, at det blev til alvor med kongressen, gik man nemlig med til at sende delegerede.

Efterhånden syntes nu også diskussionen om lønspørgsmålet i provinserne at tage fart. Fra Ålborg udgik der en livlig agitation for dannelsen af fagforeninger, sideordnede med »Dansk Typografisk Forening«, og rundt om i alle lokalforeninger drøftedes spørgsmålet indgående. Tilfældet førte med sig, at der omtrent samtidig opstod en konflikt på »Demokratens« trykkeri i Århus, foranlediget ved en opsigelse, som en del af personalet fandt uberettiget. Heldigvis stoppedes den videre udvikling af striden foreløbig, idet

»Dansk Typografisk Forenings« og »Den Typografiske Forenings« formænd fik den bilagt. (Senere ekskluderede, som bekendt, en generalforsamling i Århus lokalforening de syv typografer, der ikke havde villet forlade trykkeriet, hvilket gav anledning til en langvarig strid mellem hovedbestyrelsen og lokalforeningen, som endte med, at 50 af lokalforeningens medlemmer udmeldte sig og dannede en ny forening under navn af »Århus Understøttelsesforening«. Da den omstridte opsigelse påny foretoges, skete der igen en blokade af »Demokratens« Trykkeri, som imidlertid hverken »Dansk Typografisk Forening« eller Trykkerforeningen og »Den Typografiske Forening« respekterede). Men med undtagelse af denne konflikt - der udelukkende havde et personligt motiv - var der ikke andre tegn til en bevægelse på lønspørgsmålets område end den rent teoretiske diskussion i bladet og på møder. Pludselig forlangte imidlertid principalforeningens delegerede i tariffkommissionen, at tarifforhandlingerne skulle omfatte hele landet, og herved forøgedes chancerne for, at provinserne endelig tog spørgsmålet op for alvor.

Kongressen afholdtes. Den var besøgt af fem og tredive danske (femten fra provinserne, elleve fra »Den Typografiske Forening«, tre fra »Den Typografiske Trykkerforening« en fra »Typografernes Hjælpekasser«, en fra »De Kvindelige Trykkeriarbejderses Fagforening«, en fra den nedsatte tariffkommission og tre fra »Ny Typografisk Forening«), tre norske og ti svenske delegerede. Forventningerne, som man nærrede til udbyttet, var kun ringe, og derfor var det; resultat, man nåede, så meget mere overraskende. Det lykkedes nemlig ikke alene at støbe fast form om de forslag, der skulle udvikle samarbejdet mellem alle de skandinaviske organisationer, men man opnåede tillige enighed blandt samtlige deltagende foreningers ledende mænd om fremgangsmåden lige overfor de forbund, der ikke senere ved den almindelige afstemning vedtog kongressens beslutninger, idet der blev underskrevet en erklæring om, at gensidigheden skulle ophæves med de organisationer, som ikke vedtog kongresforslagene, ligesom fællesstyrelserne skulle drage omsorg for, at gensidigheden med udlandet bortfaldt.

Der var ved opnåelsen af denne faste form for det fremtidige samarbejde i hele Skandinavien gjort et mægtigt fremskridt. Da det svenske forbunds ledende mænd ankom hertil, gik de til arbejdet med en vis uvilje; da de forlod Danmark, var de på det rene med, at det foreslåede samarbejde meget godt kunne lade sig realisere.

Imidlertid slæbte tarifforhandlingerne med principalerne sig, afsted med sneglegang; til tider sér det ud, som om der ingen udsigt er til at komme til noget resultat. Arbejdsløsheden breder sig, og dels som en følge heraf, dels som en agitation for opnåelsen af en forkortet arbejdstid indbyder »Den Typografiske Forenings« styrelse i oktober til et stort møde; såvel de typografiske foreningers som »Foreningen af Danske Bogtrykkes« styrelser indbydes. Dette møde får sin betydning; vel nægter principalerne senere at deltage i hjælpen til de arbejdsløse, men mødet former sig som en stor demonstration for en forkortet arbejdstid, der lægger pres såvel på principalerne som på den del af typograferne, der hellere ønsker at opnå en større forhøjelse af satsprisen end en forkortet arbejdstid. Da lyder uvejrsbudskabet fra Tyskland om en mellem principaler og arbejdere udbrudt kamp, der er påtvunget det tyske forbund ved en masseafskedigelse af forbundsmedlemmer. Ca. 10,000 typografer kæmper nu i måneder for opnåelsen af 9-timersdagen, efter at principalerne på et tariffkommissionsmøde, der afholdtes i Leipzig, har nægtet at indrømme nogen som helst forkortelse i arbejdstiden. Desværre - kampen tabes; i begyndelsen af det ny år må svendene overgive sig.

Naturligvis indvirker både den tabte tyske strejke og den i foråret så glimrende førte wienske kamp en del på den i København stedfindende tarifrevision. Tanken om én tarif for hele landet må også opgives; thi allerede i 1891, da »Foreningen af Danske Bogtrykkere« afholder sin generalforsamling i Odense, sætter provinsbogtrykkerne sig med hænder og fødder imod, at provinserne drages med ind i tarifrevisionen.

I marts måned 1892 nærmer tarifforhandlingerne sig deres slutning - ved skæbnens mærkelige sammenstød just på det samme tidspunkt, da samtlige organisationer skal forkaste eller vedtage kongresforslagene, hvis ikrafttræden er fastsat til d. 1. april. Af de danske organisationer havde på dette tidspunkt kun »Den Typografiske Trykkerforening« og »Dansk Typografisk Forening« vedtaget forslagene, den førstnævnte forening med overvældende majoritet, medens der i den sidstnævnte kun var tre stemmers forskel. I »Den Typografiske Forening« havde man med vilje holdt sig fuldstændig passiv, fordi man derved troede at gavne sagen bedst, og den opposition, der viste sig i provinserne, skrev sig i virkeligheden fra den tro, at rejsekassen med sit dagpengesystem ville være mere ufordelagtig for medlemmerne end det gamle milepengesystem. I »Ny Typografisk Forening« var der allerede i begyndelsen af 1891 sket et personskifte, idet den tidligere formand, Julius Fischmann, var afløst af den alt andet end fremskridtsvenlige Anthon Larsen, og under dennes ledelse havde foreningen udviklet sig til i så godt som alle spørgsmål at tage afgjort standpunkt mod »Den Typografiske Forening«. Hvad de to andre nordiske lande angik, havde »Norsk Centralforening for Bogtrykkere« allerede i slutningen af 1891 med stor majoritet vedtaget kongresforslagene, medens man i Sverige havde udregnet, at rejsekassen ikke var i stand til at kunne bære sig med 1 kr. i dagpenge, hvorfor ledelsen uden så meget som først at forhandle med de to andre lande foreslog at forandre understøttelsen til 75 øre pr. dag. I denne form blev så forslagene vedtaget af det svenske forbunds medlemmer.

Medens »Den Typografiske Forening« vedtog kongresforslagene med overvældende majoritet, ventede man i »Ny Typografisk Forening« med at tage standpunkt indtil sidste øjeblik. Det var ligesom en patient, der udsætter en operation af frygt for kniven; thi faktisk var kongresforslagene den kniv, der skulle skære gennem det væv af undskyldninger, hvormed man havde forsøgt at begrunde den adskillelse, der herskede mellem de to foreninger. Endelig i slutningen af marts, da tarifforhandlingerne er afsluttede, tvinges de ledende mænd til at tage standpunkt, og det viser sig da, at de i sidste øjeblik vil svigte deres underskrift og tilråde medlemmerne at forkaste kongresforslagene.

»Den Typografiske Forenings« styrelse gør nu den sidste anstrengelse for om muligt at bevæge »Ny Typografisk Forenings« styrelse til at vise imødekommenhed. D. 26. marts sammenkalder den et møde, til hvilket »Dansk Typografisk Forenings« formand, H. F. Rasmussen, og »Svenska Typografforbundets leder, Sven Linge, indbydes. Men også her viser det sig umuligt at komme til nogen overenskomst, uagtet man på alle de punkter, hvor »Ny Typografisk Forenings« styrelse har rejst betænkeligheder, gør indrømmelser. Således lover man at udsætte forslagenes ikrafttræden til d. 1. august, at lade reservefondens loves § 4 undergå forandring, således at strejker kun kan afgøres med to tredjedeles majoritet, og endelig erklærer »Den Typografiske Forenings« formand, at han vil undlade at tage sæde i Fællesstyrelsen for Danmark, såfremt dette kan bidrage til en tilslutning. Diskussionen trækker ud til morgenstunden - men alt er forgæves: »Ny Typografisk Forenings« ledende mænd står fast på deres standpunkt, og

den næste dag på generalforsamlingen opfordres medlemmerne til at forkaste forslagene, hvilket også sker med 89 stemmer mod 12. Omtrent samtidig stemmes der over tariffen, og endskønt denne først forkastes af Trykkerforeningen med 28 stemmer mod 28, forlanger principforeningens medlemmer på et fællesmøde, der indvarsles for at konstatere afstemningens resultat, at den samlede afstemning blandt samtlige foreningers medlemmer skal lægges til grund for resultatet og ikke den enkelte forenings votering. Med dette som grundlag viser det sig, at tariffen er vedtaget med 345 stemmer mod 138 (I »Den Typografiske Forening« stemte 240 for og 100 imod, i »Den Typografiske Trykkerforening« 28 for og 28 imod og i »Ny Typografisk Forening« 77 for og 10 imod - 2 stemmesedler var blanke) for arbejderforeningernes vedkommende, medens der i principforeningen kun er afgivet 24 stemmer for og 2 imod.

Til trods for alle uheldvarslende spådomme trådte kongresforslagene under navn af »Typografernes Reservefonds og Rejsekasser for de Skandinaviske Lande« i kraft d. 1. juli 1892. Ligesom »Ny Typografisk Forenings« styrelse i sidste øjeblik før vedtagelsen havde svigtet i marts, således faldt nu også »Svenska Typografforbundets« styrelse fra umiddelbart førend d. 1. juli. Kort før dette tidspunkt modtog nemlig de danske og norske styrelser et ultimatum i form af en slags gensidighedskontrakt, ifølge hvilken der skulle udbetales udenlandske rejsende 60 øre pr. dag; den indeholdt tillige en mængde udenomsbestemmelser, der enten måtte hidrøre fra en fuldstændig misforståelse af hele sammenslutningens karakter eller også kun var indsat for dermed at umuliggøre en overenskomst. Resultatet blev da også det, at de norske og danske styrelser afbrød gensidigheden med det svenske forbund og i en rundskrivelse opfordrede de udenlandske typografiske forbund til at gøre det samme. De svenske typografer, som i organisatorisk henseende i mange retninger godt kunne måle sig med de to nordiske lande, manglede blik for de organiske led i organisationen, og de var derfor ikke - med undtagelse af sydsveriges typografer - i tilstrækkelig grad klare over, at ophævelsen af gensidigheden ikke alene betød en svækkelse af organisationen, men tillige var et brud på solidaritetsprincippet. Som følge deraf ænsede flertallet af de svenske kolleger ikke forbundsledelsens handlemåde.

Selvfølgelig havde Sveriges optræden i øjeblikket en skadelig indflydelse. »Det Skandinaviske Forbund« var derved ikke alene ikke blevet til virkelighed, men »Den Skandinaviske Rejsekasses« finansielle status var som en følge heraf i begyndelsen alt andet end heldig. Dertil kom, at den rasende lønkamp i Tyskland havde kastet en overflødig arbejdskraft ud på markedet, der forårsagede de norske og danske uhyre pekuniære ofre. Men heldigvis forandrede stillingen sig snart, og det viste sig senere, at kongressens forslag var levedygtige.

Hele situationen havde imidlertid også sat sine dybe mærker indenfor »Dansk Typografisk Forening«. Den gamle mistænksomhed mod »københavnriet« havde fået ny næring, og man forsøgte navnlig på basis af den ny ordning af rejseunderstøttelsen at give kongresforslagene dødsstødet. Heri skete der dog en væsentlig forandring, da fællesstyrelsen efter først at have fået erfaring for, hvorledes den ny ordning virkede i praksis, gik med til en forhøjelse af rejseunderstøttelsen, således at denne blev 1 kr. 25 øre pr. dag for danske rejsende i Danmark, dog med det forbehold, at forhøjelsen skulle udredes af de kontraherende foreninger i forhold til medlemsantal. Samtidig forhøjedes kontingentet i »Dansk Typografisk Forening« med 10 øre ugentligt.



Den følgende tid viste, hvor påtrængende nødvendig dannelsen af en reservefond var for provinserne. I en stor del lokalforeninger begyndte man at røre sig for at opnå forbedrede vilkår, og navnlig var den hensynsløse lærlingeudbytning genstand for kollegernes agtpågivenhed. Det lykkedes også de fleste steder ved en besindig og koldblodig optræden at opnå væsentlige forbedringer, og fremtiden vil sikkert endnu yderligere bekræfte, at lønspørgsmålets optagelse i provinserne og det dermed i forbindelse stående lærlingspørgsmål var en bydende nødvendighed. :

Ligesom »Den Typografiske Forening« på det nationale organisationsområde havde taget initiativet til en enig og solidarisk optræden af samtlige organiserede typografiske arbejderforeninger, således gik den også i spidsen for det samme arbejde på det internationale område. Efter at den første Internationale Typografiske Kongres havde fundet sted i Paris i 1889, på hvilken det overdroges det tysk- og romansk-schweiziske forbund at udarbejde love for et Internationalt Bogtrykkerforbund, samledes repræsentanter for de fleste europæiske typografiske organisationer i august 1892 i Bern for at drøfte det udarbejdede udkast til love. Vel vedtoges dette ikke i sin helhed, hvilket var umuligt alene af den grund, at lande som Østrigs og Tysklands statslove ikke tillod en sådan skarpt præciseret sammensætning, men der skabtes alligevel et nok så praktisk grundlag for en forbindelse, og i december 1893 trådte det »Internationale Bogtrykkerforbund« ud i virkeligheden, et forbund, som tilsammen talte 34,000 medlemmer.

Vi står ved slutningen af vor skildring. De danske typografers organisationshistorie har vist, hvorledes et fags udøvere fra en ganske lille begyndelse med et forsvindende medlemsantal og med et bidrag på 1 sk. egentlig har kunnet hjælpe og understøtte hverandre indbyrdes i et hundrede og fyrretyve år. På den anden side viser organisationens historie, hvor uendelig vanskeligt det er at samle en sådan virksomhed til et hele. Fordelen derved ligger lige for hånden, enhver kan se den, men ikke desto mindre er der gået henved tre menneskealdre, uden at det er lykkedes at sammenslutte hele standen i et eneste forbund.

Det er ikke små summer, der er givet ud til understøttelser alene i »Den Typografiske Forening«. Til faste understøttelser og arbejdsløse medlemmer er der således fra 1869-93 udbetalt ca. 41,000 kr.; til strejkende ca. 13,500 kr. (hvori indbefattet strejken i 1876, som slugte over 10,000 kr.), medens medlemmernes kontingent på det nærmeste har udgjort 100,000 kr., og desuden har der været utallige frivillige indsamlinger til arbejdsløse kolleger, til strejker i ind og udlandet etc..

Den bedste og mest værdifulde gradmåler for, i hvor høj grad offervilligheden og dermed forståelsen af organisationens sag er vokset, er dog den meget betydelige udvikling, der har fundet sted på medlemskontingentets område. Ingen har sikkert blot for få år tilbage troet det muligt, at fagforeningens medlemmer kunne vise så megen hengivenhed for arbejdernes sag, men ikke desto mindre er tilslutningen til organisationen vokset i højere og højere grad. Medens »Den Typografiske Forenings« medlemmer så sent som i 1880'erne kun bidrog 25 øre ugentligt, steg kontingentet fra 1889 til 30 øre, 35 øre, 45 øre, medens der i øjeblikket bidrages 50 øre ugentligt. Når dertil kommer kontingentet til den obligatoriske sygekasse - 30 øre - begravelseskasse, enkekasse etc. samt den megen anden frivillige hjælp, der ydes på trykkerierne, er det ikke overdrevent at sige, at størstedelen af Københavns typografer yder et ugentligt

kontingent fra 1 kr. til 1 kr. 25 øre. Dette kontingent er betydeligt højere end det, der ydes af de andre danske fagforeninger.

»Den Typografiske Forening« har således i de fem og tyve år, den har virket, udøvet en velsignelsesrig og hjælpende virksomhed. Sejrrigt er den gået ud af alle de kampe, der har omtumlet den, og selv om den en stund har måttet dukke hovedet og ladet de onde tider sætte sine mærker, har den dog påny rejst sig og står nu i sit fem og tyvende år som den dådkraftige og uforsagte kæmpe, der er sig bevidst, hvad dens sag drejer sig om, og kender sine kræfter. Den har lært af livets strenge skole, og er end mange af dens skønneste illusioner bristet, har den dog genvundet troen på sig selv. Den står i manddommens kraftigste alder og går med ungdommens livsmod og begejstring til løsningen af de opgaver, der hviler på arbejdernes skuldre. Dens valgsprog er og vil vedblivende være: fremad, fremad og bestandig fremad!

\* \* \* \* \*

**Skift til: [Arbejderbevægelsens historie](#) \* \* [Socialdemokratiets århundrede I](#) \*  
\* [Socialdemokratiets århundrede II](#) \* \* [Marxismens ABC](#) \* \* [Flere artikler af  
Gustav Bang](#) \* \* [mere Gustav Bang](#) \* \* [Den franske revolution](#) \*  
\* [Oktoberrevolutionen](#) \* \* [Danmarks historie](#) \* \***

[Webmaster](#)